

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

**SÜMER, TÜRK, YUNAN MİTOLOJİLERİNDE
TANRIÇALAR VE DİŞİ RUHLAR ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEVLÜDE FEYZA AÇIKGÖZ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Behiye KÖKSEL

GAZİANTEP
Haziran 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

SÜMER, TÜRK, YUNAN MİTOLOJİLERİNDE TANRIÇALAR VE DIŞI
RUHLAR ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI İNCELEME

MEVLÜDE FEYZA AÇIKGÖZ

Tez Savunma Tarihi: 20/06/2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Dr.Öğr.Üyesi Meltem MUŞLU
Enstitü Müdür Yardımcısı

Doç.Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü ✓

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Dr. Öğrt. Üyesi Şenay Leyla KUZU
Kadın Çalışmaları ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Behiye KÖKSEL
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:
(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Doç.Dr. Behiye KÖKSEL (Jüri Başkanı)

Dr. Öğrt. Üyesi Şenay Leyla KUZU

Dr. Öğrt. Üyesi Atiye NAZLI

İmzası

ÖZET

SÜMER, TÜRK, YUNAN MİTOLOJİLERİNDE TANRIÇALAR VE DİŞİ RUHLAR ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI İNCELEME

AÇIKGÖZ, Mevlüde Feyza

Yüksek Lisans Tezi, Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Behiye KÖKSEL

Haziran 2019, 81 Sayfa

‘Sümer, Türk, Yunan Mitolojilerinde Tanrıçalar ve Dişi Ruhlar Üzerine Karşılaştırmalı İnceleme’ başlıklı tezin hedefi daha önce karşılaştırma yapılmamış olan bu üç mitolojinin kadın karakterlerinin ortak özelliklerini, farklılıkları ve kadın çalışmaları için önemini ortaya koymaktır. Kadının değişen coğrafyalarda ve eski zamanlarda hangi konumda olduğunu gözler önüne sermek açısından önemli bir çalışmadır. Evrenin yaratılmasını anlamlandırmaya çalışan insan, yaratılışı doğurganlık özelliğinden dolayı kadınla özdeşleştirmiştir. Her mitolojide göze çarpan bu özellik, kadının kutsallığını da gözler önüne sermektedir. Bahsedilen bu özellik bir varsayımdan çok arkeolojik kanıtlara dayanmakta ve neredeyse bütün mitolojilerde görülmektedir. Daha sonra varlığını kaybeden anaerkil toplulukların varlığı hem mitolojilerle hem de arkeolojik bulgularla kanıtlanmıştır. Her ne kadar mitoloji, efsane kültürü olsa da eski zamanların kültürünü yansıtmaması açısından değerlidir. Dünyanın yaratılmasını emreden, ilham veren Tanrıçalar ve dişi ruhlar mitolojilerde neredeyse her anlatıda etkin rol oynamıştır. Bu açıdan kökeni Anadolu olan mitolojiler, yazılan tezler ve makaleler ile desteklenmiş ve incelenmiştir. Sonuç olarak, daha önce karşılaştırılmamış bu üç mitolojinin kadın karakterleri sayesinde kadının eski konumu ve şimdiki konumu feminizm çerçevesinde yorumlanarak ortaya konulmuştur. Eski kültürlerde kadına verilen değerin ve konumunun incelenmesiyle birlikte Tanrıçalar ve dişi ruhlar günümüz için bir ilham kaynağı olması gerektiği anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: feminizm, dişi, mitoloji, kadın, tanrıça, mit

ABSTRACT
COMPARATIVE STUDY ON GODDESSES AND FEMALE SPIRITS IN
SUMER, TURKISH AND GREEK MYTHOLOGIES

AÇIKGÖZ, Mevlüde Feyza
M.A. Thesis, Department of Woman Studies
Supervisor: Assist. Prof.Dr. Behiye KÖKSEL
June 2019, 81 Pages

The aim of the thesis titled ‘Comparative Study on Goddesses and Female Spirits in Sumerian, Turkish and Greek Mythologies’ is to reveal the common characteristics, differences and importance of these three mythologies for female studies. It is an important study in terms of revealing the position of women in changing geographies and ancient times. The person who tries to make sense of the creation of the universe has identified the creation with the woman because of its fertility. This feature, which stands out in every mythology, also reveals the holiness of women. This feature is based on archaeological evidence rather than an assumption and is seen in almost all mythologies. Later, the existence of matriarchal communities that have lost their existence has been proved by both mythologies and archaeological findings. Although mythology is a culture of myth, it is valuable in terms of reflecting the culture of ancient times. Goddesses and feminine spirits, who inspired the creation of the world, played an active role in almost every narrative in mythologies. As a result, thanks to the female characters of these three mythologies that have not been compared before, the old position and the present position of the woman have been revealed with illuminating information within the framework of feminism. By examining the value and position given to women in ancient cultures, it was understood that Goddesses and female spirits should be an inspiration for today.

Key words: feminism, female, mytholgy, woman, goddess, myth

İnsanlar tarihte yapılan hatalardan ders çıkardıkları kadar yapılan güzelliklerden de ilham alabilmektedirler. Zaman içinde değişen düşünce yapısı ile birlikte bakış açısında olan değişiklikler de milyonlarca insanı etkilemektedir. 18.yy’da Mary Wollstonecraft’ın yazmış olduğu “Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi” isimli eserle feminizm akımının adımları atılmaya başlamış, 21.yy’da en popüler halini almış ve milyonlarca insanın desteklediği bir hareket olmuştur. Kadını erkekten üstün görme, erkek düşmanlığı gibi algılarının aksine feminizm kadın ve erkek eşitliğini savunmak ve kadının kaybolan sosyal, ekonomik ve siyasal haklarını geri kazanmak üzerine kurulu bir akımdır. Teknolojinin geliştiği, gezegenlerde yaşamın arandığı bir dünyada hala kimi ülkelerde bu konuların gündemde olması belki de bu ülkelerin ilerleyememe sebeplerinden biridir. Sorunun kaynağını bulmak için en iyi yol yine tarihten faydalanmak olacaktır. Bunun için de mitolojiler hem eski anlatılar olması hem de toplumsal bakış açısını yansıtmaları açısından hem eğlenceli hem de bilgi dolu kaynaklardır. Tezin konusunda yer alan üç farklı mitolojiye bu bakış açısıyla bakarak bir nebze de olsa fikir vermek istenmiştir.

Bu çalışmamın başından sonuna kadar bana bilgisi ve fikirleriyle ışık tutan danışmanım Sayın Doç. Dr. Behiye KÖKSEL’e, Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı’nda ders veren hocalarıma, her zaman beni destekleyen babam ve anneme, son olarak lisans dönemimde anlattığı derslerle bana ilham olan hocam Dr. Kübra KANGÜLEÇ COŞKUN’a çok teşekkür ederim...

Haziran 2019
Mevlûde Feyza AÇIKGÖZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
RESİMLER LİSTESİ.....	VII
TABLOLAR LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Mitoloji ve Tanımı.....	1
1.2. Feminizm ve Tanımı.....	3
1.2.1. Mitoloji ve Feminizm.....	4
1.3. Çalışmanın Tanımı ve Önemi.....	5
1.4. Çalışmanın Amacı.....	6
1.5. Araştırmayla ilgili Genel Bilgiler.....	7
1.5.1. Sümer Tarihi ile ilgili genel bilgiler.....	7
1.5.1.1. Sümer Siyasi Tarihi.....	8
1.5.1.2. Sümerlerde Sosyal Yaşam ve Din.....	8
1.5.2. Türk Tarihi ile ilgili genel bilgiler.....	8
1.5.2.1. Türk Siyasi Tarihi.....	8
1.5.2.2. Türklerde Sosyal Yaşam ve Din.....	9
1.5.3. Yunan Tarihi ile ilgili genel bilgiler.....	9
1.5.3.1. Yunan Siyasi Tarihi.....	9
1.5.3.2. Yunanlarda Sosyal Yaşam ve Din.....	9
1.6. Adı Çokça Geçen Tanrıça ve Dişi Ruhlarla ilgili genel bilgiler.....	10
1.6.1. Sümer Mitolojisinde Tanrıçalar.....	10
1.6.1.1. Geştinanna.....	10
1.6.1.2. Inanna.....	10
1.6.1.3. Ninsun.....	10
1.6.2. Türk Mitolojisinde Dişi Ruhlar.....	11
1.6.2.1. Mitolojik Ana.....	12
1.6.2.2. Ak Ane.....	12
1.6.2.3. Umay Ana.....	12
1.6.2.4. Albastı- Al Karısı.....	12
1.6.2.5. Jeztınak.....	12
1.6.2.6. Ayza.....	12
1.6.2.7. Ayzıt.....	12
1.6.3. Yunan Mitolojisinde Tanrıçalar.....	12
1.6.3.1. Rheia.....	13
1.6.3.2. Hestia.....	13
1.6.3.3. Hera.....	14
1.6.3.4. Demeter.....	14

1.6.3.5 Athena.....	14
1.6.3.6. Persephone.....	14
1.6.3.7. Hebe.....	14
1.6.3. 8. Eilethya.....	14
1.6.3.9. Leto.....	14
1.6.3.10. Artemis.....	14
1.6.3.11. Aphrodite.....	15
İKİNCİ BÖLÜM.....	16
LİTERATÜR ÖZETİ.....	16
2.1. Literatür Taraması.....	16
2.1.1 Kitaplar.....	16
2.1.2 Makaleler.....	18
2.1.3 Tezler.....	18
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	20
MATERYAL ve YÖNTEM.....	20
3.1. Gereçler.....	20
3.2. Yöntemler.....	20
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	21
BULGULAR VE TARTIŞMA.....	21
4.1. Sümer, Türk, Yunan Mitolojilerinde Yaratılış ve Efsaneleri.....	21
4.1.1 Yaratılış Mitleri.....	21
4.1.1.1 Evrenin Yaratılması.....	21
4.1.1.1.1 Kaos ve Kozmos.....	21
4.1.2 Mitolojik Ana Kompleksi.....	22
4.1.3 İlk İnsanın Yaratılması.....	24
4.1.4 İlk Kadının Yaratılması.....	26
4.1.4.1 Adem ve Havva ilk örnekleri.....	29
4.1.4.2.Lilith örneği.....	31
4.2. Türeyiş Mitleri.....	32
4.2.1. Kurttan Türeme.....	32
4.2.2. Uygur Türeyiş Efsanesi.....	33
4.2.3. Göktürk Türeyiş Efsanesi.....	33
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	36
5.1 Tanrıçalar ve Dişi Ruhlar.....	36
5.1.1. Sümer Mitolojisinde Tanrıçalar.....	36
5.1.1.1 Inanna Örneği.....	36
5.1.2 Türk Mitolojisinde Dişi Ruhlar.....	38
5.1.2.1. Umay.....	38
5.1.2.2. Albastı.....	40
5.1.2.3. Ateş Ruhu.....	40
5.1.3 Yunan Mitolojisindeki Tanrıçalar.....	41
5.1.3.1 Bereket Tanrıçaları.....	41
5.1.3.2 Ocak Tanrıçaları.....	43
5.1.3.3 Savaş Tanrıçaları.....	44
ALTINCI BÖLÜM.....	46
6.1. ŞAMAN KÜLTÜRÜ.....	46
6.1.1 Şamanların Tarihi ve Coğrafi Dağılımı.....	47
6.1.1.1 Türk Toplumunda Şaman.....	47
6.1.2. Kadın Şamanlar.....	48
6.1.2.1. Kadın Şamanların Özellikleri.....	48

6.1.2.2. Kadın Şamanların Ritüelleri.....	49
6.1.2.3.Kadın Şaman ve Büyücü Kadın Karşılaştırması.....	50
YEDİNCİ BÖLÜM.....	51
7.1.Mitolojilerde ve Efsanelerde Görülen Kadın Tipleri.....	51
7.1.1. Anne Kadın Tipi	51
7.1.2. Bilge Kadın Tipi	54
7.1.3. Savaşçı Kadın Tipi	55
7.1.4. Kötülük Yapan Kadın Tipi.....	56
7.2. Şekil Değiştiren Kadınlar	61
SONUÇ.....	64
KAYNAKLAR.....	67
ÖZGEÇMİŞ.....	X
VITAE.....	X

RESİMLER LİSTESİ

Sayfa No:

Resim 1.1. “Kadın Hakları Gerekçelendirilmesi” kitabının ilk baskısı.....	3
Resim 1.2. Aphrodite Heykeli.....	15
Resim 4.1. Sümer ve Yunan Mitolojisi ilk insan yaratılışı.....	26
Resim 4.2. Pandoranın Kutuyu Açması.....	29
Resim 5.1. Umay Heykelciği.....	39
Resim 5.2. Artemis Heykeli.....	41
Resim 5.3. Demeter Mozaïği.....	42
Resim 6.1. Şaman Kadın.....	50
Resim 7.1. Ishtar Heykeli.....	55
Resim 7.2. Amazon Mozaïği.....	58
Resim 7.3. Lilith Tasviri.....	59
Resim 7.4. Hera Heykeli.....	60
Resim 7.5. İkili Nemesis Heykelciği.....	61
Resim 7.6. Harpy Tasviri.....	62
Resim 7.7. Medusa Başlı Lahit Parçası.....	62
Resim 7.8 Sphinks Heykeli.....	65

TABLÖLAR LİSTESİ**Sayfa No:**

Tablo 1.1. Sümer Mitolojisi kısmi Soy Ağacı.....	11
Tablo 1.2. Olympos Tanrı ve Tanrıçaları.....	13
Tablo 4.1. Yunan Mitolojisi Soy Ağacı.....	23

KISALTMALAR

Adı geçen makale:	a.g.m
Adı geçen tez :	a.g.t.
Aynı eser/yer :	a.e.
Çeviren :	ev.
Editör/yayına hazırlayan:	Ed.
Yüz yıl :	yy
Sayfa/sayfalar:	s./ss.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Birbirinden tamamıyla farklı olan Feminizm ve Mitoloji alanları içlerinde dallara ayrılmalariyla birlikte ortak payda olarak “kadın” ı aramak ve incelemek oldukça keyifli olacaktır. Her ülkenin kendine has mitolojileri olduğu gibi (Hint, Yunan, Türk, Mısır, İskandinav, vb.), farklı ülkelerde ve coğrafyalarda farklı feminizm örneklerine (Fransız Feminizmi, Siyahi Feminizm, İslami Feminizm, vb.) rastlanmaktadır. Bu iki ayrı alanı birlikte ele almadan önce kavramlara ayrı ayrı bakmak, daha sonra bir araya geldiklerinde nasıl bir uyum yakalayacaklarını izlemek için faydalı olacaktır.

1.1 MİTOLOJİ VE TANIMI

Mitoloji, söylenen ya da kulaktan kulağa aktarılan sözlü efsanelerdir ve kökeni Yunanca ‘mythos’ kelimesine dayanmaktadır. Gerçekliğinin kanıtlanması zor olan ve kanıtlanmasına da ihtiyaç olmayan bu anlatıların neredeyse bütün kültürlerde gözlenmesi, sözlü geleneğin temsilcisi olması edebiyat ve tarih açısından değerlidir. İnsanın geçmişini sürekli merak eden, ondan ders almaya çalışan ve bunu sorgulayan bir varlık olması ile birlikte bu fantastik dünya daha da genişlemiş ve Dünyada neredeyse her coğrafi bölgede benzer alt yapıya fakat farklı etnik kökenli efsanelerin oluşmasına sebep olmuştur. Göçlerin etkisiyle, insanlar mitolojilerinin bir kısmını terk ettikleri coğrafyada bırakırken bir kısmını da gittikleri yere götürmüşlerdir. Bu durum mitolojilerin zenginleşmesine, farklılıkların ve benzerliklerin gözler önüne serilmesine, toplum yapısına, kadın- erkek ilişkilerine kadar birçok konuya açıklık getirmiştir. Her ne kadar çeşitlilikten ve zenginlikten bahsedilse de mitoloji denildiğinde Yunan-Roma mitolojisi kavramı ve dünyaya hâkim olan tek mitoloji algısı, diğer mitolojileri gölgede bırakmaktadır. Azra Erhat bu duruma şiddetli karşı çıkmaktadır:

“Aslında bir Akdeniz çevresi efsaneler topluluğu vardır, onu Yunanistan ve Roma’ya mal etmemiz, bu efsanelerin Yunanistan ve Roma uyruklu yazarların kalemıyla Yunanca ve Latince olarak yazılmış olmasından ileri gelir. Oysa bu efsanelerin çıkış yeri ne Yunanistan’dır, ne de İtalya, Anadolu’dur, Girit’tir, Mezopotamya’dır,

Fenike'dir, Mısır'dır ya da bütün bu yerlerdeki sözlü geleneklerin karışımından ortaya çıkmış bir bütündür.” (Erhat, 1972:8)

Tarihi bulgulara da çokça Anadolu'da rastlandığı gözlenmesinden dolayı Azra Erhat'a hak verilebilmektedir. Tezde bahsi geçecek ve benzerlikleri ile farklılıkları gözler önüne serilecek olan üç mitolojide de bu durum açıklığa kavuşacaktır. Türk Mitolojisinde, yazıya aktarım süresi ve derlenmesi diğer halkların mitolojilerine göre daha geç olduğu için ve aktaranlar da kişisel görüşlerini kattıkları için metinler tam olarak aktarılamamıştır. Bu konu hakkında, Fuzuli Bayat, Yunan ve Sümer mitolojisinin daha şanslı olduğunu çünkü bir edebi eser gibi geçiren yazarlar olduğunu dile getirmiş ancak Türkçe'nin ortak dil olduğu geniş Orta Asya coğrafyasında Türk Mitolojisinin eksik parçalarının tamamlanacağına dikkat çekmiştir. (Bayat,2007:20-25) Sümer mitolojisinde, Yunan ve Türk mitolojisine göre daha az kaynak olmasıyla birlikte yine de elde edilen bulgular ve yazılı kaynaklar sayesinde karşılaştırma olanağı mümkün olacaktır. İncelemelerde Yunan ve Türk mitolojisinde efsanelerin benzerlikleri dikkat çekicidir. Bir diğer önemli nokta ise kadının bu üç mitolojideki yerini öğrenmek ve aslında sonradan var olmayan fakat giderek etkisini yitiren konumundan bahsetmektir. Kadın karakterler genellikle ocakla ve bereketle özdeşleşirken yeri gelmiş savaşçı yeri gelmiş bilge kadın kimlikleriyle de ortaya çıkmışlardır.

Tanrıçalar ve Dişi Ruhlardan bahsedilmeden önce mitoloji için yapılan birçok yorumdan ilki için Edith Hamilton'un Mitologya kitabına bakıldığında Hamilton şöyle bir tanım yapmıştır:

“En ilkel çağlardan bu yana, kendini bildi bileli insanın hayal gücü durmadan işlemiş ve yeryüzü ile gökyüzünü çeşitli düşsel yaratıklar ve tanrılarla süslemiştir. Bu insanın yapısı, tanrıların ve yarı tanrıların kişilikleri ve serüvenleri, bir takım efsaneler içinde kuşaktan kuşağa ta çağımıza kadar gelmiştir. İşte bu bilgilerin hepsine eskiden esâtir derdik bugün de mitologya diyoruz.” (Hamilton,1942: 5)

Sözlük ve Ansiklopedi olan Büyük Larousse,16.cilt, s.8230'da ise Mitoloji için üç adet tanım yapılmıştır;

1. Antikçağ tanrıları, yarı tanrıları ve kahramanlarının masalsı tarihi
2. Bir halka ait mitlerin tümü
3. Mitlerin kökenlerinin ve anlamlarının sistemli incelemesi”

E.A. Gardner, Encyclopædia of Religion and Ethics, IX, s.117'de

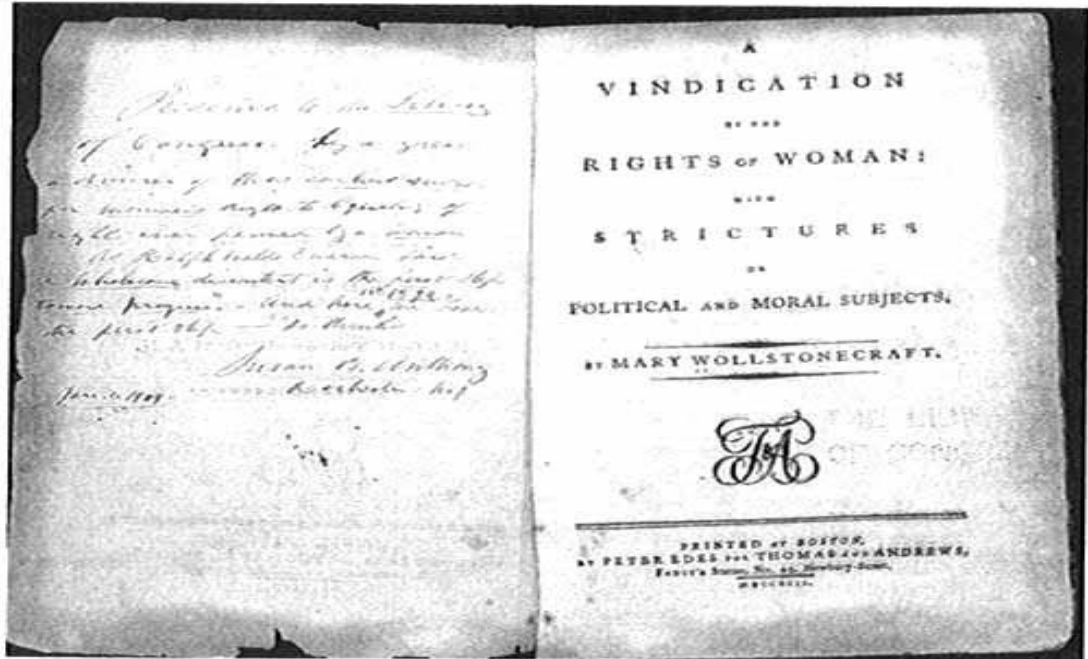
“Tabiat varlıkları ile olaylarına, kişilik verme sureti ile anlatma şeklidir.” tanımıyla mitolojiyi anlatmıştır.

Bir diğer mitoloji tanımı ise Fuzuli Bayat'ın Mitolojiye Giriş kitabında yer almaktadır:

“Mitoloji, gerçekleri aklın almayacağı bir biçimde yansıtan dil ve düşüncenin bütün imkânları bir araya getirmekle varlığın oluşumunun, ilkel toplumların bu varoluş sürecinde yerinin ve kaosu kozmosa dönüştüren mutlak gücün öyküsüdür.” (Bayat,2007:12)

1.2 FEMİNİZM VE TANIMI

Feminizm, toplumdaki cinsiyet eşitsizliğine karşı sesini çoğunluğa duyurmaya çalışan kadınların çıkardığı akımdır. 18. Yüzyılda yavaş yavaş filizlenmeye başlayan ve esasında cinsiyet eşitsizliğini temel alan bu akım, Marry Wollstonecraft'ın, 1792 yılında yazdığı “*Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*” adlı kitabıyla yüzyıllar öncesinde kadına verilen eğitimden ve kadın haklarına neden ihtiyaç olduğundan bahsetmesiyle günümüze ilham olur. Wollstonecraft, yazdıklarıyla ve hayatıyla feminizm için bir başrol olarak nitelendirilebilecek bir karakter olmuştur. Fransız devrimi ve İnsan Hakları Bildirisi ile verilen hakların yalnızca erkeklere verilmesi onun için çok büyük bir yanıltır ve buna şiddetle karşı çıkmıştır.

Resim 1.1. Marry Wollstonecraft'ın "Kadın Hakları Gerekçelendirilmesi" adlı kitabının ilk baskısı (<http://www.loc.gov/rr/rarebook/guide/ra025001.html> 12.05.2019)

Feminizm zaman içinde aydınlanmacı liberal feminizm, siyah feminizm, ikinci dalga feminizmi, Marksist/sosyalist feminizm, lezbiyen feminizmi, üçüncü

dalga feminizm, post kolonyal feminizmler gibi farklı yaklaşımlar ve bakış açılarıyla genişlemiş ve gelişmişlerdir. Bu yaklaşımlarda yaşanan coğrafi alan, tarih, içinde bulunulan ekonomik durum ile birlikte pek çok değişken vardır. Köleliğin olduğu topraklarda siyahi olmanın zorluğunun yanında kadın olmanın ağırlığını yaşayan kadınlar ile İngiltere'deki ya da Fransa'daki orta sınıf kadınlarının yaşadıkları sıkıntılar farklı olmakla birlikte savunulan ana fikir, kadınların toplumsal, ideolojik ve kültürel anlamda olması gerektiği yere konulması üzerinedir denilebilir. Zaman ilerledikçe, LGBT ve *queer* feminizm yaklaşımları ile kapsam olarak feminizm genişlemiş ve zenginleşmiştir. (Özkazanç,2015:201)

Feminizm hakkında Gün Taş, "Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri" isimli makalesinde şöyle bahsetmektedir:

"Feminizm yaklaşımı, kadınların sadece kadın oldukları için karşı karşıya kaldıkları zorluklar, baskı ve ezilmeyle ilişkisini inceleyen, sınıf, ırk, ulus, din, dil vs. unsurlarda kadınların yaşadığı sorunları ele alan bir bilim alanı olarak değerlendirilir." (Taş, 2016: 165-168)

Gordon Marshall ise feminizm için şu tanımı yapmıştır;

"On sekizinci yüzyılda İngiltere'de doğan, cinsler arasındaki eşitliği kadın haklarının genişletilmesiyle sağlamaya çalışan bir toplumsal hareket etmektedir." (Marshall,1999: 240)

Feminizmin amacını ise en net şekilde anlatan kitaplardan biri olan "Feminizm herkes içindir." kitabında Bell Hooks feminizmden şöyle bahsetmektedir:

"Feminist politikanın amacı, her kim isek özgürce o olabilmemiz, adalete sevgi beslediğimiz yaşamlar sürebilmemiz, barış içinde yaşayabilmemiz için tahakkümü sona erdirmektir. Feminizm herkes içindir." (Hooks,2012:142)

Hooks'un da belirttiği gibi kadın, erkek, lgbt bireyi demeden herkesin özgürce ne olmak istiyorsa onu olabilmesi ve herkese sadece insan olarak bakabilme meselesidir. Bunu gerçekleştirmek için ise perspektifi değiştirmek ve hangi alan olursa olsun faydalanmak gerekmektedir. İnsanların ilgi alanları edebiyat, tarih, mitoloji gibi farklı alanlar olabilir ve feminizm hakkında bilgisi olmayan insanları ise bu alanlardan bir seçim yapıp ilgi çekmesi mümkündür.

1.2.1. Mitoloji ve Feminizm

Mitoloji, yıllar önce yaşayan insanların neler düşündüğünü, nasıl yaşadığını, kültürlerinin eserlerine nasıl yansıdığını gösterir. Bütün hepsinin içinde ise kadına bakış açısı, kadının toplumdaki yerini ve verilen değeri anlamak çok zor olmamaktadır. Kimi mitolojik anlatılarda kadınlar başkahraman olarak yer alırken kimisinde erkeğin baş düşmanıdır. Her ülkenin kendine has olan mitolojisinde dikkate alınacak etkenlerden biri; coğrafyadır. Coğrafi olarak zor şartlara sahip olan

lkelerinin mitolojilerde kadınlar savaşıdır, evini koruyandır ve erkekleri bundan hiç gocunmazlar. Yaşam tarzı da bir diğerkendir. Gebelik ve yerleşik hayata sahip iki kültürün kadına bakış açısında farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Bu etkenler ve daha biroklarıyla incelendiğinde mitolojiye feminist kültürel bakış açılarıyla bakmak mümkün olacaktır. 20.yy’da yaygınlaşmaya başlayan farklı feminizm bakış açıları coğrafi konumlara göre mitolojileri incelerken yardımcı olacaktır. Annelik, aile ve toplumsal cinsiyet gibi kavramlara feminist açıdan yaklaşılarak mitolojilerde bu kavramların yeri nedir ya da ne değıldir sorularına cevap aranması açısından önemlidir.

Mitoloji ile feminizmi birlikte inceleyen bir başka alan ise edebiyat alanıdır. Feminist yazarlar, okuyuculara farklı bir bakış açısı sunmakta, yıllardır çocuklara okunan bazı masallarda ve mitolojik anlatılarda gözlemlenen eşıtsizlikleri değıştirmek için çabalamaktadırlar. Mitsel ögelerle geleneksel kadın fikrine karşı çıkmışlar ve eserlerine de bunu yansıtmışlardır. Karşı çıktıkları ise mitolojilerdeki kadın figürlerinin çoğunlukla erkek gözüyle yazılmış olmasıdır. Bunu düzeltmek için de yeniden üretim ve yeniden okuma yapmanın gerekliliğini savunmaktadırlar. Maggie Humm, feminist mit eleştirisi için şöyle bahsetmektedir:

“Feminist eleştirmenler Yunan –Roma mitlerinin çoğunlukla, değışen anlatıları, sadece erkek ruhundaki hem bireyoluşsal (ontogenetic) hem de soyoluşsal (phylogenetic) değışiklikleri yansıtan eril yapılar olduğunu tartışıyorlar. Feminist mit eleştirisinin asıl planı, bu yapıların ötesine geçmek ve belki de mitolojinin aslının dişil olduğunu bulmak ya da en azından erken, daha da özellikle dişil, mitolojilerin gücünü ve ana hatlarını ortaya çıkarmaktadır.” (Humm, 1994: 93)

Ana tanrıçaların, dişiliğın, doğurganlık, anne-kız ilişkilerini inceleyen ve mitolojilerde kadınlığı ortaya çıkardığını ve çıkarılması gerektiğini inanan yazarlar bu fikirler ile eserleri incelemişlerdir. Yazarların bir diğerk amacı ise, ataerkil yazımdan kurtulmak ve “feminist okur” u artırmaktır. (Humm,1994:26) Bu ise ancak okumak ve araştırmayla mümkün olacaktır.

1.3 ÇALIŞMANIN TANIMI VE ÖNEMİ

Bu alışmada Türk, Yunan ve Sümer Mitolojilerinde görülen tanrıçalar ve dişil ruhlar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Tarihsel süreç ve toplum yapısı olarak birbirinde farklı olan bu mitolojilerde ortaklıklar ve ayrılıkları feminist çerçevede gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Mitolojinin sadece Yunanistan coğrafyasıyla zdeleştirilmesinden uzaklaştırp Anadolu ve Mezopotamya ile de çokça ilgili olduğu gösterilmeye gayret

edilmiştir. Çalışmanın ilk kısımlarında mitolojilerdeki tanrıçalar ve dişi ruhlardan bahsetmeden önce Mitoloji ve Feminizmin tanımı yapılmış ve beraber nasıl inceleneceğinden bahsedilmiştir. Sümer, Türk ve Yunan milletlerinin yaşadıkları dönemler, dünya tarihine katkıları, eserleri gibi konularda kısa bilgi verilmiştir.

Çalışmanın ikinci kısmında, verilen genel bilgilerin ardından insanlık tarihinin başlangıcından önce evrenin yaratılışı ve sırasıyla ilk insan ile ilk kadının yaratılışı kutsal kitaplardaki ‘Adem ve Havva’ örnekleri ile benzerlik kurarak farklı bir bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır. Kadının yaratılması, insanlığa ceza olarak gönderilme örneği ‘Pandora ve Lilith’ başlığı altında incelenmiştir. Sümer ve Yunan mitolojisinde rastlanmayan Türeyiş Mitleri için ise Türk Mitolojisinin Türeyiş Efsanelerinden örnekler sunulmuştur.

Çalışmanın sonraki kısımda, Türk Mitolojisinde önceleri kadının ön planda olduğu Şaman kültüründen bahsedilmiş ve devam eden kısımda ise mitolojilerde görülen kadınlar doğüstü özelliklere sahip olan Tanrıçalar ve Dişi Ruhlar kategorilere ayrılmış ve şekil değiştiren kadınlardan bahsedilmiştir.

Sonuç kısmında, üç mitolojinin ne tip benzerlikler ve farklılıklara sahip olduğunun değerlendirilmesi yapılmıştır. Tarihin eski zamanlarındaki kadına bakış açısı ve güçlü kadın figürlerinin günümüzde yansımaları olup olmadığı hakkında fikir yürütülmüştür.

Çalışmanın temeli, üç mitolojinin karşılaştırması olması sebebiyle bu konuda yazılı kaynaklar taranmış ve müze ziyaretleri yapılmıştır. Mitler ve efsaneler üzerinde karşılaştırmalı yöntem tekniği uygulanmıştır.

Elde edilen bulgular, kadın temelinde Sosyoloji, Tarih ve Edebiyat disiplinlerinin iç içe geçmesiyle disiplinler arası bir çalışma olmuştur. Tarihsel ve coğrafi olarak farklı özelliklere sahip olan kültürleri kadın çalışmaları ile birleştirerek kadın ön plana çıkarılarak incelenmiştir. Kadının mitolojilerde de etkin rol oynamasına örnekler verilmiş ve evrenin yaratılması efsanelerinden itibaren vurgulanmıştır.

1.4. ÇALIŞMANIN AMACI

Evrenin yaratılması efsanelerinde ve toplayıcı toplumlarda gözlemlenen anaerik toplum zaman içinde ataerkilliğe dönüşmüştür. İnsanlar eskiyi tamamen unutmuş ve baskın olan güç, güçsüz olanı ötelemiştir. Tarihte ekonomik ve askeri güce sahip olan toplumların zayıf toplumlara yaptığı gibi erkeğin toplumda “eve ekmek getiren” konumundan dolayı kendini güçlü hissetmesi de kadınların geri plana

atılmasına sebep olmuştur. Oysa yine tarihten örnek verilecek olunursa, her toplumun sahip olduğu ve gururlanarak anlattığı kimi mitolojiler ve efsaneler, bu güçlü- güçsüz ayrımını ortadan kaldırmaktadır.

Çalışmanın temel amacı, farklı coğrafyalarda fakat aynı değerlere sahip olan üç medeniyetin kadınlara bakış açısıyla günümüze ışık tutmaktır. Günümüzde mitolojiye duyulan ilginin artması ve feminizmin daha iyi anlaşılmasına başlamasıyla birlikte bu çalışma eski ve yeniyi birleştirmeyi hedeflemektedir. Feminizmin asıl hedefi nedir ve bu hedefe ulaşmak için mitolojilerdeki Tanrıçalar ve dişi ruhlardan nasıl faydalanılır sorularına cevap aramayı amaçlamaktadır. Mitolojilerde ataerkil bir anlatıma rastlanmakta mıdır yoksa sonradan mı baskın olmaya başlamıştır gibi sorulara da kadın gözü ve tecrübesiyle okumak, anlamak ve yorumlamak istenmiştir.

Çalışma Türk, Yunan ve Sümer mitolojilerindeki kadınları odak noktası olarak alsa da incelenebilecek her mitolojide benzer kadın karakterlere ve kadınlara toplumda yer veren, onu dışlamayan, değer veren erkek kahramanlara sahip olduğu gözlemlenecektir. Olumsuz bakış açısıyla da bakılan kadın tiplerinden bahsedilecek ve farkı değerlendirilecektir. Bu çalışmayla birlikte daha önce yapılmamış olan ‘kadın’ temelini alarak üç mitolojinin karşılaştırması ile mitoloji çalışmalarına bir yenisi eklenmiş olacaktır ve bu açıdan, Kadın Çalışmalarına farklı bir bakış açısı kazandıracaktır.

1.5 ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Üç mitolojiyle alakalı olarak Sümer, Türk ve Yunan tarihine, kültürüne ve yaşam şekillerine bakmak gerekmektedir. Tarih açısından ayrı ayrı katkıları olan bu milletlerin mitoloji alanında da yaptıkları katkılar azımsanamayacak kadar çoktur.

1.5.1. Sümer Tarihi ile İlgili Genel Bilgiler

İlk insanın önemi kadar Sümerlilerin tarih sahnesine çıkmasının da önemli yere sahip olduğu düşünülmektedir. Çünkü yazının icat edilmesi tarihin bütün seyrini değiştirmiştir. Noah Kramer, kitabının ismine ‘Tarih Sümer’de Başlar’ ismini verirken aslında haksız da sayılmaz. Mezopotamya’da yer alan bu toplumun yazıyı ilk defa kullanarak varlığını kanıtlaması ve binlerce yıl sonrasına edebi eserler bırakarak tarihe ışık tutması bunun en önemleri sebeplerindendir. İki bin yıl gibi uzun süre varlığını sürdüren Sümer, tıp, mitoloji, astronomi ve matematik gibi alanlarda diğer medeniyetlere de örnek olmuştur. Bu kadar uzun süre yaşayan bir milletin sonunu ise dış güçler değil, kendi içerisinde yetişen bir kişi getirmiştir fakat her ne kadar sonu gelse de yerini alan devletler Sümer etkisinden çıkamamıştır.

1.5.1.1. Sümer siyasi tarihi

Sümerliler, Yunanlılar gibi site devletlerinden oluşan bir medeniyettir. Kurulan otuz beş şehir devleti ile geniş bir yapılanmaya sahiplerdir. Milattan önce 4000’lerde Mezopotamya’ya yerleşen Sümerler, varlıkları uzun süre devam ettirmiş ve bu sürede de insanlık tarihine çok önemli buluşlar bırakmışlardır. Tarihi kaynaklarda geçen “Nuh Tufanı” ile kendini toparlayamayan bu büyük medeniyet, başlangıçta sorun olmayan 35 site devletinin zaman içinde kendi aralarında savaşarak güçsüzleşmişlerdir. Doğuda yer alan Elamlar da Sümerliler için büyük bir tehlike olmuş ve sürekli saldırıda bulunmuşlardır. Yapılan saldırılar sonrası, toprak kaybeden Sümerliler varlığını bir süre daha devam ettirmiştir. Gitgide güçsüzleşen Sümerlileri bitiren son nokta ise Sargon isimli kraldır. Kaybedilen bir savaş sonrası darbe yaparak kralı tahttan indirip kendini kral ilan eden Sargon, bütün Şehir Devletleri’ni yönetmek istemiş fakat bunu sağlayamamıştır. Daha sonra kendi kurmuş olduğu Akadlar ile Sümerleri yıkmıştır. (<http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/sumerler-313> :12.05.2019)

1.5.1.2. Sümerlerde sosyal hayat ve din

Sümerler, madenleri işlemiş, evlerini kerpiç ve tuğla kullanarak çok katlı evler yapmışlardır. Oluşturdukları sulama sistemleri, çağlarının çok ötesinde bir teknoloji örneğidir. Barajlar yapmış, tarımda kendilerini geliştirmiş ve aynı zamanda tarihin en önemli buluşlarından yazıyı ve tekerleği icat etmişlerdir. Bu iki buluşun yanında, 360 gün’e dayalı ilk takvimi oluşturmuşlardır. Kullandıkları evleri çok katlı yapılarının yansıması inandıkları en güçlü Tanrı’ya yakın olabilmek için Ziggurat adı verilen yüksek tapınakları inşa etmişlerdir. Neredeyse her bir nesnenin tanrısı veya tanrıçanın olduğu Sümer dini inancında aracı kişi seçilmiş kişiler olan rahiplerdir. Ayrıca Sümerlerde ahiret inancı yoktur.

1.5.2. Türk Tarihi ile İlgili Genel Bilgiler

1.5.2.1. Türk siyasi tarihi

Türk Tarihi denildiğinde akla şu an mevcut konumunda olan Türkiye coğrafyası değil daha geniş kapsamlı bir coğrafyanın tarihi gelmelidir. Türk Tarihini ayrıntılı şekilde anlatmak yerine kısaca bahsetmek uygun olacaktır. Türklerin tarih sahnesine çıkışı Orta Asya’da başlamıştır. Orta Asya’nın iklim koşulları Türkleri hayvancılığa sevk etmiş ve göçebe bir yaşam tarzı sürdürmüşlerdir. Göçebe yaşam tarzının sonucu olarak Türkler ’de askerlik ve devlet teşkilatı gelişmiştir.

Türk devlet geleneğinde kut inancı vardır. Ülkeyi yönetme yetkisinin Tanrı tarafından hükümdar ailesine verildiğine inanmışlardır. Bu da Türklerde taht kavgalarına ve çabuk yıkılmalarına sebep olmuştur. Göçebe yaşamın sonucunda Türklerde askerlik gelişmiştir. Mete Han zamanında ilk düzenli ordu kurulmuş ve onlu sistem uygulanmıştır. Türkler cihan hâkimiyeti düşüncesiyle fetihler yapmış dünyanın çeşitli bölgelerinde devletler kurmuşlardır. Bunda askerliğin gelişmiş olması ve güçlü devlet geleneği etkili olmuştur.

1.5.2.2. Türklerde sosyal yaşam ve din

Türklerin çeşitli bölgelere yayılmış olmaları ve yazıyı geç kullanmaları Türk tarihi hakkında araştırma yapılmasını zorlaştırmıştır. Türklerde töre denilen yazısız hukuk kuralları vardır. Kağan dâhil herkes bu töreye uymak zorundadır. Kölecilik yoktur. Sınıf farkı yoktur. Kadına önem verilir. Türklerin en temel inancı Gök Tanrı'dır. Gök tanrı inancındaki; tek tanrıcılık, cennet, cehennem gibi kavramların benzerliği Türklerin İslam'ı kabul etmesini kolaylaştırmıştır. Bu inanca göre tanrı tektir ve ona her yerde ibadet edilir. Bunun sonucunda Türkler tapınaklara ihtiyaç duymamıştır. Ta ki Uygurlar Mani dinini benimseyip tapınaklar yaptırana kadar böyle devam etmiştir. Göktürklerin zaman içerisinde güçsüzleşmesiyle yerini alan Uygurlar, Türk toplulukları içinde ilk yerleşik hayata geçendir. Yerleşik hayata geçtikleri için de yazılı birçok kaynak bırakmışlardır. Dede Korkut Hikayeleri ve Yaratılış Destanları bu önemli kaynaklardan bazılarıdır.

1.5.3. Yunan Tarihi ile İlgili Genel Bilgiler

1.5.3.1. Yunan siyasi tarihi

Sümerlilerdeki şehir devletlerinin benzeri Yunanlılarda "Polis" ismi ile mevcuttur. Siyasi birliği olmayan bu şehir devletleri, güvenliklerini tehdit eden bir durum olduğunda birleşip savunmaya geçmişlerdir. Önce şehir devletleri halinde yaşayan Yunanlılar daha sonra soylular (aristokratlar) tarafından yönetilmiştir. Daha sonra "Tiran" adı verilen kişiler tarafından idare ele geçirilmiştir. Perslere karşı birleştikleri savaşta başarılı olan Yunanlar Sparta ile girdiği Peleponnes Savaşlarında mağlup olmuşlardır. Dünyada ilk demokrasi örnekleri ise Yunan medeniyetinde görülmektedir.

1.5.3.2. Yunanlarda sosyal yaşam ve din

Verimli topraklarının olmaması ve dağlık yapıya sahip olmaları Yunanlıları sömürgeciliğe itmiştir. Bu yüzden de denizcilikte ve ticarete ilerlemişlerdir. Dini inanç olarak çok tanrılı inancı benimseyen Yunanlar, Tanrıları insan görünüşlü fakat

üstün güçlere sahip olarak hayal etmişlerdir. Yazılan eserler ve yapılan heykellerdeki tasvirlerde bu açıkça gözlemlenmektedir. Homeros tarafından yazıya geçirilen İlyada ve Odysseia, Yunanlıların kahramanlık hikâyelerini anlatmaktadır. Sümer ve eski Türk tarihinde olduğu gibi Yunanlılarda da Tanrıların gökte olduğuna inanılırdı. Tanrıların sevgisini kazanmak için tapınaklarına adaklar adar ve yarışmalar düzenlerlerdi. Hala devam etmekte olan olimpiyatların tarihi ise M.Ö 776 yılına dayanmaktadır. En büyük ve güçlü tanrı olan Zeus için düzenlenen olimpiyatlar insanları bir araya getirmesi bakımından önem taşımaktadır. (<https://www.tarihyolu.com/ege-ve-yunan-uygarligi/> :22.03.2019)

1.6 ADI ÇOKÇA GEÇEN TANRIÇA VE DİŞİ RUHLARLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.6.1. Sümer Mitolojisinde Tanrıçalar

Sümer mitolojisindeki çoğu tanrı ve tanrıçalar daha sonra farklı coğrafyalarda ortaya çıkan mitolojilerde benzerleriyle ortaya çıkmıştır. Ana tanrı olan Anu'nun çocuklarından Bau, şifa tanrıçası olarak bilinmektedir. Hakkında en çok bilgi edinilen tanrıça İnanna, Yunan mitolojisinde Afrodit ile eş değerdir. Isis isimli tanrıça ise Yunan tanrıçası Artemis ile eşdeğer özelliklere sahiptir. Ninsun da yine Yunan mitolojisinden savaş tanrıçası olarak bilinen Athena ile aynıdır.

1.6.1.1. Geştinanna

Enki'nin kızı olan Geştinanna, eşi Dumuzi'nin ölümünden sonra çok üzülmesiyle bilinen şarap tanrıçasıdır. Bazı kaynaklarda ise Dumuzi'nin kız kardeşi olarak geçmektedir.

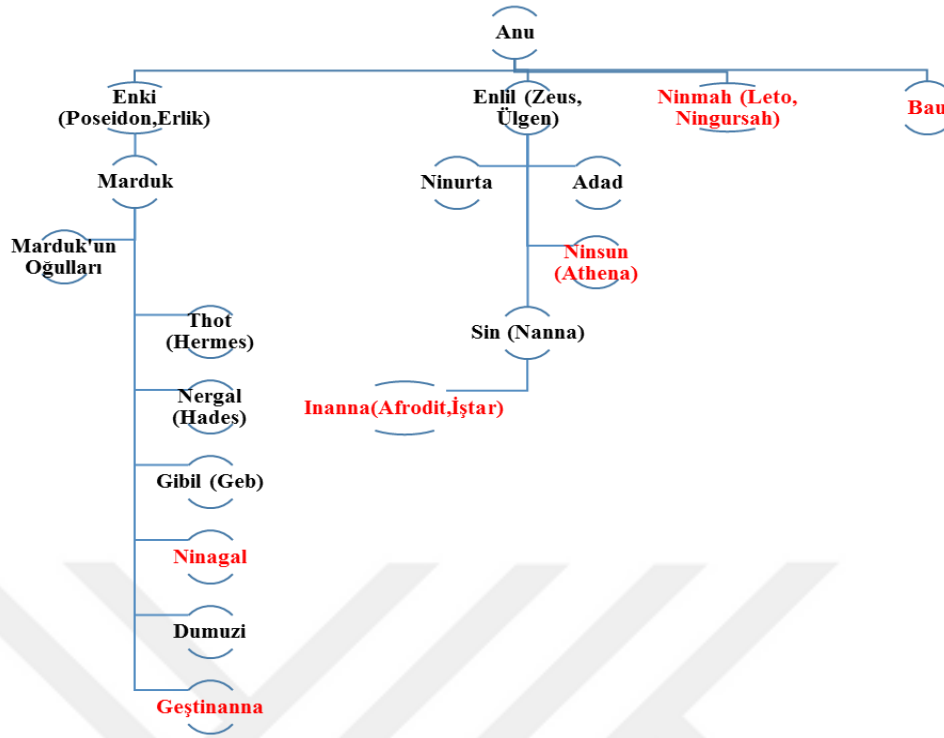
1.6.1.2. İnanna

Sümer mitolojisini en önemli ve en çok adı geçen tanrıçası olan İnanna tezin ilerleyen kısımlarında anlatılmıştır. Başlangıç olarak ise güzellik ve bereket tanrıçası demek yeterli olacaktır. Sembolü ise Aslan'dır.

1.6.1.3. Ninsun

Gılgamış'ın annesi olan Ninsun, bilgelik tanrıçasıdır. '*Mükemmel İnek*' olarak da isimlendiren Ninsun insan doğurabildiği için yarı tanrı olduğu da söylenmektedir.

Tablo 1.1. Sümer Mitolojisi kısmi soy ağacı

1.6.2. Türk Mitolojisinde Dişi Ruhlar

Türk mitolojisini Yunan ve Sümer mitolojisi gibi tanrı ve tanrıça olarak ayırlamayacağı gibi hepsini bir tabloda göstermek de pek mümkün olmamaktadır. Soy ağacı oluşturmak da güç olacağı için bazılarından bir liste halinde dişi ruhlardan şu şekilde bahsedilebilir:

Türk Mitolojisindeki Dişi Ruhlar

Mitolojik Ana

Ak Ana/ Ak Ane

Umay, Umay Ana, Mayneke, İmay

Kübey Hatun

Alkarası, Albastı, Albıs, Alkarısı

Kün Ana, Güneş Hanım

Jeztırnak

Ayza

Ayzıt

(Yayın,2012)

1.6.2.1 Mitolojik Ana

Türk Mitolojisinde, Dünya'yı yaratma emrini veren varlık Mitolojik Ana'dır. Ana olduğu için doğumdan ve üremekten sorumlu dişi ruhtur. Simgesi beyazlıktır. Doğurganlıkla ilişkilendirildiği için mağara ve hayat ağacı da onun simgesidir. İleri kısımlarda daha ayrıntılı şekilde anlatılmıştır.

1.6.2.2. Ak Ane

Bazı destanlarda mitolojik ana gibi evrenin yaratılmasında söz sahibi olan dişi varlıktır.

1.6.2.3. Umay Ana

Türk Mitolojisinin bereket ile özdeşleştirilen dişi ruhudur. Her mitolojide karşılaşılan aileden, çocuktan ve ocaktan sorumlu olan tanrıça ve anne figürleri gibi Umay'da koruyucudur. Ancak Umay, bazen Kara Umay bazense Ak Umay olarak ortaya çıkmaktadır. Sembolleri ise ok ve yay'dır. İlerleyen kısımlarda daha detaylı anlatılacağı için kısaca değinilmiştir.

1.6.2.4 Albastı-Al Karısı

Umay'ın tam tersi olan bu varlık, yeni doğum yapmış kadınları rahatsız eder ve bundan kadınları koruyan da Umay'dır.

1.6.2.5 Jeztırnak

Ormanlarda gezdiğine inanılan bu mitolojik varlık, Albastı gibi insanları rahatsız etme özelliklerine sahiptir. Bazı mitolojik anlatılarda Tepegöz'ün kız kardeşi olarak bahsedilen Jeztırnak, bakır tırnaklarıyla tasvir edilmektedir:

“Al Karısı da oldukça esmer, iriyarı, gür ve dağınık kıvıllı saçları, ince uzun demirden teşekkül etmiş elleri, lohusanın cğerlerini sökmeğe yarayan ince uzun ve çengelli demir parmakları” (Bayat, 2007:321)

1.6.2.6. Ayza

Şeytani bir varlık olan Ayza ise yeni doğan çocuklara ve lohusa kadınlara musallat olur.

1.6.2.7. Ayzıt

Türk Mitolojisindeki güzellik tanrıçasıdır. Aşk ve sevginin temsilcisidir. Onu temsil eden hayvanlar; kuğu ve beyaz turna kuşudur. Güzelliği temsil ettiği için Yunan mitolojisindeki Aphrodite'e benzetilmektedir. (Uslu,2017:198)

1.6.3. Yunan Mitolojisinde Tanrıçalar

Yunan Mitolojisinde, Olympos Tanrıçaları önemli yer kaplamaktadır. Gök Tanrısı Uranos ile Yer Tanrıçası Gaia'nın birleşmesinden oluşan evrenden on iki adet Titan meydana gelmiş ve bu titanlardan Rheia ve Kronos'un çocukları ise Olympos

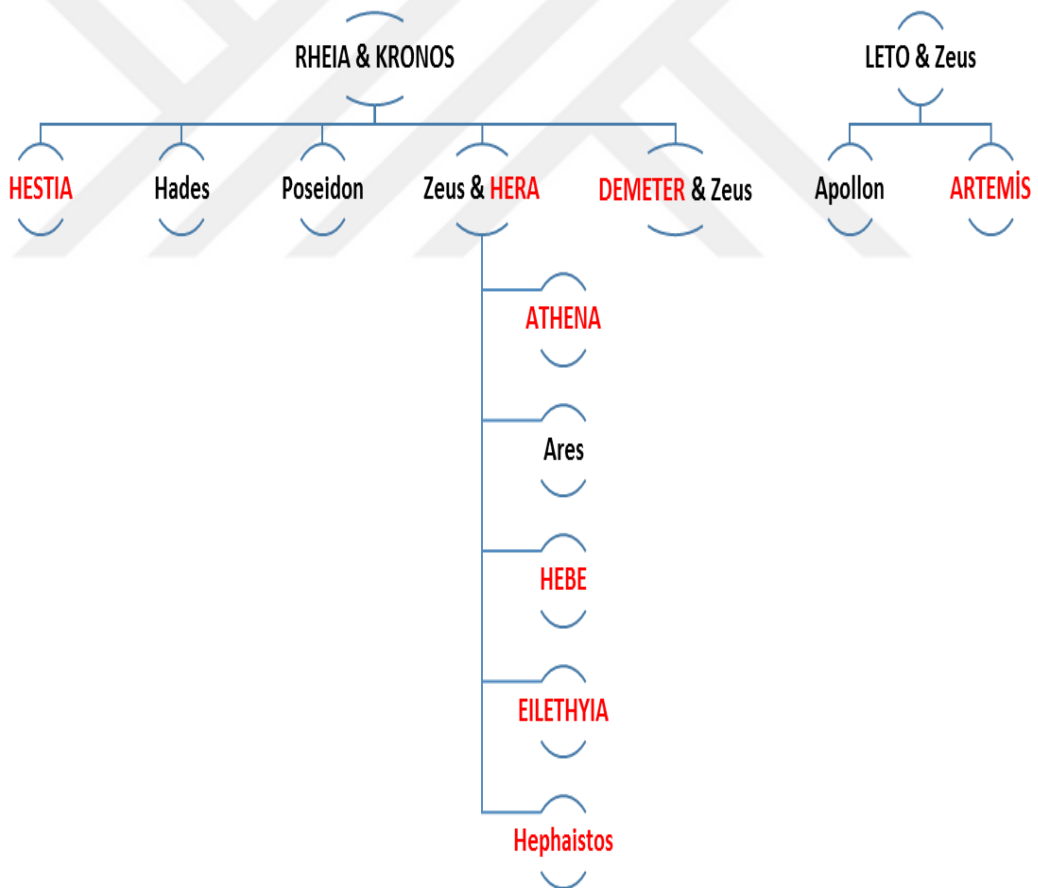
tanrı ve tanrıçalarını oluşturmuştur. Bütün tanrıçalardan bahsetmek yerine önemli olan ve adından söz edenlere yer vermek daha uygun olacaktır. Zeus'un birden fazla kişiyle birlikte olmasından dolayı birçok kez adı geçmektedir.

1.6.3.1 Rheia

Uranos ve Gaia'nın kızı olan Rheia, Kronos ile beraber Olypos Tanrı ve Tanrıçalarını meydana getirirler. Eşi Kronos, çocuklarından birinin yerine geçeceğini öğrendiği için çocuklarını doğar doğmaz yer ancak Rheia, bir anne olarak çocuklarından biri olan Zeus'u doğunca saklar ve Kronos'un korktuğu başına gelir. (Erhat, 2012:261)

Zeus'un tek başına kafasından doğurmuş olduğu Athena ve kız kardeşlerinden olan çocukları da yine önemli olanlardır:

Tablo 1.2. Olymos Tanrı ve Tanrıçaları

1.6.3.2 Hestia

Zeus'un kız kardeşidir. Evin koruyucusu olarak bilinmektedir.

Sonsuza dek evlenmeyeceğine dair yemin etmiş ve Zeus'a böyle kalmak istediğini söylemiştir. Her evde ona ait bir sunak vardır.

1.6.3.3. Hera

Hera, Zeus'un hem karısı hem kardeşidir. Okeanos ile Tethys tarafından yetiştirilmiştir. Hera, bakire kalmak ve kadınlara yardım etmek isterken Zeus tarafından kullanılmış ve evlenmek zorunda kalmıştır. Kutsal hayvanları, inek ile tavus kuşudur.

1.6.3.4. Demeter

Demeter, toprak ve bereket tanrıçasıdır. Toprak tanrıçası olduğu için ekinler ve buğday onun simgelerindendir. Zeus'tan olan kızı Persephone onun için çok değerlidir ve onun için yapmayacağı şey yoktur. (Hamilton, 2010: 31) Kızıyla olan ilişkisi ilerleyen kısımlarda anlatıldığı için burada değinilmemiştir.

1.6.3.5. Athena

Athena, annesiz babası Zeus'un kafasından doğmuştur. Savaş tanrıçası olarak bilinmektedir. Birçok savaşta ve efsanede adı geçmektedir. Onu koruyucu olarak benimseyen şehirlerde onun adına tapınaklar yapılmıştır. Ağacı, zeytin ağacı, kuşu da baykuştur. Zeytin ağacı bütün toplumlarda değerli olduğu gibi Yunan toplumunda da değerlidir. Bu yüzden böyle bir ağacın Athena'ya atfedilmesi de onun ne kadar değerli olduğunu göstermektedir. (Erhat, 2012: 65)

1.6.3.6. Persephone

Daha önce adı geçen Demeter'in kızı olan Persephone, Hades tarafından yeraltına kaçırılmıştır ve daha sonra yeraltını eşiyle birlikte yönetmiştir.

1.6.3.7. Hebe

Yunanca gençlik anlamına gelen Hebe, Herakles ile evlenir ve adı çok kaynakta geçmemektedir.

1.6.3.8 Eilethya

Ebe tanrıça olarak bilinen bu tanrıça evlilik tanrıçası Hera ile işbirliği yapar ve ona yardımcı olur.

1.6.3.9 Leto

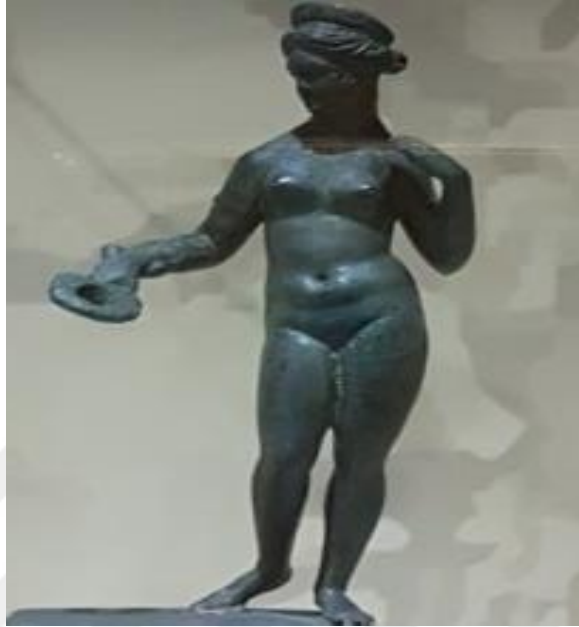
Önemli tanrılar olan Apollon ve Artemis'in annesidir.

1.6.3.10. Artemis

Zeus ile Leto'nun kızıdır. Avcılıkta ün salmıştır. Selvi onun ağacıdır ancak onun yanında yabani hayvanlardan geyiği sevmesiyle bilinmektedir. (Hamilton, 2010: 21)

1.6.3.11 Aphrodite

Aşk ve güzellik denildiğinde akla gelen tanrıçadır.Topal tanrı Hephaistos ile evlendirilen tanrıçanın simgeleri; Mersin ağacı, g l ve serçe ile bülbül ’d r. (Erhat,2012: 42-43)

Resim1.2 Aphrodite Bronz Heykeli – Hatay Müzesi

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR ÖZETİ

2.1 LİTERATÜR TARAMASI

2.1.1. Kitaplar

Azra ERHAT tarafından düzenlenmiş olan *Mitoloji Sözlüğü*, Yunan mitolojisine giriş niteliğinde bir kitap özelliği taşımaktadır. A'dan Z'ye bütün mitolojik kişiler ve kavramlardan bahseden bu kitapta çoğunlukla Homeros'tan alıntılar yapılmış ve kitabın sonuna eklenen soy tablolarıyla somutlaştırılmıştır.

Edith HAMILTON, *Mitologya* kitabında Yunan Mitolojisinin tanrıları, yarı tanrıları ve efsaneleri hakkında okuyucuya efsaneleri sunmaktadır. Azra Erhat'ın kitabıyla birbirini tamamlayan bu iki kitap okuyucuya geniş bir bakış açısı sağlamaktadır. Her ikisinde kadın tanrılardan bahsedilmiş, isimlerinin geçtiği efsaneler anlatılmıştır.

Türk Mitolojisine giriş niteliğinde Yaşar ÇORUHLU'nun *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* kitabı göze çarpmaktadır.

Prof. Dr. Bahaeddin ÖGEL'in iki ciltten oluşan *Türk Mitolojisi* kitaplarında Türk Mitolojisi en ince ayrıntısına kadar, belirli kısımlara ayrılarak incelenmiştir. Mitolojide geçen bütün destanlardan ve destanlardaki kadınlardan da ayrıntılı şekilde söz edilmiştir.

Prof. Dr. Fuzuli BAYAT'ın yine iki ciltten oluşan *Türk Mitolojik Sistem* kitapları önemli kaynaklar arasındadır. Türk Mitolojik Sistemi'nde ise destanları ayrıntılı incelemek yerine iyeler, şamanlar ve kültler anlatılmıştır. İkinci ciltte yer alan Mitolojik Ana, Umay Ana ve Demonolojik Varlıklar başlıkları kadınlardan çokça bahsedildiği bölümlerdir.

Emel ESİN'in *Türk Kozmolojisine Giriş* kitabı Kabalcı Yayınları tarafından 2001 basımı bir kitaptır. Kitap Türk Kozmolojisini dönemlere ayırarak incelemiş ve okuyucuya Türk Kozmolojisi hakkında bilgi vermiştir.

Abdülkadir İNAN'ın *Tarihte Bugün ve Şaman* isimli kitabı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarihi Kurumu Yayınları tarafından 1986 yılında yayınlanmıştır. İnan, Şamanların ritüelleri, ayinleri ile ilgili önemli konulardan bahsetmektedir.

Mircea ELIADE'in *Şamanizm-İlkel Esrime Teknikleri* kitabı Türkçeye İsmet Birkan tarafından çevrilmiş, İmge Kitabevi'nden 1999 yılında yayınlanmıştır. Eliade, Şamanizm'in bölgeler bazında almış ve farklı ülkelerde Şaman kültürünün ritüellerinden bahsetmiştir.

Sümer Mitolojisi için Samuel Noah KRAMER'ın *Tarih Sümer'de Başlar* ve Jan BOTTERO ile yazdığı *Mezopotomya Mitolojisi* kitapları ve Muazzez İlmiye Çığ 'ın Gılgamesh isimli kitaplarından bahsetmek gerekir. Sümeroloji denildiğinde akla gelen ilk isim olan Kramer, kitabında yaptığı araştırmaları ve yayımlarını bir araya getirmiş ve insanlık tarihinin 'ilkler 'inden derleme yapmıştır. Bu ilkler arasında kadının ön plana çıktığı Kutsal Evlilik Ayini, İdeal Anne, Ağlayan Tanrıçalar gibi makaleleri de bulunmaktadır.

Muazzez İlmiye ÇİĞ 'ın kitabında tarihin ilk destanı olan Gılgamış tabletinin çevirisini akıcı şekilde okuyucuya aktarmış ve tanrıça Inanna hakkında bizlere ipuçları vermiştir. Jean BOTTERO ile yaptığı ortak çalışmasında ise bir derleme sunmaktadırlar.

Her üç mitolojiyi içeren kaynak olarak ise Gönül YONAR 'ın *Yaratılış Mitolojileri* incelenmiştir. Kaynak adından da anlaşılacağı üzere mitolojilerin yaratılış kısmına odaklı olmakla beraber okuyucuya ilk yaratılış ve kadının yaratılışıyla alakalı bilgiler de vermektedir.

Jesphine DONOVAN'ın yazmış olduğu *Feminist Teori* kitabını Türkçe'ye Aksu BORA, Meltem AĞDUK GEVREK, Fevziye SAYILAN tarafından çevrilmiştir. İletişim Yayınlarından 2016 yılında çıkmıştır.

Feminizmi Freudculuk, Marksizm ve Varoluşçuluk gibi akımlarla birlikte ele almıştır.

Maggie Humm'un yazdığı *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, Gönül Bakay tarafından yayına hazırlanmış ve birçok çevirmen tarafından çevrilmiştir. Humm, kitabında edebiyatçıların feminizm ile birlikte edebiyat'a getirilen eleştirileri feminizm türlerine göre ayırmış ve yazarların o tür için verdiği eserlerden ve nasıl işlediklerinden bahsetmiştir. Mit Eleştirisi de bunlardan biridir.

Marry Wollstonecraft, *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* kitabında feminizmin temellerini atacak söylemlerde bulunmuştur. Kitap, 1792 yılında yazılmış ve birçok dile çevrilmiştir.

Cinselliğin Diyalektiği, Shulamith Firestone tarafından yazılmış ve Yurdanur Salman tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Firestone, Amerika’da Kadın Hakları, Irkçılık, Kültür Tarihinin Diyalektiği gibi başlıklarla feminist bakış açısıyla eleştiri getirmiştir.

2.1.2. Makaleler

Satı KUMARTAŞLIOĞLU, “*Türk Kültüründe Ateş ve Ocak İyeleri*”, adlı makalesinde Türk kültürünün eskiden beri ocakla kadını özdeşleştiğini anlatmaktadır. Kadın şamanların öneminden ‘Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisinde’ yer alan yazısında bahseden Fuzuli Bayat, kadın şaman kültürünün hala kullanıldığına değinmektedir.

Behiye KÖKSEL tarafından yazılmış olan *Orhon Yazıtlarında Kadın* isimli makale 2011 yılında New World Science Academy adlı elektronik gazetesinin 6.sayısında yer almıştır. Makale, kadını dini mitolojik bir kimlikle incelemiş ve kadının eski Türk kültüründeki yerine değinmiştir.

Asife ÜNAL’ın Yahudi *Geleneginde Kadının Yaratılışı ve Lilit Efsanesi* isimli makalesi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi’nin 17.sayısında 2017 yılında yayınlanmış ve Lilith’den Adem ve Havva’nın Tevrat’taki hikayesinde bahsetmiştir.

Mehmet Emin BARS’ın *Türk Kahramanlık Destanlarında Kadın Tipleri* makalesi, 2014 yılında International Journal of Languages’ Education and Teaching dergisinin 3.sayısında kaleme almıştır. Kadın tiplerini beş gruba ayıran BARS, Dede Korkut Destanlarından örneklerle desteklemiştir.

Tanrıçalar ve Kadın Belleği adlı makale Ayşe TEKİN tarafından kaleme alınmıştır. Makale, 2006’da DergiPark’ın 9.sayısında yer almış ve feminizm ile mitolojik figürleri bağdaştırarak incelemiştir.

2.1.3. Tezler

Zekiye TUNÇ tarafından 2007 yılında savunulmuş olan *Şamanizm Üzerine Bir Araştırma* adlı yüksek lisans tezi Çalışma, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD ’da yapılmıştır. Tezde Şamanlık genel olarak anlatılmış, Dede Korkut’ta Şamanizm ile ilgili motiflere yer verilmiştir.

Özge PARLAKDEMİR tarafından yazılmış olan *Yunan, Roma ve Türk Mitolojisinde Tanrılar (Benzerlikler ve Farklılıkları)* adlı yüksek lisans tezi, 2018 yılında Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD ‘da savunulmuştur. Tez, genel olarak üç mitolojinin bütün tanrılarını karşılaştırıp incelemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATERYAL ve YÖNTEM

3.1.GEREÇLER

Bu çalışma, Yunan, Türk ve Sümer Mitolojilerinin kadın karakterlerini temel alıp, karşılık ve benzerlikleri çıkarılması için yazılı kaynak tarama yöntemi uygulanmıştır. Bu taramayı yapmak için YÖK Dokümantasyon Merkezi, Gaziantep Üniversitesi Kütüphanesi, Sivas İl Halk Kütüphanesi'nden yararlanılmıştır.

3.2. YÖNTEMLER

Çalışma, ismine uygun şekilde sınırlandırılmaya çalışılmış ve üç mitolojinin genel hatlarında kalarak hazırlanmıştır. Literatür Taraması, internet ortamında, Gaziantep Üniversitesi Kütüphanesi ve Sivas İl Halk Kütüphanesi'nden faydalanarak yapılmıştır. Sonraki aşamada İzmir ve Gaziantep şehirlerinde bulunan iki müzede bulunan bazı mitolojik kaynaklı tarihi eserlerin incelemesi yapılmış ve fotoğraflanmıştır.

Çalışmanın en fazla faydalandığı yöntem, karşılaştırmalı yöntem tekniğidir. Bu yöntem hakkında Coşkun Şan şöyle demektedir:

“Karşılaştırma bir yöntem olarak antik çağlardan günümüze dek önemini koruyan belli başlı bilimsel yaklaşımlardan biridir. Karşılaştırma yöntemi gerçekten bilgi kuramı açısından olduğu kadar, tarih incelemeleri bakımından da son derece önemli bir yer tutmaktadır. Giderek denebilir ki, tarih bilimi tümüyle öncelikle zaman, ama birçok kez de mekân boyutundaki karşılaştırmalardan oluşmaktadır.” (San, 1993:155)

Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere karşılaştırma hem toplum yapısını inceleme de hem de tarihsel değişimi görmek açısından son derece önemli yere sahiptir. En kısa tanımı toplumbilim olan sosyoloji ile ilgilenenler için de ufuk açıcı bir yöntemdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1.SÜMER, TÜRK, YUNAN MİTOLOJİLERİNDE YARATILIŞ EFSANELERİ

4.1.1 Yaradılış Mitleri

İnsanın yaradılışa dair soruları her daim kafasını kurcalamış ve buna dair cevaplar aramıştır. Anlatılan bütün yaradılış mitleri en başı işaret eder; dünyanın var olmadığı, insanların henüz var olmayan gezegene gelmediği zamanlardan söz edilir. Bu durum da kaynakların hepsini incelemek mümkün olmasa da en azından ortak nokta çıkarımları yapılabilmektedir.

4.1.1.1 Evrenin yaratılması

Evrenin yaratılmasında ortaya atılan görüşlerin bir kısmı dini kaynakları dayalıyken bu kaynaklara dayanmayan görüşlerde ise bilimsel teoriler ortaya atılmaktadır. Mitolojik anlatılarda ise insan, evrenin kendi kendine var olamayacağını, o şekilde var olduysa da sonrasında büyük bir gücün, tanrı ya da tanrıçanın, müdahale ettiğini göstermektedir. Hem dini hem bilimsel teorilerin ortak noktasıyla mitolojinin birleştiği nokta ise evrenin düzensizlikle beraber düzene girmesidir. Bu da insanı kaos ve kozmos'a götürmektedir.

4.1.1.2. Kaos ve kozmos

Düzenin oluşması ve var olması için önce kargaşa ve düzensizliğin hüküm sürmesi gerektiği düşünülmüştür ve sonucunda kaos'tan kozmos'a geçiş gerçekleşebilmiştir. Kaos; kelime olarak huzursuzluğu ve belirsizliği anlatmaktadır. 'Evren ve insandan önce kaos vardı.' cümlesi her mitolojinin başlangıcında kendini farklı formlarda göstermiştir. Bu düzensizliğin bitmesi için ise insandan önce insanüstü varlıkların evrenle beraber var olması gerekmiştir ve böylece kozmos'a geçişin sağlanması mantıklı bir çerçeveye oturtulmuştur. Sümer mitolojisinde Yunan ve Türk mitolojilerine benzer bir yapı görülmektedir. Tanrıların, onlardan daha üst bir ruh olan tatlı su Apsu tarafından yaratılması ve aralarında çıkan kargaşa, ki bu bahsedilen kaos olmaktadır, sonrasında Apsu kaosu önlemek için bütün hepsini yok edip yeni bir düzen kurmuş ve görev paylaşımı yapmıştır. (Yonar,2015:57)

Türk Mitolojisinde ise kozmos'a karşı sorumlu olan düzenin yegâne koruyucusu ve halkını kaos'tan koruyan Tanrı'nın gönderdiğine inanılan kahramanlar ve alplik özelliğine sahip olanlardır. *Türk Kozmolojisine Giriş* isimli kitabında Emel Esin, kainat düşüncesini Çince'den çevrilmiş şu kozmolojik metinle aktarmıştır:

“Bu kâinata, üstteki gök parlaktır, altta yağız yer
Karanlıktır. Güneş tanrısı parlaktır, ay tanrısı karanlıktır.
Ateş parlaktır, su karanlıktır. Er parlaktır, dişi
Karanlıktır. Bu yerli-göklü, dişili-erkekli (ilkeler) kavuşursa,
Bütün canlı ve cansız, iki türlü varlık doğar,
belirir.... Güneş ve ay karışıp, kavuşarak yol almaktadır.
Bundan ötürü, yazlı-kışlı dört mevsim olur. Dört mevsim
İçinde (her mevsim) yine ikiye zamana ayrılıp sekiz
'yeni gün' doğar ('yeni günler Çince chieh, dört mevsimin
İlk günleri, ilkbahar ve sonbahar ekinoksu [günler
Ve gecelerin aynı uzunlukta olduğu iki devir] ile yaz ve
Kış gündönümü günleridir [en uzun gün ve en uzun
gece].” (Esin,2001:29)

Türk Mitolojisinde gözlemlenen bu zıtlık kadın ve erkek olarak değerlendirilebilmektedir. İki zıt olanın birleşmesinden evren doğmaktadır.

Yunan mitolojinde kaos ve kozmos olguları Tanrılardan çok önce ortaya çıkmıştır. Khaos isimli tanrılardan yüce olan varlık Kozmos'tan diğer adıyla Düzen'den önce var olmuştur. Khaos Toprak ve Göğü yaratmış, Tanrılar ise Toprak ve Göğün çocukları olmuşlar ve düzen bu şekilde sağlanmış olmuştur.

4.1.2 Mitolojik Ana Kompleksi

Mitoloji Ana, her mitolojide olmazsa olmaz bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde hala kullanılan 'tabiat ana' kavramı da bütün mitolojilerde varlığını göstermiştir. Sümer Mitolojisinde, bütün tanrıların annesi olduğu tahmin edilen Nammu vardır. Nammu, dünyanın en eski çağlarına özgü Sümerlilerin ana tanrıçası, Tanrıları doğuran ve insanlığı yaratandır. Sümer mitolojisi için çok önemli bir konuma sahip olmasına rağmen halen gizemini korumaktadır. Nammu birçok edebi kaynaktan ana karakter olarak görünmemekte fakat isim olarak bahsi geçmektedir. 'Enki ve Ninmah' isimli mitte Nammu'dan 'büyük tanrıları doğuran eski anne' olarak bahsedilmektedir. (<https://www.ancient-origins.net/myths-legends-europe/nammu-forgotten-tale-sumerian-mother-gods-0010041> Nammu, 04.02.2019)

Türk mitolojisinde ise Mitolojik Ana kavramı Umay, Ak Ene ve Ayısıt gibi dişil varlıklarla karşımıza çıkmakta fakat Yunan Mitolojisindeki Tanrıçalardan uzaktadırlar. Dünyanın yaratılışı mitlerinde Mitolojik Ana mitlerde suyun içinden

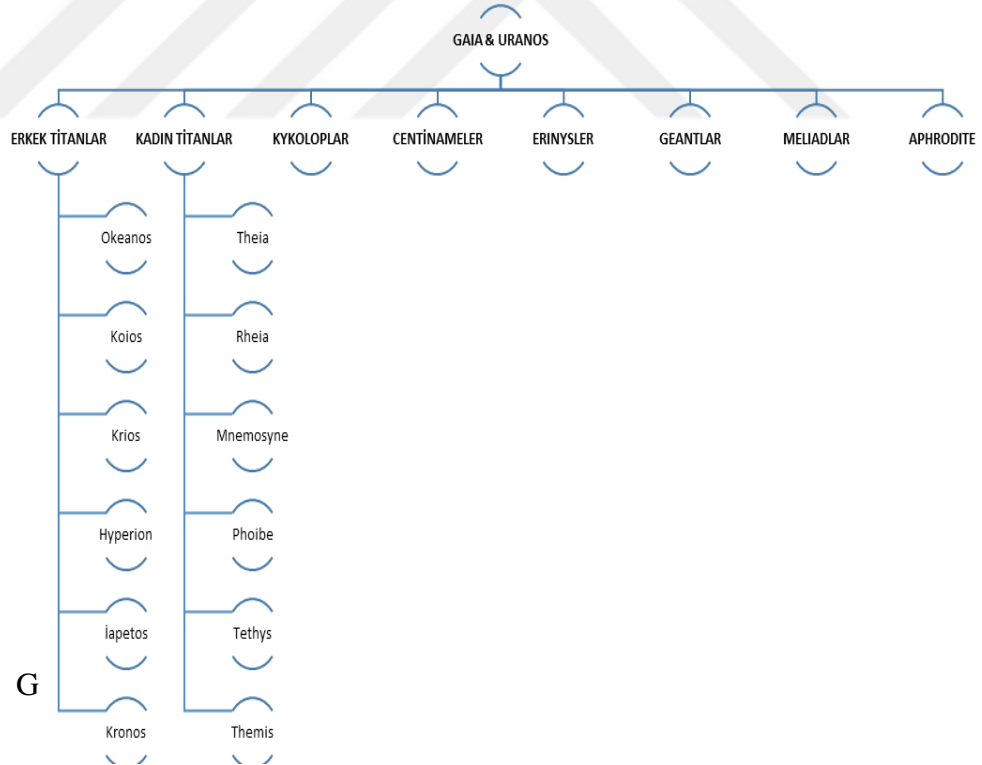
çıkan ve Ülgen'e yarat diye emredendir. Dünya'yı eril bir varlık yaratırken ona emri veren dişi bir ruhtur. Fuzuli Bayat, kitabı *Türk Mitoloji Sistemi* 'nde Yakutların iki Ana tanrıçaya inandıklarından bahseder. Bunlar; Yer Ana ve Gök Ana'dır.

Mitolojik Ana'nın ana fonksiyonlarından olan yaratma, zamanı ve tabiatı idare etme zaman içerisinde değişime uğramış ve yerini tek tek fakat esasında mitolojik anaya dayandırmıştır. Yunan mitolojisinde ve Sümer mitolojisinde de görülen 'ocak koruyucu' , 'ağaç koruyucu' gibi sıfatlar yüklenen kadın ruhlardan Türk Mitolojisinde ise ağaç anası, göl anası gibi koruyucu ve dişi varlıklar görülmektedir. (Bayat, 2007: 31)

Yunan mitolojisinde ise; Gaia bu konuda çok önemli bir yere sahiptir. Bütün her şeyin var olmasında ana unsur Gaia'dır. Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü kitabında Gaia'dan şu şekilde bahsetmektedir:

"Bütün ölümsüzlerin sürekli, sağlam tabanı" saydığı Gaia, evreni bir düzen yönetimine göre meydana getiren ve düzensiz boşluktan çıktıktan sonra dişi-erkek birleşme yoluyla evrenin kendisini ve tanrılarını yaratır." (Erhat, 2012:115)

Tablo 4.1 Yunan Mitolojisi Soy Ağacı

Gaia başlangıçta erkeksiz Gök, Dağlar ve Deniz'i yaratmış sonrasında Uranos ile birleşip Titanları doğurmuştur. Bütün varlıklar mevcudiyetlerini Gaia'a borçludurlar. Gaia'dan doğanlar da evrenin eksik kalan parçalarını tamamlamışlar; yıldızları, bulutları, rüzgârı doğurmuşlardır. Gaia, daha sonrasında ise erkeksiz

doğurduğu Uranos ile evlenmiş ve tanrıları yaratmışlardır. Gaia, evrenin düzenlenmesinde en büyük güce sahip olmasının yanında anne güdülüleriyle çocuklarını korumuş, eşinin ve daha sonra sorun çıkartan oğlunun yaptıklarına sessiz kalmayıp cezalandırmıştır. (Erhat,2012:115)

Mitolojik baba gibi bir kavram olmayan bu üç mitolojide de doğurma özelliğinden dolayı Evrenin yaratılmasında Mitolojik Ana kendisini Yunan’da Gaia, Türk’te Umay Ana ya da evrenin yaratılmasında fikir veren dişi ruh ve Sümer’de Nammu olarak ortaya çıkmaktadır. Kadının konumu, erkek yazımından ve sosyal düzenden dolayı mitolojilerde zaman içerisinde değişse de evrenin yaratılmasındaki yeri bu üç mitolojide aynı kalmıştır. Bütün evreni meydana getirme özelliği bir erkeğe atfedilmemiş ve bu kutsallık hep sürmüştür.

4.1.3 İlk İnsanın Yaratılması

Evrenin yaratılmasından sonra insanın yaratılışı her mitolojide farklı şekillerde anlatılmakta bu sefer kutsal sayılar da işin içine girmektedir. Yakut ve Altay efsanelerinde; insanın yaratılışında, Yaratan 7 adet erkek ve 4 adet kadın yaratmış ve 4 tane kadın ile 4 tane erkeği evlendirmişti ancak geri kalan 3 erkek bu durumdan rahatsız olmuş ve yaratandan kadın istemişlerdi ve daha sonra istedikleri kadınları elde edip türemişlerdir. (Ögel,2010:464-484)

Radloff’un derlediği Altay Yaratılış Destanında ise; Tanrı ağacın 9 dalından soylar türesin diye 9 kişi türetmiş ve onlardan da dokuz oymak oluşturmuştur. (Ögel,2010:487) Türk- Memluk efsanelerinde; Ay ata- ilk erkek, Ay-va İlk kadın mağarada doğarlar. Yarısı kız yarısı erkek 40 çocuk doğururlar.

Verbitsky’nin yaratılış efsanesi derlemesinde hikâye aktarımı şu şekildedir:

“Yine günlerden bir gün Tanrı Ülgen denize bakarak duruyordu. Şaşırdı birdenbire, bir toprak parçacığı sularda yüzüyordu. Toprağın üzerinde bir kil duruyordu. Bu toprak üzerindeki şey nedir acaba dedi. Bu insanoğlu olsun, bu insan baba olsun dedi. İnsan gibi bir şekil görünmeye başladı. Ve birden toprak üstündeki kil insan olmuştu. Ülgen bu ilk insana Erlik adını verdi. Ve onu kendisine kardeş yaptı. Ancak bir süre sonra Erlik, Ülgen’den daha güçlü olmak istedi ve Ülgen’e düşman oldu. Ülgen baktı ki Erlik kötü bir kişi oldu, bunun yerine Mangdeşine’yi yarattı. Bunlardan başka yedi kişi daha yarattı. Bunların kemikleri kamyı, etleri topraktandı. Bunların kulaklarına üfledi can verdi, burunlarına üfledi akıl verdi.” (Ögel, 2010:111)

Sümerlerde ise Yunan ve Türk mitolojilerinde olduğu gibi sayılar ön planda değildir fakat yine de yaratıcı ana tanrıçaya yardımcı olan sekiz tanrıça vardır. İnsanın yaratılışı Sümerlerde sembolik olarak geçmektedir. Topraktan gelen insan için bataklık suları insanı doğmadan önce canlı tutan amniyon sıvısı ve çamur embriyondur. Çamurun kuruyup kuru toprağın çıkması ise çocuğun doğup insan

olarak çıkmasını ifade eder. Burada kadın, yer ve tarla rahim olarak sembolize edilmiştir. Su ise menidir. Doğadaki gerçekleşen olayların insan doğumuyla ilişkisi kurulmuştur fakat tam olarak insanın yaratılışını Tanrı ile birleştirme ise Tanrıça Namnu ile olur. Namnu, insanı bir top balçıktan oluşturur ve sekiz tane tanrıça bu yaratma işinde Tanrıça Namnu 'ya yardımcı olurlar. Ana tanrıça Ninmah, kendisinin önemsenmediğini düşünerek kibre kapılır ve kendisinin yaratma yeteneğini gözler önüne sermek ister. En-ki yarattıklarını ortadan kaldırmadan önce onlara kusur bulmaya razı olur. Ninmah, balçığın geri kalan kısmından yedi tane vücudu özürlü, normal olmayan, hasta varlık yaratır. İnsanların dünyadaki güzelliğini bozan da bu yaratılan insanlardı. Cennetten kovulmanın sebebi, Sümer mitolojisinde insanlar değil tanrıçanın kibri olmuş sonucu çıkmıştır. (Yonar,2015: 60)

Yunan mitolojisinde, insanın yaratılışından önce evrenin insanların gelmesine uygun olması gerekiyordu. Bunun için tanrılar büyük savaşlar vermiş ve cennet gibi bir dünya bırakmışlardır. Titanlarla olan savaş sonrasında insanın yaratılması bazı kaynaklara göre Prometheus'a ve kardeşi Epimetheus verilmiştir. Prometheus diğer tanrılardan daha akıllı bir tanrıydı. Epimetheus, insanların yaratılmasından önce kuvveti, çevikliği, cesareti, kürkleri, tüyleri, kanatları hayvanlara vermiştir. Prometheus, insanoğlunun bütün yaratılanlardan üstün olması için tanrılara benzeyen bir biçim verdi şeklinde anlatılarak insanlar yaratılmıştır. Bir diğer efsaneye göre ise tanrılar sırasıyla altın, gümüş, pirinç ve son olarak demir soyu yarattılar. İlk soy olan altın soyda insanlara acı, üzüntü verilmemiş ve ömürleri kısa olmuştur. Ölüncü ruhları insanları korumakla görevlendirilmiştir. Tanrılar bu soydan bıkip gümüş soyu yaratmışlardır. Bu soyun insanları altın soydakilere göre daha akılsızdı ve ölüncü ruhları da birlikte ölüyordu. Bir sonraki soy pirinç soy ise durmadan savaşan ve olumsuzlukların kol gezdiği bir soydu. Pirinç soy ile demir soy arasında kahramanların soyu vardı. Bu soyda anlatılan destanlar günümüze kadar ulaşmıştır. Son soy olan demir soy, şimdiki insanlardır. Kötülerdir ve gittikçe daha da kötüleşeceklerdir. Sonunda ise Zeus hepsini yok edecektir. (Hamilton,2010:47)

Tarihi kaynaklara bakıldığında da mitolojilerde paralellik göze çarpmaktadır. İlk insanın yaratılışında hemen hemen çok az değişiklikler vardır. (Anunnaki, <https://www.annunaki.org/> 07.04.2019) Sümerlilerde Anunnaki ilk insanın yaratırken Yunanlarda Prometheus ve Athena yaratmaktadır.

Üç mitolojide de gözlemleneceği üzere, insanın yaratılışından kast edilen erkeğin yaratılışıdır. Evrenin yaratılmasında başrol olan kadın, insanın yaratılışına gelince yerini erkeğe bırakmış ve kadından kimi kaynaklarda bahsedilmemiştir. Sonrasında kadının yaratılışında da durum oldukça benzerdir. Her ne kadar insanın yaratılışı denilse de kadının yaratılışı bir ileri aşamadır. Türk mitolojisi ve Sümer mitolojisinde yaratan tanrıça veya dişi ruhken Yunan mitolojisinde yaratma görevi tanrılardadır

Resim 4.1 Sümer ve Yunan Mitolojilerinde ilk insanın yaratılmasının karşılaştırması

4.1.4 İlk Kadının Yaratılması

Evrenin yaratılmasından sonra ikinci planı atılmış gibi görülse de kadının yaratılışı büyük öneme sahiptir. Kimi mitolojilerde din ile bağlantılı olan Âdem-Havva kavramı görünürken kiminde kadın sadece erkeklere değil tüm dünyaya verilen bir ceza olarak gelir.

Sümer mitolojisi kadının yaratılışında, Eski Ahit'in sonradan aldığı yaratılış vardır. İnsanlığın tek bir kaynaktan doğduğu temelinde ilerleyen bu mitoloji olduğundan insanın varlığını anlamlandırabilmesi her zamanki gibi zordur. Kadının Yaratılışında, ana tanrıça Ninhursaga, tanrıların bahçelerinde sekiz tane bitki yetiştirilmesini ister. Tanrı Enki bu yetiştirilen bitkileri yer ve Ninhursaga bu duruma çok kızar. Tanrıça, Enki'yi bu hareketinden dolayı cezalandırır ve bedeninin sekiz organından hastalandırır. Enlil bu duruma çare bulamaz ve diğer tanrılarla beraber iyileştirmesi için Ninhursaga'yı ikna etmeye çalışırlar. Çabaları başarıyla sonuçlanır ve ana tanrıça her bir organ için iyileştirici tanrıça yaratır. Bu sekiz tanrıçadan bir tanesi de, kaburgalar tanrıçası Ninti olmuştur. Ninti adındaki 'ti' Sümerce yaşam, Ninti'nin tamamı ise yaşam tanrıçası demektir. (Yonar,2015:61) Anlatıldığı üzere kadının bir ceza olarak gelme durumundan çok şifa olma durumu vardır. Öldüren değil yaşatandır fakat zaman içinde bu anlatı bazı dini kaynaklara aktarılmış ve kadın

olumsuzlaşarak geçirilmiştir. Bu mitoloji daha sonra Tevrat'ın birinci kitabında Havva'nın Âdem'in kaburgasından yaratılma hikâyesine uyarlanmıştır. Türk mitolojisinde Ülgen'in iki kaburga kemiğinden kadını yaratışı şu şekilde bahsedilmektedir;

“Ülgen bizim dünyamızda yedi erkek cins insan ve o kadar da ağaç yarattı. İnsanın kemikleri kamıştan, vücudu ise balçıktan yaratıldı. İnsanın bedeni yaratıldıktan sonra Ülgen insanın kulağına ve burnuna üfördü. İnsan canlı ve düşünen bir varlık haline geldi. Ülgen kulağa üfürünce ruh, buruna üfürünce de akıl girdi. Yedi insanı yarattıktan sonra Ülgen Altın Dağ'ın bulunduğu doğu yönüne yöneldi, bir erkek ve bir ağaç daha yaratarak Altın Dağ'ın batı cephesine koydu.

Ülgen sekizinci adamın ruhuna ve aklına çok üfördü ve ona şöyle dedi: Ben iyi ve kötüyü yaratıyorum, sen de herkesi yönet, kime açlıktan, kime tokluktan ölüm ver, kime de bolluk ver! Sen bil... Sekiz adamı yarattıktan sonra Ülgen yedi yıl onları gözetimsiz bıraktı. Bu zaman zarfından sonra bakınca gördü ki, sekiz adam olduğu gibi duruyor. Sekiz ağaç ise yedi kol halinde büyümüş. Ülgen bunu görünce şöyle dedi: Niçin böyle ağaçlar çoğalmışlar da insanlar yok? O zaman Altın Dağ'daki sekizinci adam cevap verdi: Dışısı olmadan nasıl çoğalırlar? Ülgen ona şöyle dedi: Yaratma anında ben sana sen bil, sen bil; kimin aç olduğunu, kimin yetişeceğini, iyiliği ve kötülüğü sen bil, demiştim. Sen şimdi yedi kişiye gel, ben üç gün sonra sana döneceğim. Sekizinci insan yedi kişiye geldi ve kendi kendine şöyle dedi: Ülgen bana sen bil, sen bil demişti. Şimdi ne yapılacağını bileceğim. Ülgen'in yarattığı gibi kadınları yaratmaya başladı. Kamıştan kemikler, balçıktan beden yaptı. Fakat yapmış olduğu şeyler elinde kırıldı, dağıldı, ellerinde buruşturdu. Avuç içinde tutarak ona üfördü... Bu arada Ülgen tarafından gönderilen bir köpek ağzında bir mektupla geldi. Bu mektupta sekizinci adama Maytere isminin verildiği yazılıydı.” (Taş,2002: 80-82)

Buradan sonraki kısımda Erlik'in olumsuz müdahaleleri anlatılmaktadır:

“Üçüncü gün Ülgen Maytere'ye geldiğinde, yapılan son kadın henüz cansızdı. Maytere Ülgen'i karşılamaya gitti. Kendi yaratıkların gözetmesi için köpeği görevlendirdi. Erlik de özellikle bunu bekliyordu. Henüz tamamlanmamış yaratıklara gelerek onlara kendi nefesiyle üfördü. Bu şekilde ruh ve aklı insana yerleştirdi. Fakat insan olması gerektiği gibi değildi; ruhu yılan gibi kindar ve pis kokuyordu. Maytere bu olaydan habersizdi. Ülgen'i karşıladığında ona şöyle dedi: Sen bana, sen bil, sen bil demiştin. Ben de insan-kadını yarattım, fakat onların henüz ruhu (canı) yok, sana sormaya geldim. Yaratmayı mı yoksa yaratmamayı mı emredersin? Ülgen birden şöyle söyledi: Hemen gel öne koş! Maytere döndüğünde kendi yapmış olduğu insanları canlı olarak görünce, [...] köpek niçin Erlik'i bıraktın, o seni nasıl aldattı? dedi. Köpek şöyle cevap verdi: Erlik bana kürk, ayakkabı ve yediğim zaman ölmeyeceğim lezzetli yemekler vereceğini vaadetti... Maytere önceleri insanlar gibi hayat süren; yiyip içen, insanlarla konuşup anlaşılan köpeğe bu günkü nitelikleri ceza olarak yükledi.

Daha sonra Maytere yedi erkeği çağırdı ve onlara Erlik'in yaratmış olduğu kadını göstererek, bu kadını içinizden kim alır, dedi. Hiç biri Maytere'ye ses çıkarmadı. Maytere, yedi kişiden birinin elinden tutarak kadına getirdi. Kadının yanına getirilen kişi şöyle dedi: Bu kişinin sureti, ruhu başka ve kokusu dayanılmaz. Maytere diğerini getirdi. O da aynı şeyleri söyledi. Üçüncü kişi ise süratle kaçtı ve saklandı. Bu arada Ülgen geldi. Diğer dört erkekten birini Targın Nam diye isimlendirdi. Ülgen, Targın Nam'ın iki tarafından kaburga kemiklerinden tutarak kadını yarattı.” (Taş,2002: 80-82)

Bir başka ilk insanın yaratılış efsanesi yine Türk Memluk eserinde geçmektedir. Ay-Atam efsanesine göre;

“İlk çağlarda yağmurdan oluşan seller Karadağcı denilen dağdaki mağaraya çamur sürükler. Bu çamurlar mağaradaki insana benzeyen yarıklara dökülür. Su ve toprak yarıktaki dokuz ay kalır, rüzgâr eser, güneşin ısısı (ateş) pişirir. Erkek, güneşin çok sıcak olduğu saratan (yengeç) burcunda, kadın ise yaz sonunda güneşin sıcaklığını yitirdiği sümbüle (başak) burcunda meydana gelir. Erkeğin adı Ay Atam, kadının ise Ay-va'dır.

İkisi evlenirler, dünyaya kırk çocuk gelir. Bunlar birbirleriyle evlenip çoğalırlar. Anne ve babaları ölünce çıktıkları mağaraya gömüp ağzını altın kapıyla kapadılar, çiçekler koydular.” (Ögel, 2010: 483)

Burada; insanın yaratılışı doğayla ilişkilendirilir. Dokuz ay kalması ve çamurdan insanın meydana gelmesiyle insanın dünyaya gelmesi tamamen paralellik göstermekte ve insanın yaratılışını açıklamaktadır. Kadın ayrıca doğmamıştır ya da sonradan var olmamıştır, tek bir topraktan meydana gelmiştir.

Radloff derlemesi olan başka bir yaratılış efsanesinde ise kadının yaratılmasında şeytanın rolü vardır. Şeytan, ilk erkeğin göğsüne uyurken bastırır ve kaburgalarını kırar ve bu kaburgadan kadın meydana gelir. Klasik, kadının erkeğin parçası olarak dünyaya gelmesi bu efsanede göze çarpmaktadır. (Taş, 2002:85) Sümer mitolojindeki kaburga örneği bu derlemede olumsuz şekilde aktarılmıştır.

Yunan mitolojisinde kadının yaratılışı, diğer mitolojilerden çokta farklı olmayarak insanlığa ceza olarak gelmiştir. Tanrıçalar, dişi ruhlarla beraber kadın figürleri olan mitolojide sinirli baş tanrı Zeus, insanın Prometheus’un kendisinden aldığı ateş dolayısıyla mutsuz olmuştur. Bu yüzden insanları ve görüşlerini etkileyecek güçlü bir aldatici güzellik yaratmak üzere bir plan hazırlamıştır. Pandora, karşımıza meraklı, eş değer güzelliği olmayan ve erkeğin başına ceza olarak gelen kadın olarak görünmektedir. Yunan mitolojisinin en ünlü tanrısı olan Zeus, kendisini kandırıp insanlara yardım eden Prometheus’un yardım ettiği insanlara başlarına gelebilecek en büyük belayı vereceğine yemin eder. Zeus, baş tanrı olduğu için bütün tanrı ve tanrıçalardan insanların başına vereceği bu ‘bela’ için yardım ister. Yüzü ölümsüz tanrılara, bedeni genç kızlara benzeyen, el işlerini bilen, köpek yüreği, tilki huyu olan bu kadını bütün tanrılar ve tanrıçalar ortaya çıkarır ve adına ‘Tanrıların Armağanı’ anlamına gelen Pandora’yı verirler. Pandora, hediye olarak Epimetheus’a verilir ve daha önce dertsiz, tasasız yaşayan insanlar Pandora ile birlikte bütün kötülüklerle tanışırlar. Bir nevi Havva modeli olarak Pandora, insanlığı cennetten mahrum eden kişidir. (Hamilton,2010: 48-50) Böylece tanrı kadını yarattı. Daha önce olmayan ölümlü kadın böylece mitolojiye giriş yapmış oldu. Mitlere göre ölümlü kadınlar bu zamana kadar yoktu. Zeus, Hephaistos’a kil ve su ile bir heykel yapmasını istedi ve sonunda yaratılan en güzel şey ortaya çıktı. Erkek tanrıların yansımasıyken kadın tanrıçaların yansıması oldu. Kadına erkek için çekici gelecek bütün özellikler verildi. Bu özellikler içinde erkekleri baştan çıkarmasına yarayacak hilekârlık ve kumarbazlık da vardı. Adını Pandora koydu ve dünyaya gönderdi.

Epimetheus, ondan etkilendi, Prometheus ona Zeus'tan gelecek hediyeler konusunda uyarmasına rağmen Pandora o kadar güzel ve çekiciydi ki ondan etkilendi ve kabul etti. Bir başka hikâyede ise Pandora'nın dünyaya varmasından sonra Pandora'nın Kutusuyla ilgili farklı öyküler anlatılır. Tanrılar Pandora'yı dünyaya gönderirken ağzı kapalı bir kutu verirler ve ona bunun insanlığa bir armağan olduğunu ama kutuyu asla açmaması gerektiğini söylerler.

Pandora merakına yenik düşer ve kutuyu açtığı anda içinden insanlığa zarar verecek bütün kötülükler çıkar: hastalık, acı, keder, delilik, haset ve ölüm. İçinden böyle şeyler çıkmasını beklemeyen Pandora pişmanlıkla kapağı kapatmaya çalışır ve kutunun içinde sadece umut kalır.

İnsanlar bütün kötülüklerin karşısında umut etme gücünü bu sayede bulurlar. (Parypinski, <https://joannaparypinski.com/2012/08/22/10-days-to-pandora/> 13.04.2019)

Resim 4.2 Pandoranın Kutuyu Açması (Hamilton,2010:5)

Kadının yaratılmasında, tarih olarak diğer iki mitolojiden daha eskiye dayanan Sümer mitolojisinde kadın; bir cezalandırma ya da ödüllendirme olarak gelmemiştir. Tam aksine erkeği iyileştiren bir konumda olan kaburga tanrıçasıdır. Türk mitolojisinde ise birkaç farklı varyasyonlar olsa da yine başlangıçta olumlu ve erkeğin eşi konumundadır. Yunan mitolojisinde ise bu iki mitolojinin tamamen dışına çıkan bir ilk kadın tipi vardır. Kadın, baş Tanrı tarafından bütün insanlığa bir ceza olarak gelen bir beladır.

4.1.4.1. Adem ve Havva örnekleri

Tamamen söylem farkından kaynaklanan ve olumlu olarak başlayan anlatılar zaman içinde değiştirilmiş ve tahrip edilmiştir. Bu konu hakkında Simone de Beauvoir'in belirttiği şu tanımla çok yerindedir:

“Dünya gibi dünyanın tanıtılması da, erkeğin yarattığı bir şeydir; erkekler dünyayı kendi açılarından tanımlarlar ve bunu mutlak hakikatle karıştırırlar.”(Firestone,1993:167)

İlk insan olarak erkek ve kadın ayrı ayrı yaratılışının anlatımından sonra herkesin bildiği kadının klasik kötü olduğu ve erkeği ve hatta tüm insanlığı kötülüğe sürükleyen “Adem ve Havva” örnekleri vardır. Yaratılış ve özellikle insanın yaratılışın bütün insanlığın ortak merakıdır. İlk insan nasıl oldu, insandan önce hayat nasıldı ya da insandan önce hayat var mıydı gibi sorular hep en çok cevapları aranan sorulardan olmuştur. Neredeyse her mitoloji yaratılış ile başlar. Yaratılış denildiğinde ise öncelik evrenin yaratılmasında, ardından ise insanın yaratılmasındadır. İnsan denildiğinde de akla ilk Âdem ve Havva gelir. Mitolojilerde de yaratılışta bir kadın ve erkek başrolü oynamaktadır. İnsanın yaratılışından önce ise evrenin yaratılışı hakkında farklılıklar göze çarpmaktadır. Kimi mitolojilerde kutsal ruh, kimi mitolojilerde ise tanrıların ‘ataları’ konumunda olan tanrı üstü varlıklar odak noktasıdır fakat bu çeşitlilik kadının yaratılmasında ve dünyaya gönderilmesinde ortaklık göstermektedir.

İlk olarak evrenin yaratılışına bakıldığında farklılıklar göze çarpmaktadır. Sümer mitolojisinde yaratılış yer ve gökyüzünün birleşmesiyle meydana gelir.

“Anu gökleri yarattığı zaman,
Nudimmud kendi konutu Apsu’yu inşa ettiği zaman,
Ea bir tutam balçık toplardı yerden Apsu’da,
Kulla’yı yarattı, (tapınakların) onarımı için,
İnsan soyunu yarattı, tanrıların hizmetini görmek için” (Yonar,2015:519)

Sümer mitolojisinde yaratılan ilk insan Enki’nin yanına gelen Ninti, aslında Ninhursag tarafından yaratılan ve hastalanan kaburgasını iyileştirmek için yaratılan bir Kadın’dır. Adem ve Havva örneği olarak görülmesinin sebebi ise kaburga ile olan bağlantısıdır.

Radlof’un derlediği Altay yaratılış mitinde kadın ve erkek beraber dünyada yaşamaktadır. Erkeğin adı Törüngey’dir ve yaratılan ilk insandır. Gökte yaşayan Törüngey daha sonra Dünya’ya gönderilmiş ve yanına eşi Eje eklenmiştir. Daha sonra Erlik gelir ve Tanrının yarattığı dünyaya bakar ve aynısından yaratmak ister fakat insanların ağacın bir tarafındaki meyveleri yerken diğer taraftaki meyveleri yemediğini görür ve nedenini sorar. Tanrının yasakladığını öğrenince önce bekçi yılanı kandırıp içine girer ve yılan kılığında Törüngec ve karısı Eje’yi meyveleri yemeleri konusunda kandırır ve der ki:

“Tanrı size yalan söylemiş. Siz bu dört dalın meyvesini de yiyiniz. " der. Erlik, uyumakta olan bekçi yılanın ağzına girer ve "Bu ağaca çık" der. Yılan, ağaca çıkarak

yasak meyveden yer. Oradan geçmekte olan Törüngey ve karısı Eje'ye yasak meyveden yemeleri için tekrar ısrar eder. Törüngey istemez; fakat karısı Eje'ye yasak meyveler çok tatlı gelir, kocasının da tatması için ağzına sürer. O anda ikisinin de tüyleri dökülür, utanırlar. Ağaçların altına saklanırlar. Tanrı, geldiğinde Törüngey ve Eje'ye seslenir. Fakat onlar utandıkları için gelemeyeceklerini söylerler. Yılan, köpek, Törüngey, Eje kabahati hep birbirlerine atarlar. Tanrı yılanı "Şimdi sen Körmös (şeytan) oldun. Kişiler sana düşman olsun, vursun öldürsün"; Eje'ye "Yasak meyveyi yedin. Körmös'ün sözüne uydun. Bundan böyle sen gebe olacaksın, çocuk doğuracaksın, doğum sancıları çekeceksin, sonra öleceksin." (İnan, 1986:15)

Eje'den önce meyveyi yiyen yilandır. Bu Mitte Törüngeç ve Eje, Âdem ile Havva ikilisiyle bire bir aynıdır. Eje, kopardığı meyveden önce kendisi yer fakat Törüngey yemek istemediği için ona meyvenin sularını sürer. Meyveyi yedikleri anda tüyleri dökülür, utanırlar ve Tanrı geldiğinde yasak meyveyi yediklerini fark eder. Eje'ye doğurmak ile Törüngey'i de Erlik'e uyduğu için kendi dünyasından karanlık dünyaya göndermekle cezalandırır ve artık insanlığa yardımı olmayacağını söyler. Daha sonra tanrı Maytere'yi gönderir ve Maytere insanlara bilmeleri gereken her şeyi öğretir. (Kaya, 2007:75-97)

Adem ve Havva örnekleri, Sümer mitolojisi ile başlar ve oradan neredeyse bütün mitolojiler ve bazı kutsal kitapların anlatılarına yayılır. Sümer mitolojisinde kadının yaratılışı kısmında bahsedilen Enki'nin kaburgası örneği vardır. Enki'nin kaburgasını iyi eden Ninti'nin anlamı " Hayatın Hanımı" iken Havva da "hayat" anlamındadır. Bazı anlatılarda bazen erkekle beraber bazen ondan sonra yaratılır.

Üç mitolojide de kadın sonradan var olmaktadır. Önce erkeği yaratan tanrı ya da tanrıça sonrasında kadını sahneye çıkarır. Sümer ve Türk mitolojisinde kaburga halinde erkeğin bir parçası olarak sonradan hayata gelirken, Yunan mitolojisinde ceza olan bir hediye gelmiştir. Hediye olmasında da bir kinaye var denilebilir. Kadınların dışı güzeldir fakat içleri kötülükle doludur. Dışları aldatıcıdır ve bu şekilde erkekleri kolaylıkla kaldırılır alt mesajı vardır yorumu yapılabilmektedir. Kadının, erkeğin kaburgasından yaratıldığı Kuran-Kerim'de geçtiği düşünülse de Adem ve Havva olarak geçmemektedir. Ayetlerin tefsirlerinde Havva, Tevrat'taki gibi Havva'nın Adem'in kaburgasından yaratıldığından bahsedilmektedir.

4.1.4.2 Lilith örneği

Kimi feministler için ilk feminist olarak görülen Lilith, ilk olarak Sümer mitolojisinde daha sonrada Hristiyanlık ve Yahudilik inancında Âdem'in Havva'dan önceki eşidir. Bazı kaynaklarda da insanlar Lilith'in Gılgamış da "ki-sikil-lil-la-ke" isimli bilinen en eski dişi şeytani varlık olduğunu düşünmüşlerdir. (Lilith:14.04.2019: <http://www.lilithgallery.com/library/lilith/>) Sümerce 'lilitu'

kelimesi kadın şeytan demektir ki Lilith'in ismi de buradan gelmektedir. Kramer çevirisinde 'Lilith korktu ve ağaçta kurduğu yuvasını bozup, uzaklaştı' diyerek bahsetmektedir. Lilith'in kanatları ve kuş ayakları olduğu tasvir edilmektedir. Sümer kaynaklı olmasıyla birlikte Yahudilerin dini kaynağı Talmud'da Lilith'ten Adem'in Havva'dan önceki eşi olarak bahsedilmektedir fakat Lilith Havvanın aksine Adem gibi topraktan yaratılmıştır ve bu yüzden tanrıya baş kaldırmıştır. Adem karısının geri dönmesini ister fakat Lilith eşit görülmediği için geri gelmek istemez ve Tanrı gelmediği günler için onun çocuklarını öldüreceğini söyler. Bu başkaldırı sonucunda da kovulmuş ve yerine daha uysal olan Havva gelmiştir. Kimi kaynaklara göreyse de Adem ve Havva'nın cennetten kovulmalarına sebep olan yılan, hayvanın kılığına girmiş olan Lilith'tir. Babiller'de Lilith ile aynı özelliğe sahip olan Lamatsu, Türk Mitolojisinde yer alan albastı ile özdeşleşmektedir. Yeni doğum yapmış kadınlara musallat olmaktadır. (Sarı, 2016:47)

Lilith için ise günümüzde 'Tarihin ilk feminist kadın' karakteri benzetmeleri yapılmaktadır çünkü ona itaat etmeye zorlayan erkeğe başkaldıran güçlü bir kadın imgesidir. İtaat etmediği için onun yerine getirilen Havva, erkeğine karşı çıkmaması için onun kaburgasından yaratılmıştır. Ataerki toplum normlarında bakıldığı zaman Lilith, başkaldırdığı için kötü kadın Havva ise ses çıkarmadığı ve uysal olduğu için iyi kadın olarak görülebilmektedir.

4.2 TÜREYİŞ MİTLERİ

Fuzuli Bayat, toplumlarda mitleri genel olarak dörde ayırır. Başlangıçta dünyanın yaratılması, sonrasında ilk insanın yaratılması ve ilk insandan sonra insan topluluklarının oluşması ve son olarak da takvim mitleri son mit hikâyeleri vardır. (Bayat,2007:15) Evrenin yaratılması, ilk insan ve kadının yaratılmasından sonra gelen türeyiş mitlerinde, Türk Mitolojisi dikkat çekmektedir. Türk Mitolojisinde; dişi kurttan türeme, Uygur Türeyiş Efsanesi ve Göktürk Türeyiş Efsanesinin ortak noktası türeyişi ilahi bir güce bağlamalarıdır.

4.2.1. Kurttan Türeme

Mitolojilerde, toplumun yaşadığı coğrafi bölge ve bölgenin iklim şartları ister istemez etkili olmuştur. Coğrafi bölge kışları soğuk ve karlı bir yerdeyse bu hikâyelere de bahsi geçen hayvanlara da yansır. Türk kavimlerinde sıkça ayı,kurt,at gibi hayvanlara ve kurdun kutsallığına inanılır. Göktürk ve Uygur devletlerini kuracak olan Kao-çıların kurttan türeyişleriyle ilgili efsanede ise bu kutsallık

kızlarını kimseye layık göremeyen Kağan'ın kızlarının kurtla birlikte olması ve toplumun bir insan değil de kutsal görülen kurt sayesinde çoğaldığına inanılmaktadır:

“Kao-çı Kağan'ının çok akıllı iki kızı varmış. (Bazı kaynaklar üç kızı vardı, diyorlar). Bu kızlar o kadar akıllı ve o kadar iyi imişler ki, babaları şöyle bir karara varma zorunda kalmış. Kağan demiş ki: “Ben bu kızları, nasıl insanlarla evlendirebilirim! Bunlar o kadar iyi ki, bu kızlar ancak Tanrı ile evlenebilirler!” Bunu diyen Kağan, kızlarını alarak götürmüş ve bir tepenin başına koymuş. Burada kızları, Tanrı ile evlensinler diye beklemiş. Kızlar bu tepede Tanrıyı bekleye durmuşlar. Aradan epey zaman geçmiş. Ama ne Tanrı gelmiş ve ne de onlarla evlenmiş, Kızlar böyle bekleşe dururlarken, tepenin etrafında, ihtiyar erkek bir kurt görünmüş. Kurt, tepenin etrafında dolaşmağa başlamış ve bir türlü de, orasını bırakıp gitmemiş. (Küçük) kız kurdun bu durumunu görünce şüphelenmiş ve kardeşine: “İşte bu kurt Tanrının ta kendisidir. Ben inip, onunla evleneceğim” demiş. Kardeşi, gitme, diye ısrar etmiş ama, kız dinlememiş. Tepeden inerek kurtla evlenmiş ve bu suretle Kao-çı halkı, bu hükümdarın kızı ile kurttan türemiş” (Ögel, 2010: 17-18)

4.2.2. Uygur Türeyiş Efsanesi

Türeyiş mitlerinde dişi kurttan türeme ile Uygur Türeyiş Efsanesi ve Göktürk Türeyiş Efsanesi benzerlik göstermektedir. Uygur Türeyiş Efsanesinde kurt değil, doğadan türeme vardır. Türemenin dağdan ve ağaçtan olduğuna inanan Uygurlarda ağaçtan türeme Dünya ağacına inanan Türk boylarıyla paralellik göstermektedir. (Yonar,2015:135) Dağ ve ağaçla birlikte bazı kaynaklarda nehir de soyların türemesinde kaynak olarak gösterilir. Yakut Türklerinde de ağaçtan türemeden bahsedilmektedir:

“Ağacın tepesinden bir usare çıkarmış,
Köpük, köpük kaynayıp, sarı renkte akarmış!
Bu ağacın yanına, hiç kimse gidemezmiş,
Bundan içenler ise, açlık hissedemezmiş!
Bu sudan içebilen, artık mesut olurmuş,
He şeye erişirmiş, Tanrıdan kut bulurmuş!
İlk insanın atası, burda yaratılınca,
Hayatı elde edip, tadını da alınca,
Hemen ağacı görmüş koşup altına gitmiş,
Kanıp bu sudan içmiş, hayatı elde etmiş.
Bu ağacın zirvesi, ta göklere erermiş,
Göklerin üç katına, ulaşp da delermiş....”(Ögel,2010:114)

4.2.3. Göktürk Türeyiş Efsanesi

Göktürklerin türeyişinde ise var olan kavimdeki herkesin ölmesi ve sadece bir kişinin kalmasıyla yeniden türeme efsanesi vardır. Küçük olduğu için öldürülmeyen on yaşındaki erkek çocuğunun büyüyüp dişi kurtla birleşmesinden

kurdun hamile kalması ve mağarada on çocuk doğurmasıyla soyların oluşması anlatılmaktadır. Bahattin Ögel, mağara figürüyle oluşan bu türeyişten şu şekilde bahsetmektedir:

“Göktürkler, Lin adını taşıyan bir memleket tarafından mağlup edildiler. (Mağlubiyetten sonra Göktürkler), bu memleket tarafından, soyca öldürüldüler. (Tamamen öldürülen Göktürkler içinde), yalnızca on yaşında bir çocuk kalmıştır. (Lin memleketinin) askerleri, çocuğun çok küçük olduğunu görünce, (ona acımışlar ve) onu öldürmemişlerdi. Yalnızca çocuğun ayaklarını kesmişler ve bir bataklık içinde otlar arasında bırakarak (gitmişlerdi). (Bu sırada) çocuğun etrafında bir dişi kurt peyda oldu ve ona et vererek (çocuğu) besledi.” (Ögel,2010:26-27)

Dişi kurt, önce çocuğu besler ve ona bir nevi annelik yapar daha sonra ise;

“Çocuk, bu şekilde büyüdüktan sonra da, dişi kurtla karıkoca hayatı yaşamağa başladı. Kurt da çocuktan bu yolla gebe kaldı. Göktürkleri mağlub eden ve hepsini kılıçtan geçiren Lin memleketinin) kralı, bu çocuğun hala yaşadığını duydu ve onun da öldürülmesi için askerlerini gönderdi. Çocuğu öldürmek için gelene askerler, Kurtla (çocuğu) yanyana gördüler. Askerler kurdu öldürmek istediler. Fakat kurt (onları görünce) hemen kaçtı ve Kao-ch-ang memleketinin kuzeyindeki dağa gitti. Bu dağda, derin bir mağara vardı.” (Ögel,2010:26-27)

Mağaralar, Göktürklerde kutsal kabul edilmekle birlikte Göktürk Kağanlarının bu türeme mitinin de etkisiyle her sene gelip kurban kestikleri ve saygı duydukları yerler olmuşlardır çünkü efsanenin devamında soylarının türemesi bu mağara sayesinde olduğundan bahsedilmektedir:

“Mağaranın içinde de büyük bir ova bulunuyordu. Ova, baştan başa ot ve çayırlarla kaplı idi. Çevresi de birkaç yüz milden fazla değildi. Dört yanı, çok dik dağlarla çevrili idi. Kurt, kaçarak bu mağaranın içine girdi Ve orada on tane çocuk doğurdu. Zamanla bu on çocuk büyüdüler ve dışarıdan kızlar getirerek, onlarla evlendiler.” (Ögel,2010:26-27)

Mitolojilerde türeyiş görüldüğü üzere yaygın olarak Türk Mitolojisinde gözlemlenmektedir. Yunan mitolojisinde insan soyunun yok olup yeniden var olması gibi bir hadise anlatılmamakla birlikte sadece ilk kadının yaratılmasından bahsedilmektedir fakat Yunan mitolojisiyle paralel olan Roma mitolojisinde dişi kurt ile bağlantılı anlatılar bulunmaktadır. Yunan mitolojisinde savaş tanrısı olarak bilinen Ares, Roma mitolojisinde Mars, ile ilgili olan efsanede Ares’in Rea isimli

kadına tecavüz etmesi ve Rea'nın amcasının sinirlenmesiyle doğan çocukları nehre sepet içinde bırakılması ve daha sonra yeni yavrulamış dişi kurtun onları emzirmesi ile Romus ve Romulus ikizlerinin yaşadığı anlatılmaktadır.(Çoruhlu, 2010:7)

Sümer mitolojisinde ise Türeyiş miti olarak alınabilecek mit'e Samuel Noah Kramer, Tarih Sümer'de Başlar kitabında '*Tufan: İlk "Nuh"*' başlığında Nuh'un karşılayan Ziusudra ile bahsetmektedir. Bir tufan çıkaran tanrılar, bütün insanların soyunu kurutmak ister ve bunu duyan kral Ziusudra, gemi inşa eder ve tufandan sağ çıkar. Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki; hem dişi kurt hem erkeklerin kızlarına layık görülmemesi sebebi her iki kültürde de kadının kutsallığındandır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.1. TANRIÇALAR VE DİŞİ RUHLAR

Ataerkil düzen her yerde etkili olduğu gibi eski toplumlarda, mitolojilerde ve destanlarda da etkisini göstermiştir. Evrenin yaratan, her konuda söz sahip olan erkekler, kadının doğurma gücünü hafife almamışlardır fakat kadın hiçbir zaman erkekler kadar baskın olmamıştır. Erkek tanrılar, kahramanlar gücü, savaşı, yönetimi simgeleyen konuların temsilcisiyken, kadın tanrılar ve kahramanlar ise; doğurganlığın, bereketin ve ocağın, temsilcileriydi. Bu özellikler atfedilmesine rağmen savaşçılığıyla ön plana çıkanlar da mevcuttur. Burada gösterilmek istenen ise üç mitolojide de benzerlik içeren tanrıçaları ve kahramanları gözler önüne sermektir.

5.1.1 Sümer Mitolojisinde Tanrıçalar

5.1.1.1. Inanna örneği

Sümerlerde tanrıçalar, tanrılardan daha çok ön plandadır. Adını, evrenin yaratıldığı sudan alan Nammu adlı tanrıça, Yeryüzü tanrıçası Ninki, Sağlık tanrıçası Bau, bereket ve savaşın koruyucusu olan Tanrıça İnanna bunlar arasında en önemlisiydi. Başka mitolojilerde gözlemlenebilen çoklu tanrıça örneklerine Sümerde çok rastlanmamaktadır.

Sümer şairleri bereket ve aşk tanrıçası İnanna için efsanelerini zenginleştirmiş ve şiirler yazmışlardır. Bunlardan birinde şu şekilde geçmektedir;

“Ben İnanayım.
Babam bana göğü verdi
Babam bana yeri verdi.
Krallığı verdi bana
Savaşta ilerlemeyi verdi bana
Sel fırtınasını verdi bana
Seli, tayfunu verdi bana
Göğü taç yaptı başıma
Yeri sandal yaptı ayağıma
Kutsal elbiseyi sardı vücuduma
Tanrılar serçe, ben şahinim
Enlil babanın görkemli ineğiym
Göge ayak bastım, yağmur düştü aşağı
Yere ayak bastım, bitkiler fişkirdi yukarı.” (Çığ,2012,63)

İnanna'nın yere ve göğe sahip olması, insanların tek geliri ve yaşamalarını sağlayan tarıma bereket sağlamasında önemi görülmektedir ancak Yunan ve Türk mitolojilerindeki bereket tanrıçaların aksine Sümer mitolojisinde aile ve çocukları koruma gibi görevi bulunmamaktadır. Sümerlerde daha çok doğa ana görevi görmekte kadının doğurganlığıyla doğanın bereketi özdeşleştirmektedirler. Sümer mitolojisinde Inanna ise Türk Mitolojisindeki Umay Ana ya da her hangi bir dişi ruhtan daha büyük ve önemli bir kadındır. Sümerlilerin mitolojisinden bahsederken Inanna'dan bahsetmemek yersiz olacaktır. Inanna, hem aşk hem savaş tanrıçası; hem bereket hem doğurganlığın tanrıçasıdır. En eski tanrılardan biri olan Inanna yine en eski yedi ilahi güçten biridir. Bu ilahi güçler; Anu, Enlil, Enki, Ninhursag, Nanna, Utu, ve Inanna'dır. Başka mitolojilerde birkaç tanrıça halinde çıkarken Inanna hepsi kendi bünyesinde toplamıştır. Bazı mitlerde Enki'ni kızıdır. Enki ise bilgeliğin, hayatın bütün kılan unsurların tanrısıdır. Bazı mitlerde ise Nanna'nın kızıdır. Nanna ise, ayın ve bilgeliğin tanrısıydı. Inanna'nın gücü ve yaptığı kışkırtmalar anlatılan bütün mitolojik hikâyelerde göze çarpmaktadır. Mezopotamya mitolojilerinde ortaya çıkışı ise Uruk şehrine bilgiyi ve kültür getirmesiyle olur. Inanna her zaman genç bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Her ne kadar doğurganlığın ve bereketin tanrıçası olsa da onu bir anne ya da sadık bir eş olarak göremeyiz. İki tane bilinen efsanesi vardır. İlki; Gılgamış Efsanesinde karşımıza Ishtar olarak çıkan Inanna, kıskanç ve kindar bir kadın olmasıdır. Gılgamış'ı baştan çıkarmak için her şeyi yapar fakat Gılgamış ona sonları kötü biten sevgililerini bahane göstererek kabul etmez. Bu reddedilmeyi asla kabul edemeyen Inanna, Gılgamış'ın başına getirmediğini bırakmaz. Kız kardeşinin Ereshkigal'in kocasını Gılgamış'ın memleketini yok etmesi için gönderir.

İkincisi; Kocasını Dumuzi ile olan efsanesidir. Inanna çiftçi tanrı Enkimdu ve çoban tanrı Dumuzi'den biriyle evlenecektir. İkisi de çok istekli olmasına rağmen Dumuzi daha ısrarcı ve ikna edici olmasından dolayı sonunda Inanna'yı ikna eder. Dumuzi evliliğinin cehenneme giderek ödüllendirileceğini bilemezdi. Inanna gökyüzünün sahibi olmasına karşın yeraltının dünyasının da hakimi olmak istiyordu bu yüzden ölümler ülkesine gitmeye karar verdi. Ölümler ülkesinin kraliçesi ise Inanna'nın ezeli düşmanı ve kız kardeşi Ereshkigal'dir. Inanna, kız kardeşinin ülkesine gittiğinde öldürüleceğinden korktuğundan eğer üç gün içinde dönmezse Ninşubar'a tanrılara haber vermesini söyler. Kurtarılması için de yalvarmalarını söyler. Talimatlarını verdikten sonra ölümler ülkesine giden Inanna, yedi kapıdan geçer ve en son kapıdan geçtikten sonra Ereshkigal ve ölümler diyarının

yargıçlarının “ölüm bakışları” ile ölür. Verdiği talimatlar doğrultusunda her şeyi yapan Ninşubur en sonunda Enki’yi ikna eder. Enki’nin planına göre iki cinsiyetsiz *kurgarru* ve *kalaturru* isimli varlıklar Inanna’ya gidip hayat çiçeği ve hayat içeceği götürürler. Inanna dirilir ancak ölümler ülkesinin kuralı gelen birinin gitmek için yerine birini bulması kuralıdır. Kimse inmek istemez, buna kocası Dumuzi de dahil fakat diğer gitmek istemeyenler buna üzümlere cevaplarırken Dumuzi çoktan Inanna’nın tahtında oturarak karşılık vermiştir. Buna kızan Inanna, Dumuzi’yi ölümler ülkesinde kendisinin yerine geçen kişi olarak tayin eder. Sümer mitolojisinde olan bu ‘can veren kişinin yerine can verme’ durumu hem Türk Mitolojisinde hem de Yunan Mitolojisinde karşımıza çıkmaktadır fakat her ikisinde de sadakat ve sevgi üzerine dayalı hikayelere dönüşmüşlerdir. Dede Korkut Destanlarında Deli Dumrul kendisinin yerine ölmek isteyen fedakâr eşinin ölmesini istemez ve yaradan tarafından mükâfatlandırılır. Aynı şekilde Yunan Mitolojisinde Admetos’un eşi Alkestis eşi yerine ölmeye hazırdır. İki mitolojide de fedakarlık yapmak isteyenler kadınlar olurken Inanna’nın kocası hiçbir sevgi emaresi göstermez ve tanrıça onu cezalandırmak için cehenneme gönderir. Dumuzi’nin kız kardeşi Geştinanna ise abisi kendisinden bile çok sevdiği için onun yerine geçmek ister. (Silvestra, <https://goddessinspired.wordpress.com/2012/05/13/the-original-venus-goddess-of-heaven-earth-and-the-underworld/> :10.06.2018)

Inanna, savaş tanrıçası olmasından dolayı savaş kıyafetleriyle ve ok ile yay ile gösterilmektedir bu yüzden Yunan Mitolojisindeki Athena ile bereket verdiği için bereket tanrıçası Demeter ile ilişkilendirilebilir. Canı ne isterse onu yapan bağımsız bir kadın olmasıyla birlikte sonuçlarının ne olduğuna bakmadan başkalarını manipüle eden ve zorlukları diğerlerini baştan çıkararak yapmayı dener. Buna rağmen, hiçbir şiir, hikâye ya da efsanede farklı şekilde tasvir edilmemiş ve Ana Tanrıça rolüne büründürülmemiştir. (Inanna, <https://www.ancient.eu/Inanna/> 25.04.2019)

5.1.2 Türk Mitolojisinde Dişi Ruhlar

Kadınla özdeşleşen doğurganlık, bereket, annelik gibi kavramlar için her mitolojide ya dişi ruh ya da bir tanrıça mevcuttur. Türk Mitolojisinde ise Umay adı çokça geçen ve en önemli dişi ruhlardan biridir. Sonrasında ise onu Albastı, Ateş Ruhu gibi olumsuz özellikler taşıyan dişi ruhlar takip etmektedir.

5.1.2.1 Umay

Bereketle özdeşleşen tanrıçalar, dişi ruhlar Türk mitolojisinde de gözlenmektedir. En bilinen ve en göze çarpanı ise Umay Ana’dır. Ataerkillik

dönemine geçmeden önce anaerkil dönemde yaratıcılığıyla ön plana çıkmaktadır. Umay, Kül Tigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk yazıtlarında kadın tanrı olarak geçmektedir.(Bayat, 2007:49)Türk Mitolojisi, Yunan ve Sümer mitolojisine göre daha farklı ilerlediğinden ve Şamanlık kültü etkili olduğundan dolayı kadın ilahlar ve dişi ruhlar olarak ayrılmaktadır. Şamanlık açısından bakıldığında ise Umay, çocukların, annelerin ve aile ocağının koruyucusu olmuştur. Koruyucu olan Umay'ın yanı sıra Kara Umay da vardır ve çocukları öldürerek tam tersi bir portre çizmektedir. Yunan mitolojisinde bu tip ikilikler bu kadar göze çarpmazken, Türk mitolojisinde tarihi gelişim hem kara hem ak olan iki Umay ortaya çıkarmıştır. Kara Umay'ın ortaya çıkma sebebi muhtemelen Şamanlıkta aileyi korumak için önce kötü ruhtan izin istemek gerektiğindendir. İyi olandan zaten kötülük yapması beklenmediğinden kötü olan bir Umay tasvir edip ondan izin istemek daha mantıklı gelecektir. Tabii ki bunda doğum sırasında ölen çocukların da payı vardır. Ak Umay çocukların koruyucusu olduğu için ölümleri de tam tersiyle izah etmişlerdir.(Bayat, 2007:50)

Umay'ın en önemli dişi ruh olmasıyla yönetimde Hatunun rolü benzerlikler göstermektedir. Kağan ve Hatun ile Gök Tanrı ve Umay arasındaki benzerliklerden Behiye Köksel şöyle bahsetmiştir:

“Hatunun, ilahe Umay”a benzetilmesi, hatunda koruyuculuk, kutsallık, üretkenlik gibi kutsî özelliklerin bulunduğu inanıldığını göstermektedir. Kağan nasıl Gök tanrının temsilcisi ise hatun da âdeta Umay'ın yeryüzündeki temsilcisi gibidir.” (Köksel,2011: 337)

Umay Ana'nın sembolik tasviri ise tavşan derisine işlenmiş ok ve yaydan oluşmaktadır. (Bayat,2007:53) Aynı kavramlar Yunan mitolojisinde çocukların ve annelerin koruyucusu olan Artemis için de temsili sembollerdir.

Resim 5.1 Umay Heykelciği

Umay, gümüşi ve dalgalı saçları olan genç bir kadın olarak tasvir edilir. Çocukları korumak için gökten elinde altın yay ile iner. Çocukların ve annelerin olduğu kadar bereketin ve çoğalmanın da sahibidir. Umay bir diğer anlatımda ise kulaklarından küpeler sarkar, başında sivri ve üç dilimli başlık vardır. Bu tasvirler hala Orta Asya dokuma sanatında kullanılmaktadır. (Bayat,2007:56)

5.1.2.2. Albastı

Albastı, Umay gibi yine yeni doğum yapmış kadınlarla ilişkilendirilmektedir fakat Albastı olumsuz etkilerken Umay Albastı'dan insanları koruyan bir ruhtur. Bölgesel olarak farklı adlarla karşımıza çıkan Albastı, kimi yerlerde Albıs kimi yerlerde de Albız olarak isimlendirilmektedir. İsimleri değişse de bu kötü ruhların ortak özellikleri insanları rahatsız etmek ve bazen de onların ölmesine sebebiyet vermesine olan inançtır. Umay gibi Albastı'nın da sarı ve kara olarak ayrılan türleri vardır. Sarı olanları şamanlar tarafından kolaylıkla uzaklaştırılabilirken Kara olan içinse daha güçlü şamanlara ihtiyaç vardır. (Ergün C. ,2007:28) Kelimenin başında yer alan 'al' eki ateş kültünü simgeleyen kırmızıdır.

Doğum yapan kadının hassaslaşması ve dünyaya yeni bir insan getirmiş olmanın vermiş olduğu fiziksel ve ruhsal değişimle birlikte insanlar, şeytani ruhların kadını ve yeni doğmuş bebeği rahatsız ettiğine inanmış ve bunun için de çözüm yolları bulmuşlardır. Anneyi yalnız bırakmama, odada bıçak ya da makas bırakma gibi üretilen korunma yolları bunlardan sadece birkaçıdır. Bu yöntemler eski gelenekçi toplumlarda yaygın olarak karşılaşılsa da günümüzde de hala şekil değiştirmiş ve güncellenmiş halde sürdürülmektedir.

5.1.2.3. Ateş Ruhu

Yunan mitolojisinde görülen Ocak Tanrıçaları gibi Türk Mitolojisinde de Ocak Ruhu dişi olmasıyla bilinmektedir. Ateş Ruhu içinse iki farklı görüş vardır. Genel olarak Ateş'i eril, Ocağı dişi kabul etmeleriyle birlikte Altay Türklerinin ocak dualarında söyledikleri;

“Otuz başlı ateş ana,
Kırk başlı kız ana,
Çiğ olanı pişiren,
Donmuş olanı eriten,
İn, çevir ve babam ol” (Lvova,2013)

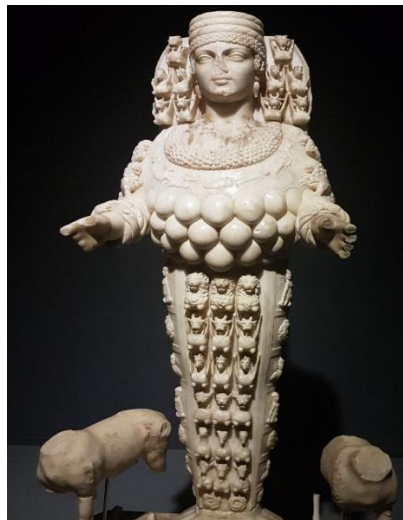
Cümlelerinden anlaşılacağı üzere ateş anne olarak görülmektedir. Ocakla ateş çoğu zaman yan yana anılmış ve ateş sayesinde evin ocağı canlanmıştır.

5.1.3 Yunan Mitolojisinde Tanrıçalar

Yunan mitolojisinde Tanrıçalar sadece kadınsal özellikleriyle ön planda değildirler aynı zamanda savaşçı ve erkeklerle mücadele etme özellikleriyle de karşılaşmaktadır fakat tanrıçaları genel bir çerçevede sınıflandırmak gerekirse; bereket tanrıçaları, ocak tanrıçaları ve savaş tanrıçaları olarak ayırmak doğru olacaktır.

5.1.3.1 Bereket tanrıçaları

Neredeyse bütün mitolojilerde bereket kavramı tanrıçalarla özdeşleştirilmiştir. Doğurganlığı, süt üretebilmesi ve soyun devam etmesinde ana etken olması bu özdeşleştirmeyi meşru kılmaktadır. İlk toplumların inanç sistemlerinde doğanın yeri geri plana atılmayacak kadar önemlidir. İnsan, doğanın cömertliği sayesinde doymakta ve hayatına devam edebilmektedir. Doğanın vücut bulmuş hali ise kadındır. Tabiat ana ya da Doğa ana diye tabir edilmesinin asıl sebebi de budur. Tarihi kalıntılarda ve heykellerde belirgin şekilde göze çarpan normal kadınlardan daha bereketli ve üstün olduğunu göstermek için çok memeli tasvir edilen bu tanrıçalar özellikle Yunan mitolojisinde göze çarpmaktadır. Artemis, Anadolu ile Mezopotamya'ya, Suriye'den Lübnan ve Filistin ile Mısır'a ve Ege'den de Akdeniz kıyılarına namı duyulmuş bir tanrıçadır. Anadolu'da Kybele ile özdeşleşmiş olan Artemis; Yunancası 'potnia theron' olan yabancı hayvan tanrıçası tabiriyle kökeninin Anadolu'ya dayandığını kanıtlar niteliktedir çünkü bu tabirin Kybele için kullanıldığı bilinmektedir. Artemis ile özdeşleşen figürler ok ve yay'dır fakat av ya da avlanmak için değil insanları öldürmek için kullanılmaktadır.

Resim 5.2 Artemis Heykeli-İzmir Selçuk Müzesi

Artemis, kadın tanrıça olduğu için ok ve yayını, kadınları öldürürken kullanır. Bu şekilde olan ölümler kadınlar için acısız olarak nitelendirilen ölümlerdir. Doğum sırasında ölen kadınlar bu oklarla can verir ve bu sebeple doğum Artemis ile ilişkilendirilir. (Erhat,2012:56-61)

Yunan mitolojisindeki bir diğer bereket tanrıçası ise Demeter'dir. Demeter, bereket tanrıçası olduğu için buğdayla ve tarımla özellikle özdeşleştirilmiştir. Gaziantep Zeugma Mozaik Müzesinde yer alan mozaikte de Demeter 'in başında buğday başakları vardır.

Resim 5.3 Demeter Mozaği- Gaziantep Zeugma Müzesi

Demeter kızı Persephone ile sahip olduğu anne kız ilişkisi ise anne sevgisinin sembolleşmiş halidir. Efsanelere konu olmuş ve erkeklerin çok etkisinin olmadığı anaerkil toplumda bir kadının kızı için neler yapabileceğini göstermiştir. Demeter'in kızı olan Persephone, efsanede Hades tarafından kaçırlır ve Hades'in verdiği meyveyi yemesiyle birlikte ölümler ülkesinin tanrıçası haline gelir. Demeter kızını bulmak için yeraltına gider ve bulamayınca yas tutmaya başlar. Olympos'u terk etmesi ve yas tutması yüzünden dünyada kuraklık meydana gelir ve baş tanrı Zeus, Demeter'in geri dönmesi için haber gönderir. Demeter kızının geri gelmesi şartıyla kabul eder. Persephone yediği meyveden dolayı tamamen yeryüzüne geri dönememektedir bu yüzden yılın sadece dört ayı annesiyle olabilecektir. Bu şartlar altında yeryüzüne tekrar bereket gelmiştir. Bu efsane Homeros'un Homeric Hymn to Demeter isimli eserinde ayrıntısıyla şu şekilde geçmektedir:

“Persephone, annesinin olmadığı bir sırada, Oceanus'un kızlarıyla birlikte, yumuşacık çimenler üzerinde oyunlar oynamakta ve buralarda yetişen hoş kokulu, birbirinden güzel çiçekleri toplamaktadır. Bunların arasında muhteşem görünümlü bir nergis vardır ki, diğerlerinden apayrı bir ışık saçmakta ve hoş bir koku yaymaktadır. Toprak, Zeus'un isteğine uyarak, bu çiçeği genç kızı tuzağa düşürmek için kullanmaktadır. Aniden çiçek yüz baş verir ve çok güzel bir koku yayılır. Bütün yeryüzü ve gökyüzü hoş bir tebessümle dolar. Hayretler içinde kalan genç kız uzanıp çiçeği iki eliyle koparmaya kalkar. Toprak yarılr ve içinden altın arabası ve onu çeken ölümsüz atlarıyla Hades

çıkar ve kızı, bütün karşı çıkışına ve ağlamalarına karşın, alıp kaçar. Kız olanca gücüyle çılgılık atar ve babası Zeus'tan yardım diler (1-21). Ama ne yazık ki, Hekate ve Helios dışında, hiçbir tanrı ya da hiçbir ölümlü sesini işitmez. Demeter uzaklarda kızının çılgılığını duyumsar ve yüreğini büyük bir acı kaplar. Sarı buklelerini örten örtüsünü çıkarıp karalar bağlar, bir kuş gibi uçarcasına karaları ve denizleri geçerek kızını arar. Ama ne bir insan, ne de bir tanrı ona gerçeği açıklar. Eline meşaleler alarak dokuz gün dokuz gece yeryüzünden kızını arar.” (Dürüşken, 2000:107)

Demeter, bir anne olarak kızı için yapmayacağı şey olmadığını göstermektedir. Dünyada insanların açlıktan ölmeleri için yardımcı olan Demeter için kızı her şeyden önemlidir:

“Yemeden içmeden kesilir, hiç yıkanmaz (22-50).

Tanrıça tohumları sakladığından, insanoğlu o yıl toprağından hiç ürün alamaz. Zeus bu durumu görüp yumuşamasa, insanoğlu açlıktan ve kıtlıktan perişan olacak ve Olympos'un tanrıları da kurbanlardan ve tapımlardan yoksun kalacaktı... Zeus Iris'i, ardından tüm tanrıçaları Demeter'e gönderir ve tanrıçayı Olympos'a çağırır. Ama o, kızı olmadan asla dönmeyeceğini belirtir. O zaman Zeus, Hermes'i Hades'e yollar ve Persephone'yi yeryüzüne salmasını ister. Hades, Persephone'nin annesine kavuşmasına izin verir ve ona ölümsüzler arasında bir yer ayıracağından söz eder. Ama tam ayrılırken ona yemesi için bir nar tanesi verir ve genç kız bunu yer. Persephone, Hades'in arabasına binip annesinin tapınağına gider.” (Dürüşken, 2000:107)

5.1.3.2.Ocak tanrıçaları

Yunan mitolojisinde baş ocak tanrıçası üç bakirelerden Hestia'dır. Üç bakire tanrıçadan sonuncusu olan Hestia, Zeus'un kız kardeşidir. Belirli bir özelliğı olmayan bu tanrıça evin ve ocağı koruyucusudur. Bütün yemekler ona dua ile başlanırdı.

“Hestia, insanların ve ölümsüzlerin evlerinde
En yüce yer senindir, sunulan tatlı şarap
Yemekte sunulan şarap sana dökülmüştür.
Sensiz ölümlüler de şölen veremez, tanrılar” (Hamilton,2010:21)

Hestia evlenmek istememiş ve Zeus'tan ömrü boyunca bakire olmayı dilemiştir. Hestia hep yerinde kaldığı için ismi efsanelere karışmamış ve bu yüzden de adı çok geçmeyen bir tanrıça olmuştur.

Yunan mitolojisinde genç kız evlenmeden önce sahip olduğu oyuncakları ateşe atarak ana tanrıçaya sunar ve kendi ailesini kurması için yardım isterdi. Hestia, ocak tanrıçası, tapınaklarının yapımından sonra, rahibeler ateşe tahıllı tuz serperler ve bu da bereketi simgeler. Türk mitolojisinde de ateşe yiyecek atmak ve ateşin beslenmesiyle örtüşmektedir. Bu örtüşmenin sebebi ise kökenini Türk kavimlerinin göçlerle taşımaları ve diğer mitleri etkilemesidir. Helen kültüründe olmayan dairesel yapı Türklerdeki Otağ-Çadır yapısıdır. Yunan şehir devletlerinde Hestia Tapınağında Otağ yapısı birebir benzetmektedir.

Sümer mitolojisi ise diğer iki mitolojiye göre eski olduğu için çok ayrıntılı bir ocak tanrıçası ya da dişi ruh çizmemektedir fakat bütün kadın tanrıçaların ortak özellikleri bereketi ve toprağı simgelemektir.

5.1.3.3 Savaş tanrıçaları

Savaş kavramı mitolojilerde sadece erkeklerle değil kadınlarla da özdeşleşmiş bir kavram olmuştur. Tanrıçalar, efsanelerdeki kadın karakterler coğrafi bölgelerine göre değişerek at binmiş, kılıç kuşanmış, ok ve yayı ustalıklı kullanmış, avcılıkta nam salmış ve erkeklerin onları hafife aldığı zamanlarda onları yetenekleriyle alt etmişlerdir.

Yunan mitolojisinde, savaşçı olmayı görev edinmiş ve hayatının temelini koymuş olan kadınlar, bakire olmayı tercih etmişler ki bu da onların yaptıkları işle ön plana çıkmalarına sebep olmuştur. Onlarca avcı ve savaşçı tanrıça arasından en öne çıkanı şüphesiz Zeus'un kafatasından doğan Athena'dır. Athena'nın doğumu ne ölümlü ne ölümsüz hiç kimseninkine benzemez. Hesios bu doğumu şu şekilde dile getirir:

“Ve Zeus çıkardı bir gün kafasından
Çakır gözlü yaman Athena'yı
O dünyayı birbirine katan tanrıçayı,
O hiç yorulmadan orduları yöneten,
O cenk ve savaş bağışmalarından hoşlanan
Yüceler yücesi tanrıçayı.” (Erhat,2012:65)

Efsaneye göre Athena, babasının kafasından silahlı ve zırhlı çıkmıştır yani doğuştan savaşçıdır. İlyada'da Athena bir savaş tanrıçasıdır ancak herkese karşı adaletli bir tanrıça değildir. Erdem tanrıçasıdır ama hırslı ve öfkeli. Aphrodite ve savaş tanrıçası olarak bilinen Ares'e karşı acımasızdır. Odesya'da ise babası gibi yönetici konumunda Athena bulunmaktadır. Odesya'da Odeyyus'un ve ailesinin kaderi Athena'nın ellerindedir. İlyada'da adalet duygusuna sahip olmayan Athena Odesya'da sahiptir. Athena'nın efsaneleri, bakire olmasından ve bakireliğini yitirmekten çekinmesini ön plana çıkarmıştır. Athena aynı zamanda şehir koruyucu tanrıça olarak bilinmektedir. El sanatlarının, tarımın koruyucusu ve atları ilk ehlileştiren tanrıçadır. Atina şehri gibi Troya şehrinin de koruyucusudur. Bugün de onun için yapılan tapınakların kalıntılarına hala rastlanmaktadır.

Yunan mitolojisindeki bir diğer avcı-savaşçı tanrıça ise Atalante'dir. Kız evlat istemedikleri için ailesi onu dağın başına bırakmış ve kızını orada onu bulan avcılar tarafından avcı olarak büyütülmüştür. Bakire olarak kalmak istediği için kendisiyle evlenmek isteyenleri koşu yarışması yapmaya zorlar ve ancak onu

yenerlerse evleneceğini söyler. Kendisinden daha hızlı kimse olmadığı için geçemediklerinde de kargısıyla öldürürmüş fakat Melanion isimli bir genç koşuya başlamadan önce yanına aldığı 3 altın elma, Truva Savaşını başlatan elmalar, sayesinde yarışmayı kazanmış ve Atalante evlenmek zorunda kalmıştır.

Athena ve Atalante kadar önemli ve hatta daha ön planda yer alan insanların hafızalarına güçlü, savaşçı kadın denildiğinde ‘Amazon kadını’ kavramı olarak yerleşmiş olan Amazonlardan söz etmemek haksızlık olur. Sadece efsanelerde değil, tarih ve coğrafya alanındaki eserlerde de rastlanan Amazon’lar insanlara yaşandığı düşünülen zamanın bakış açısını da yansıtmaktadır. Amazonlardan bahseden en eski kaynak zaman olduğu gibi yine Homeros olacaktır. “Erkek gibi Amazon’lar” diyerek kendilerine yeten kadınlardan bahsetmiştir. (Erhat,2012:36) Kullandıkları savaş aletleri ok ve yay ile birlikte balta’dır. Erkeklerden neredeyse hiç bahsedilmediği, köle olarak kullanıldığı, sadece kız çocuklarının yetiştirildiği bir toplumda belirgin şekilde erkek düşmanlığı hâkimdir. Başlarında genellikle kraliçe bulunur ve kraldan hiç söz edilmez. En bilindik kraliçeleri Myrina’dır. Myrina’nın Atlantis’e kadın ordusuyla savaşıp aldığı efsanesi ilgi çekicidir. Son zamanlarda yapılan araştırmalar ise amazonların gerçek olabileceği ile alakalı bulgular olabileceğini ve Yunanlarla alakası olmadığı yönündedir.

ALTINCI BÖLÜM

6.1. ŞAMAN KÜLTÜRÜ (KAM)

Varlığına inanılan ruhlar, tanrılar ve insanlar arasında aracılık yapan din insanlarına şaman denilmektedir. Şamanlar, hastalıklara çare bulmak, hastanın hastalık esnasında giden koruyucu ruhunu geri getirmek, kısırlık ve zor doğumlarda yardım etmek, verilen kurbanları gök ve yer tanrısına ulaştırmak, çeşitli dinsel törenleri icra etmek, ruhları ait oldukları yere (ölüler âlemine) göndermek, kötü ruhlardan insanları korumak için ayinler düzenlemek, fal bakıp gelecekte haber vermek gibi işleri yaparlar.

Şaman; erkek ya da kadın şamanı aynı anda ifade eder. Kadınlar için dilde ayrı bir tanım yoktur aynı tanım her iki cins için de kullanılır. İlk ve en etkili şamanların kadınlar olduğu söylenmektedir ancak daha sonra bu işte baskın rol oynamaya başlayan erkek şamanlar, ilk dönemlerde kadın şamanların büyük etkisi nedeniyle görünüş bakımından kadın şamanlara benzemeye çalışmış olmalıdırlar. (Çoruhlu,2001:69) Şamanlar genel olarak ak şamanlar ve kara şamanlar olarak ikiye ayrılırlar. İlk şamanlar ak şamanlardı. Altaylılara göre bu şamanlar gökyüzüne çıkan, yeraltı ruhlarıyla ilişki kuran ya da her iki âleme de gidip gelen şamanlar olmak üzere üç gruptu. Türk dininin gök ve yer olmak üzere iki esas prensibe sahip olmasıyla ilgilidir. Ak aynı zamanda Ülgen'in de renk simgesi olduğundan ak şamanlar kara şamanlardan daha kutsal sayılır. Bununla birlikte yer ve yeraltı ruhlarıyla daha çok ilişkiye geçen kara şamanlar diğerlerinden daha fazla çekinilen şamanlardır. Herkesin şaman olması mümkün değildir. Şamanlar seçilmiş insanlardır bu yüzden seçilmemiş kişilerin olması çok nadir gözlenmektedir. Kut inancı gibi şamanlıkta da kutsallık vardır ve babadan oğula kalıtsal olarak geçtiğine inanılmaktadır. Anadolu kültüründe olan ailede bir ermiş ya da ruhani olarak diğer insanları etkileyen biri varsa aynı özelliklerin aileden birinde görüleceği inancı oldukça yaygındır. Günümüzde ise Orta Asya kültüründe hala gözlenen Şamanlar, toplumdan uzak duran, kendi çadırları olan ve mistik güçlere sahip kişilerdir. Fuat Köprülü Şamanlardan bahsederken;

“Sihirbazlık, rakkaslık, hekimlik’ gibi birçok vasıfları kendilerinde birleştiren bu adamların halk üzerinde etkisi büyük önem taşır” (Köprülü, 2001:69)

diyerek şamanların birden çok meziyetleri olduğunu belirtmiştir.

6.1.1 Şamanların Tarihi ve Coğrafi Dağılımı

Şamanların tarihi olarak çok eski zamanlara dayandığı ileri sürülmektedir. Üst paleolitik dönem ve Paleolitik dönemde çizilmiş arkeolojik eserlerde ayin yapmaktaki olan şamanların resmedildiğine inanılmaktadır. Coğrafi konum olarak ise tek bir ülke adı zikretmek imkânsızdır. Orta Asya Türk devletlerinde sık sık rastlanan şaman kültürü aslında Çin, Tibet, Japonya, Avustralya ve Endonezya’da da görülmektedir. Mircea Eliade, *Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri* kitabında, Şamanların coğrafi dağılımını Orta ve Kuzey Asya’da Şamanlık, Kuzey ve Güney Amerika’da Şamanlık, Güneydoğu Asya ve Okyanusya’da Şamanizm, Tibet, Çin ve Uzakdoğu’da Şamanlar başlıkları halinde anlatmıştır. (Eliade,1999) Orta ve Kuzey Asya’da Şamanların görevi, kötü ruhlardan, cinlerden insanları korumak ve hastaları iyileştirmektir. Kuzey Amerika’daki Şamanlarda bölgede avcılığın çok olduğu kısımlarda avın bol olmasına yardımcı olmak, havanın güneşli olmasını sağlamak ve kısır kadınların çocukları olmasını sağlama görevleri vardır. Güney Amerika’daki şamanlar ise tanrılar ve ruhlar ile insanlar arasında aracı konumundadır. Güneydoğu Asya ve Okyanusya’da birinin şaman olabilmesi ölüp dirilmesi gerekmektedir. Tibet, Çin ve Uzakdoğu’da ise şaman olmadan önce şaman olacak kişi bedeninin kötü ruhlar tarafından parçalandığını ve tekrar bir araya getirilip bir daha bıçak veya keskin bir alet saplansa da etkilenmeyecek beden sahip olduğu rüyalar görür.

6.1.1.1 Türk toplumunda şaman

Eski zamanlarda Türk toplumu, tek tanrılı tengricilik inancına sahipti. Tengricilik ise diğer dinlerin aksine tek bir tane yaratıcının olduğuna, ondan başka ilah olmadığına inanılmaktadır. Tarih öncesi dinlerde yaygın görülen inançların aksine Türklerdeki inanç değişmemiştir. Bu yüzden de İslamiyet’e geçmeleri kolay olmuştur. Tengricilik inancıyla beraber Şamanizm de anılmaktadır fakat Şamanizm aslında tamamen farklı bir kavramdır. Aracı insan konumunda olan Şaman’ın gelecekte haber vermesi, kötü ruhlarla iletişim kurması bakımından ayrılmaktadır. Bazı bölgelerde ise kötünden ziyade kendisine verilen ruhani yeteneği iyiye yoran ve insanlara yardım eden Şamanlar da vardır. Yusuf Has Hacıp, Kutadgu Bilig isimli eserinde Şamanlardan ‘otacı’ olarak bahsetmiş ve toplumda olumsuz bir izlenimi olmadığını göstermiştir.

6.1.2 Kadın Şamanlar

Adam olarak bahsedilen şamanlar tabii ki ilk şamanlar değildir. Kadın şamanlar; paleolitik dönemlerden beri var olan toplumlarda daha etkili olmuşlardır. Erkek şamanlardan önce kadın şamanların olduğu zamanlardan tarıma geçilen döneme geçilmesiyle birlikte şamanlık kadınlardan erkeklerin tarafına geçmeye başlamış ve baskın taraf erkeklerde olmuştur. Fuzuli Bayat, makalesinde kadın şamanların etkisini şu şekilde özetlemektedir:

Kadın şamanların başlangıçtaki etkin konumu arkeolojik kazılarla da desteklenmiştir. Nitekim ister çeşitli tılsım eşyalarıyla, aynalarla gömülü kadın cesetleri isterse de çeşitli yıldızlarla süslenmiş veya ayı binek olarak kullanmış, hayvan şekline girmiş, fantastik atların sırtına binmiş kadın figürleri çok büyük ihtimalle şaman veya rahibe kadınlara ait olmuş veya onları canlandırmıştır. Bu tür ceset ve figürler Merkezi Asya'dan Güney Kazakistan'a, Ukrayna'ya kadar geniş bir sahada bulunmuştur. Bugün eski kadın şaman figürleri Sibirya'da oymacılıkta, halıcılıkta kullanılmaktadır. (Bayat,2010:46) Fuzuli Bayat, şaman metinlerinden şu örneği vermiştir:

"Tokpan adında çok büyük bir kadın Şaman yaşardı.
Bir gün onun kocasını, o yerlerin asilzadesi çağırarak:
- Sizin yaşamakta olduğunuz yerlerde çok fazla samur yakalanıyor.
Bu değerli hayvanın derisini, atalarımızın da faydalanacakları bir yere götürün, dedi.
Tokpan'ın kocası:
- Benim atım yoktur. Söyleyin bana bir at versinler.
Ben de dediğiniz gibi bu derileri söylediğiniz yere götüreyim, dedi.
Adamın bu sözleri karşısındakini kızdırdı:
- Sen günahkârsın! dedi.
Asilzade, onun cezalandırılmasını emretti. Onlar, Tokpan'ın kocasını o kadar şiddetli bir şekilde dövdüler ki, adam sonunda bayıldı. Zavallı adam eve döndüğünde bir deri, bir kemik kalmıştı. Kadın Şaman Tokpan, kocasının intikamını almaya karar verdi. Kamlık etmeye başladı. Kamlık etmesinin sebebi ise düşmanlarını yemekti. Yol çok uzaktı. Arada karlı dağlar, dereler, ağaçlar ve çöller vardı. Şaman kadın kara karga olup uçarak, asilzadenin evine kadar gitti. Evinin üzerinde dolandı. Bu sebeple asilzade, yedi zengin adamın kapısının önünde her gün kara karga gördü. Aradan çok zaman geçmeden Tokpan'ın düşmanları hastalandı. Çok sürmeden hepsi öldü. Onların çocukları da öldü. Ayrıca ölenlerin bütün hayvanları karganın getirdiği hastalıkla telef oldu. Böylece Tokpan, karga şekline bürünerek kocasının intikamını aldı ve onları yok ederek savaşını kazandı." (Bayat,2005: 164-165)

6.1.2.1 Kadın şamanların özellikleri

Kadınlarının biyolojik olarak çocuk doğurabilmesi, erkek olmadığı zamanlarda evi çekip çeviren olması toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin odak noktası haline getirmiştir. Aileden de fazlası küçük, büyük bütün toplumlarda kadın şifa veren, gelecekte haber veren, ilk başvurulacak kaynak olması hem sözlü hem yazılı gelenekte kendini göstermiştir. Eski zamanlardan gelen ve genellikle kadınlara

atfedilen bu vasıflar, Türk mitolojisinde şamanlarda karşımıza çıkarken şamanlar gibi şifacı özelliğine sahip kadınlara Sümer ve Yunan mitolojilerinde şifacı ya da büyücü kadın olarak rastlanmaktadır. Şamanların görevi doğaüstü bir dünyayla iletişim kurmak olduğundan dolayı bu görevi başlangıçta sahip olduğu özelliklerden dolayı sadece kadınlar yapıyordu. Türk şaman anlatıları da en güçlü şamanın kadın şaman olduğunu gösterir:

“Meşhur bir kadın Şaman vardı. Çırtak Ool adındaki bu kadın Hemçik Çayı’nın sahilinde uzun süre yaşadı. Bu Şaman, bir yabancı köye geldiğinde nerede ne olduğunu bilirdi. Bir defa Çırtak Ool yabancı bir köydeydi. Bir evde oturduğu sırada baktı ki, bir dolaba içki kadehi gizlemişler. O ev sahibinden kendisine içki vermesini rica etti. Ev sahibi içkisinin olmadığını söyledi. Çırtak Ool, bir tek kelime söylemeden çıkıp gitti. Ertesi gün kendisine içki vermeyen kadının evine yıldırım düştü.” (Bayat,2005:47)

Resim 6.1 Şaman Kadın

Başlangıçta sadece kadınların egemenliğinde olan şaman kültürü zamanlarda erkeklerin hegemonyasına girmiş ve kadınlar yavaş yavaş şamanlık ile anılmamaya başlamıştır.

6.1.2.2. Kadın şamanların ritüelleri

Şamanların başlıca özelliği olan iyileştirme ve şifa verme de en önemlisi transa geçebilmeleri ve diğer dünya ile ve ruhlarla iyi iletişim kurabilmeleridir. Bunun için de dans etme, titreme ve dokunmaya ihtiyaç duyarlar. Hastaları iyileştirmekle bilinseler de ölüleri dirilttiklerine dair anlatılar da vardır:

“Bir hasta kadını iyileştirmesi için çağrılan kadın şaman, geç geldi. Hasta kadının kocası kadın şamana:

– Böyle uzak yerden boş yere vakit kaybedip gelmişsiniz, bu zahmete değmez. Hasta iki gün önce öldü, dedi.

Kadın şaman:

– Ne yapalım, olana çare yoktur, dedi.

Geç vakitte geldiği için geceyi onlarda geçirmeliydi. Seher vakti, şaman ev sahibine:

– Uzak yerden gelip hiçbir şey yapmadan, kamlık etmeden geri dönmeyi kendime ar ediyorum. İzin ver kamlık edeyim, dedi.

Kadın şamanın bu sözlerini duyan ev sahibinin kızı üzgün bir şekilde:

– Ben hiçbir adam tanımıyorum ki, ölüyü diriltten şamanı kendi gözleri ile görsün veya onun hakkında bir şey duymuş olsun. Annem üç gün önce öldü. Bana öyle geliyor ki, ya sen aklını kaybetmişsin ya da ahmaksın, dedi.

Kızın babası, kadın şamanı sakinleştirerek ona kamlık etmesi için izin verdi.

Şaman, kamlık etmeye başladı ve bu merasim gece yarısına kadar devam etti. Sonunda kadın şaman, elini yanan ocağa tutup eli sıcak iken ölen kadını okşamaya başladı.

Şaman, üç defa elini ısıtıp kadını okşadı. Bu hareketi ile Şaman, kadındaki hastalığı kendi bedenine aldı. Ölü o anda nefes almaya başladı. Bir süre sonra o gözlerini açtı.

Şaman, merasimi bitirip:

– Eğer, o böyle hissedilecek derecede canlanırsa, dirilecek demektir, dedi.

Ertesi gece kadın şaman, yeniden kamlığa başladı. Bu defa hasta daha iyi haldeydi." (Bayat, 2005: 186-187)

Şaman'ın Batı toplumundaki karşılığı ise ‘Cadı’ olarak görülmektedir fakat ikisi arasında bariz farklar da göze çarpmaktadır.

6.1.2.3. Kadın Şaman ve Büyücü Kadın Karşılaştırması

Kadın şaman ve cadı temelinde geleceğe dair kehanette bulunma açısından benzerlik göstermekle birlikte cadı kavramı, Avrupa’da ‘cadı avı’ yapıldığı Orta Çağ zamanlarından beri her zaman kötülükle anılmıştır. Kadınların diri diri yakıldığı bu dönemde cadılar, çocuk doğuran, şifalı karışımlar hazırlayan yaşlı ve toplumdan dışlanmış olan kadınlardır. Şamanlar gibi toplumun saygısını kazanmış ve değer verilen bir kadın için cadı demek o dönem için çok doğru olmayacaktır. Daha çok kırsal bölgelerde karşılaşılan kadınların çocuk doğurması, şifalar bitkiler hakkında bilgi sahibi olmaları açısından insanlar tarafından saygı duyulmasına karşın uzak durulmuş yaşlı kadınlardır.

Yunan mitolojisinde rastlanan Lamia, çocuklara zarar veren, gençlerin kanını emen bir cadı figürüdür. Hekate ise zehirli ve şifalı bitkileri bilen büyücülük ile bilinen bir tanrıcadır. Cadı olarak güzel ve genç olan tek isim ise Hekate’nin öğrencisi olan Medea’dır. Yunan Trajedi yazarı Euripides’in eseri Medea cadılığın tam olarak karşılığını görmek mümkündür. Cadılık ve büyücülük güçleri kullanıp gerektiğinde aşkı için kardeşini parçalayıp onu yollara seren daha sonrasında kendi çocuklarını öldürüp öcünü almak istediği kocasının önüne atan bir karakterdir.

YEDİNCİ BÖLÜM

7.1 Mitolojilerde ve Efsanelerde Görülen Kadın Tipleri

Tip; destanlarda, efsanelerde ve mitolojilerde aynı özelliklere sahip olan, özellikleriyle kendini belli eden karakterlerdir. Okuyucu, eseri okurken, karakterin tip olduğunu sergilediği davranışlardan ve özelliklerinden anlar. Mitolojilerde ise destanlardaki gibi kadın tipleri karşımıza genellikle; ana kadın tipi, bilge kadın tipi, savaşçı kadın tipi, düşman kadın tipi olarak karşımıza çıkar. Bu kadın tiplerine ek olarak yardımcı kahraman rolüyle de karşılaşılabilmektedir..

7.1.1 Anne Kadın Tipi

Bu kadın tipinde iyi bir eş olma, özellikle erkek çocuğu doğurma, eşine zor durumlarda yardım etme, tavsiyeler verme gibi özellikler vardır. Bir bakıma toplumun 'ideal kadın' kavramını karşılamaktadır. Kahramanların eşleri ya da anneleri bu tip kadınlar olduklarından ülke yönetimini kısmen etkilemektedir. Savaşçı kadın tipine göre daha geri plandadır. Her ikisini bir arada bulunduran kadın tipleri ise erkek kahramanların tercih ettiği'dir. Türk mitolojisinde ve destanlarında ise göçebelikten çıktıktan sonra yaygınlaşmıştır.

Ana kadın tipi, eksiksiz bütün mitolojilerde kendini göstermektedir. Anaç özelliklere sahip ana kadın; fedakârlığıyla, eşine yardım etmesiyle, sadakatiyle kendini belli eder. Bir annenin evlatları için yapmayacağı şeyin olmadığını canından vazgeçerek kanıtlamaya çalışır.

Sümer mitolojisinde üç önemli ana kadın tipi isim vardır; Ninsun, Ninhursag ve İştar ya da diğer adıyla İnanna. Ninsun, eski Mezopotamyalılar tarafından tapılan ana tanrı ve Gılgamış'ın annesidir Tanrıça kimliğinden önce Gılgamış'ın annesi olmasıyla ön plandadır. *Gılgamış Efsanesi* yaygın olarak edebiyatta günümüze kadar gelen en eski eserlerden biri olarak düşünülmektedir. Ninsun kelime kökeni olarak 'vahşi inek kadını' anlamına gelmektedir. İnekle özdeşleştirilmesinden dolayı anaç özellikleri bünyesinde barındırmaktır. Bu yüzden eski Mezopotamya'da sevecen, besleyen, bakım yapan tanrıça konumundadır. Belki de bu en iyi *Gılgamış Efsanesi* 'nde sadece sembolik bir anne olarak değil aynı

zamanda gerçek bir anne olarak kendini yansıtmada görülmektedir. Efsanede, Ninsun çok büyük bir rol oynamasa da Gılgamış her şeyden öte onun oğludur. Metinde görüldüğünde ise oğlu için yapmayacağı şeyin olmadığını kanıtlayan evladını çok seven bir annedir. Sevgisi Gılgamış'ın rüyasının yorumlamasında görülebilmektedir ki bu yorumlamada da annesi önemli yer kaplar. Metinde, Gılgamış annesine rüya gördüğünü söyler ve rüyasını anlatır;

“Anne dün ben bir rüya gördüm.
Gökyüzünde yıldızlar vardı
Ve Anu'nun şimşeklerinden biri üstüme düştü.
Onu kaldırmaya çalıştım ama benim için çok ağırdı,
Onu döndürmeye çalıştım ama yerinden kıpırdatamadım.
Uruk diyarı onun etrafında duruyordu,
Bütün memleket onun etrafında toplanmıştı.
Herkes onun etrafında kümelenmişti
Ve sanki küçük bir bebek gibi ayaklarını öpüyorlardı
Onu sevdim ve ona karım gibi sarıldım.
Onu ayaklarımızın altına serdim ve sen onu benimle eşit tuttin.” (Gılgamış, 2019)

Ninsun oğlunun rüyasını aşağıdaki gibi yorumlar;

“ Arkadaşının hayatını kurtaran güçlü bir eşin sana
Geleceği anlamına geliyor.
Bu ülkedeki güç bakımından en güçlü insan o olacak
Onun gücü, Anu'nın şimşegi kadar büyük olacak.
Onu bir eş olarak seveceksin, ona gözün gibi bakacaksın.
Ve her zaman seni güvende tutacak
Rüyanın anlamı budur. ” (Ninsun, 2018)

Gılgamış ikinci bir rüya gördü ve bu rüyada Uruk'un caddesine balta atılmasını içeriyordu. Bu rüyanın annesi Ninsun tarafından yorumlanması Gılgamış'ın ilk rüyasıyla aynıydı. Gılgamış'ın ilk rüyasıyla aynıydı. Rüyada Enkidu, tanrılar tarafından Gılgamış'a zorluk çıkarması için yaratılan vahşi adam ile duluydu. Enkidu bir süre sonra Gılgamış'ın en yakın arkadaşı ve yardım edeni oldu. Enkidu, Ninsun için kendi oğlu gibi olmuştur, tıpkı rüyasında olduğu gibi.

Ninhursag (aynı zamanda Ninhursaga) Sümerli Ana Tanrıça ve Mezopotomya tapınaklarından en eski en en önemlisine sahiptir. Tanrıça hem ölümlü hem ölümsüz tanrıları yaratabildiği için, Tanrıların ve insanların anası olarak bilinmektedir. Malgum şehrine bereket veren besleyici ana tanrıça olarak ilişkilendirilmektedir. Yeraltı dünyasının tanrısı olan Sul-pa-e ile 3 tane çocuğu vardır. İsim kökeni olarak Ninhursag, 'Dağların Kadını' olarak çevrilmektedir. *Lugale* isimli şiirde geçen bu ismin verilmesi ise şu şekildedir; savaş ve avcılık tanrısı Ninurta'nın şeytanı Asag'ı ve taş ordusunu yenmesi ve cestlerinden dağ inşa etmesi anlatılmaktadır. Ninurta zaferini annesine armağan eder ve annesine “Muhteşem

Kraliçe” anlamına gelen Ninhursag olarak isimlendirir. Ninhursag, bereketlilik, büyüme, yaratmak, doğurganlık, hamilelik gibi kavramlarla özdeşleştirilmiştir. Her ana kadın tipi gibi onun da çocukları için yapmayacağı şey yoktur. Sıklıkla ölümlü anneler onun için dua eder ve hamile olanlar çocuklarının koruyucusuna adaklar adarlar. Ninhursag, Sümer dini inancında 4 yaratıcı tanrıdan biridir. Anu, Enlil ve Enki’nin yanında yer alan tanrıça Mezopotamya mitlerinde adından sık sık söz ettirir. *Atharsis* adlı mitte büyük bir selle Enlil tarafından dünyanın ve insanlığın yok edilmesini seyreder. Tüm Tanrılar yas tutar fakat Ninhursag’ın çocuklarının ölümü için ağlamasından özellikle bahsedilir. Noah Kramer, ilk Sümerli yöneticilerinin, Ninhursag’ın sütüyle beslendiklerini düşündüklerini belirtir. (Kramer,1971)

Sümer mitolojisinde üçüncü ve sonuncu olarak söylenebilecek ana kadın tipi; Ishtar ya da daha çok bilinen adıyla İnanna’dır. Aslında İnanna diğer tanrıçalardan oldukça farklıdır. Ortak özelliği diğer ana tanrıçalar gibi tanrıların ve insanların annesi olarak düşünülmesidir. İnsanların acıları için yas tutar ve annelik ile evliliğin koruyucusu olarak hizmet eder. Yunan mitolojisinde Gaia, Anadolu’da ise Kibele ile bir tutulur. (<https://www.ancient.eu/Ninhursag/>)

Resim 7.1 Ishtar Heykeli (<http://www.mythencyclopedia.com/Ho-Iv/Ishtar.html#ixzz5GvpUh7Qo:24.02.2018>)

Türk mitolojisinde, anne kadın tipi yeryüzünü koruyan, anne şefkatini içeren tanrıçalar ve dişi ruhlar ile kendini göstermektedir. Yeryüzü tanrıçası olan Abay, aynı zamanda doğum tanrıçasıdır.(Uslu,2017:162) Ama Hanım ise Umay ile özdeşleştirilir ve bir anne gibi ev koruyandır. Sümerlerde de olan ‘Ama’ ile aynı olduğu düşünülmektedir. (a.g.e. 186) Toprak Ana da Türk Mitolojisinden

günümüzde de kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Toprak Ana, bereketi, bolluğu simgelemektedir. Bir anne gibi insanları doyuran, besleyen ve yaşatan bir tanrıçadır.

May Ana ise insanları koruyan ve gözetten bir tanrıçadır ve ondan şu şekilde bahsedilmektedir:

“Göğün üçüncü katında oturur. Kırk başlı bir kadındır. Evini havada kurar ve çocuklarını orada doğurur. Yay ve okuya kötü ruhları çocuklardan uzak tutarak onları korur.” (Uslu,2017:280)

Ana kadın tipi, Yunan mitolojisinde ilk olarak baş tanrı Zeus’un annesi Rhea ile ortaya çıkar. Zeus’un baş tanrı olmasında, Olympos’un oluşumunda ve her şeyin başlangıcında bir annenin etkisi vardır. Rhea’nın eşi ve Zeus’un babası Titan Kronos, oğullarından birinin onun yerine geçeceğini öğrenmişti bu yüzden her doğan çocuğunu yutuyor ve böylece kaderi önleyebileceğini düşünüyordu. Rhea, bir anne olarak bu durumdan rahatsızdı ve altıncı çocuğu olan Zeus’u doğurunca kocasını kandırıp oğlunu başka yere gönderdi. Zeus büyüyünce, babası Kronos’un karnından yuttuğu kardeşlerini çıkardı ve büyük bir savaş başladı. Sonunda babası ve diğer Titanlar yenildiler. Bunların hepsi çocukları için her şeyi yapmayı göze alan Rhea sayesinde olmuştur. Tezin önceki kısımlarında bahsedilen Demeter de bir diğer önemli ve bahsedilmesi gereken ana kadın tipidir. Çok sevdiği kızı için evrenin bütün düzeninden ve görevinden vazgeçen Demeter, Zeus’un orta yolu bulmasıyla eski haline dönmüştür. Hekabe ise ilk çağlardaki bahtsız ana tipindedir. Homeros destanlarında karşımıza çıkan Hekabe, on dokuz çocuğun annesidir fakat çocuklarını bir bir yitirir ve neticesinde çıldırır. Bazı efsanelerde evlat acısına dayanamadığından sürekli uluyan bir dii köpek haline dönüştüğünü söylerler. (Erhat, 2012: 124)

7.1.2 Bilge Kadın Tipi

Bilge kadın tipinde kadın bilgeliğin, namusun ve maharetli olmanın sembolüdür. Bilge olduğu için mantıklı cümleler söyler, çevresindekilere özellikle eşine ve çocuklarına akıl verir. Gerekliğinde elinde kılıçla, ok ve yayla at üstünde savaşa da gider, evinde eşini bekleyip çocuklarına da bakar. Kahramanların, Tanrıların destekçisi ve akıl danışmanıdır. Eşi ve çocuklarının yanı sıra milletin iyiliğini de düşünür. Kahramanı çeşitli tehlikelerden korur. Kahraman bir işe girişmeden önce ondan yardım ister, fikrini sorar. Bulunduğu toplulukta üst bir konumdadır. Ataerkil toplumlarda kendini çok ön plana çıkaramasa da danışman görevinde eşine yol gösterir.

Sümer mitolojisinde, Yunan ve Türk mitolojindeki gibi bilge kadın tipine çok örnek gösterilememektedir. Baş tanrıça İnanna bütün özellikleri bünyesinde barındırdığı için başka tanrıçalara gerek kalmamıştır ve bilgeliğin de temsilcisi olmuştur.

Türk mitolojisinde ise İnanna gibi Umay Ana, bilge kadın tipinin başlıca temsilcisidir. Aşapatman isimli tanrıça ise gelecekte haber veren ve sihir yoluyla insanların acılarını dindiren yaşlı ve bilge kadındır. Dış görünüşü ise tek gözlü ve tek altın dişli olarak betimlenir. Şamanların koruyucusu olduğu söylenmektedir. (a.g.e. 191)

Yunan mitolojinde bilge kadın tipi kendini şifacı, bilici kadın olarak göstermektedir fakat bilge kadın denildiğinde baş tanrı Zeus ve bilgi ile kutsal aklın birleşiminden oluşan Metis'in kızı Athena gelir. Athena'dan tezin önceki kısımlarında bahsi geçtiğinden dolayı tekrar etmeye gerek yoktur. Diğer bilge kadın tipleri; Herophile, Cassandra ve Semiramis'tir. Üçünün de ortak özellikleri geleceğe dair tahminde bulunmaları ve insanlara şifa dağıtmalarıdır. Herophile, Truva savaşından önce savaşın nasıl sonuçlanacağı ile alakalı doğru tahminde bulunmuştur. Cassandra da yine geleceği görme gücüne sahip ancak kimseyi inandıramadığı için sorunların önüne geçemeyen bir bilicidir. Semiramis ise, kocasına her işte yardım eden kadın tipidir. Verdiği öğütler sayesinde eşi her işte başarılı olur. (Erhat, 2012: 268)

7.1.3 Savaşçı Kadın Tipi

Savaşçı kadın tipi, elinden her iş gelen kadın tiplerini tanımlarken kullanılır. Kadın kahramanlar fedakârlıklarıyla, cesaretleriyle erkeklerden üstün olabileceklerini gösterirler. Toplumun genel kanısı olan kadının evde yemek yapıp çocuklara bakması gibi ataerkil düzenin dayattığı algıyı yıkıp insanın var olma mücadelesinde yerini almıştır. (Muhammethacı, 1997: 714-719) Sümer mitolojisinde karşımıza savaşçı kadın tipi olarak yine Ishtar, Şamhat ve en bilindik adıyla İnanna çıkmaktadır. İnanna birçok özelliği bünyesinde barındırdığı için ismini çokça tekrar etmek gerekmektedir.

Türk mitolojisinde; savaşçı kadın tipine alp tipi kadın denilmektedir. Alp tipi kadın; kahramanlık gösteren cesareti ile herkesi kendine hayran bırakan kadındır. Alp kızları ve Yunan mitolojisindeki Amazonlar neredeyse aynı özelliklere sahiptir. Son yıllarda Kazakistan'da bir kurganda yapılan kazı çalışmalarıyla Amazonların

aslında Türk oldukları neredeyse kanıtlanmıştır. Genel bilinen aksine ise daha iyi ok atmak için göğüslerini kestikleri efsanesinin gerçek olmayabileceğidir. (<https://antiksirlar.com/konular/amazon-kadinlari-aslinda-tuerk-mueduer.3124/>)

Yunan mitolojisinde savaşçı kadın tipi tanrıçalardan Athena’da ölümlülerde ise birçok kadın karakterde görülmektedir. Daha önceden bahsedilen Amazonlar en büyük temsilcileridir. Amazonlar tamamı kadınlardan oluşan savaş ordusudur. Milattan sonra 4. Yüzyıl’da bulunan bir mozaikte Amazonlar aslan avına çıkmış şekilde tasvir edilmiştir. Ok ve yay ’ın yanı sıra balta tarzı ismi ‘labrys’ olan aleti de kullanmaktadırlar. (Hatay Medeniyet Müzesi,2017)

Resim 7.2 Amazon Mozaği-Hatay Mozaik Müzesi

7.1.4 Kötülük Yapan Kadın Tipi

Kötülük yapan insan tipi her mitolojide ve destanda karşımıza çıkmaktadır. Tez, kadınlar üzerine kurulu olduğu için burada da kadınlara atfedilen bazı kötülüklerden bahsedilecektir. Bu kadın tipi bazen karşımıza tanrıça bazen kötü ruh bazense ölümlü bir insan olarak çıkmaktadır. Kötü ruhlar tüm mitolojilerde kendini ortaya çıktığı coğrafyaya göre belli etmiştir. Üç mitolojide de bu tip kadınlara rastlanmaktadır.

Sümer mitolojisinde kötülük yapan kadın tipi daha sonra diğer mitolojilere de uyarlanacak olan Lilu’dur. Lilu karşımıza Lilith , Lilitu olarak çıkar ve insanlığı cennetten kovduran Havva ile eş değerdir. Dünyanın en eski kötü ruhu olarak bilinir ve güzelliğiyle erkekleri baştan çıkarır. Kökenleri ise Gılgamış Destanına dayanmaktadır. Söylenenlere göre erkeklerin sperminden kendini dölleyip şeytanları doğurmaktadır. Milyonlarca şeytanın annesi olduğu düşünülür. Daha sonra

Tevratta adı geçen Lilith dinle birleştirilip Adem'in Havva'dan önceki ilk eşi olmuştur. Başlangıçta özgür, bağımsız ve Adem ile eş olmayı istediği için Adem bu başkaldırıyı istememiş ve Tanrı'dan yeni bir kadın istemiştir. Feminist açıdan bakıldığında Lilith birçok destekçi edinmiştir.

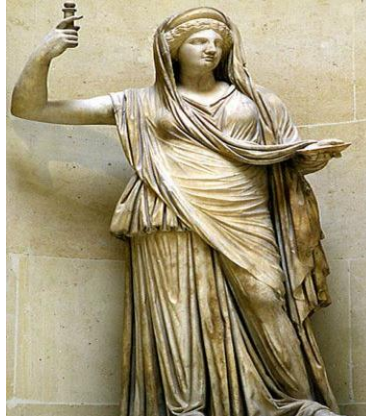

Resim 7.3 Lilith Tasviri

Türk mitolojisinde, bu kadın tipi karşımıza kötü ruhlar ve kötü niyetli kadın karakterler olarak çıkmaktadır. Her şeyin iyisi ve kötüsü olduğu gibi başlangıçta da kara ve ak olarak ayrılmıştır. İyi olanlar ak, temiz iken kötü olanlar kara ve kirli olanlardır. Umay ana, yeni doğan çocukların koruyucusu ve kollayıcısıdır. Çocuk üç yaşına gelene kadar Umay ana tarafından korunur. Kadınlar özellikle erkek çocuklarının olması için Umay Ana'ya dua ederler. Bazı kültürlerde Umay Ana; kötü ve iyi olarak ayrılmıştır. İyi olan koruyan iken Kötü olan Kara Umay ise çocukları kötülük edendir. Kara Umay'a benzeyen Albastı ise neredeyse bütün Türk kültürlerinde görülmektedir. İsim "alkarısı, albıs, albastı" olarak değişse de hepsi aynı ruhtan bahsetmektedir. Tasvir edilirken çirkin, ölü gibi, çıplak ve göğüslerinden birin sırtına atmış olarak şeklinde anlatılır. Kırgız-Kazak Türkleri kara albastı ve sarı albastı olarak ikiye ayırırlar. Sarı albastı, kara albastıdan daha fazla insanlara zarar verir. (Duvarcı:2019) Albastı, Kara Umay gibi en çok yeni doğum yapmış lohusa dönemindeki kadınlara ve bebekleri rahatsız eder. Albastının türleri gibi Albısın da türleri vardır. Bunlar; Kızıl Albıs, Sarı Albıs ve Kara Albıs'tır. Kızıl Albıs ile Sarı Albıs renkleri özdeş hastalıklara sebep olurken (al basmak, sarı basmak gibi) Kara Albıs, kabuslara sebep olur ve aralarında en ölümcül olanıdır. (Uslu, 2017:178) Al karasından korunmak isteyen kadın kırk gün dışarı çıkarılmaz, yalnız bırakılmaz, yastığın altına ya da odanın içine bıçak, makas gibi eşyalar konulur. Adsız Hanım

isimli dişi ruh ise kötülük yapar ancak adı olmadığı için kimse kimin kötülük yaptığını bilmez o yüzden tehlikelidir.(Uslu,2017:164)

Yunan mitolojisinde başlıca sayılabilecek Hera, Nemesis Sirenler, Erinys'ler, Harphya'lar ve trajedilere konu olan Elektra ve Medusa 'kötü' sayılabilecek kadınlardır. Hera, doğasında aslında kötülük taşımayan ancak bazı faktörlerden dolayı kötülüğe itilen bir tanrıçadır. Azra Erhat Hhera için " bütün kusurlarıyla kadını canlandıran: dırdırcı, kıskanç, hırçın, inatçı, hasıraltından su yürüten, gizli kapaklı işler yapan, silah ve yetkileri kullanmaktan hiç çekinmeyen" bir kadın olarak tanımlar. (Erhat, 2012:135) Zeus'un hem eşi hem kardeşi olan Hera, başlangıçta bakire ve iyi bir tanrıça olmak istemiş ancak Zeus bu isteğini reddedip ona tecavüz etmiştir. Kendisine yapılanı asla affetmeyen Hera, Zeus'tan öcünü almak için onun birlikte olduğu bütün kadınlara kötülükler yapmış, Zeus'un zorla birlikte olduğu kadınları bile cezalandırmıştır. Özellikle bu kadınlardan doğan çocukları doğduğuna pişman ettirmiş ve hatta öldürmüştür. Dillere destan olan Truva savaşına Hera sebep olmuştur ve asla kahramanları desteklememiştir. Zeus'un sevgililerinden biri olan Io'yu ineğe çevirmiş, Ekho isimli nyphe'yi konuşamaz sadece kendinden önce konuşanın son kelimelerini tekrarlar hale getirmiş, Zeus'tan çocuğu olduğunu öğrendiği Kallisto'yu ayı haline dönüştürmüştür.

Resim 7.4 Hera Heykeli Paris-Louvre Müzesi

Hera ve Zeus'un oğlu olan Ares de annesi gibi kötü olarak bilinmiş ve hiç sevilmemiştir. Hera bu kadar kötü bir tanrıçası olmasına rağmen neden sevilmiştir sorusunun cevabı ise evliliğin ve evli insanların koruyucusu olmasından dolayı hala insanların ona saygı duymasıdır.

Nemesis ise hem soyut bir kavram hem tanrıçadır. Kavram olarak tanrısal öç anlamına gelmektedir. İnsanlarda olan ölçsüzlük, kendine fazla güveni cezalandırır. Bazen ise iki kişi olarak görülürler. Nemesis çoğunlukla Erinys'ler ile

kariştırılmaktadır. Erinys'ler üç kadından oluşmaktadır. Alekto, Tisiphone, Megaira'dır. Suçu işleyen ve adam öldürenlerin peşine takılan dişi köpeklerdir. Peřine takıldıkları kişileri öylesine öldüren kişiler değillerdir. Özellikle babasını ve annesini öldürenlerin peşindedirler. Gorgo yüzlü ve yılan saçı olarak tasvir edilirler. Nemesis ve Erinysler, doğaları gereği cezalandırmakla yükümlü olduklarından olumsuz olarak kabul edilmektedirler.

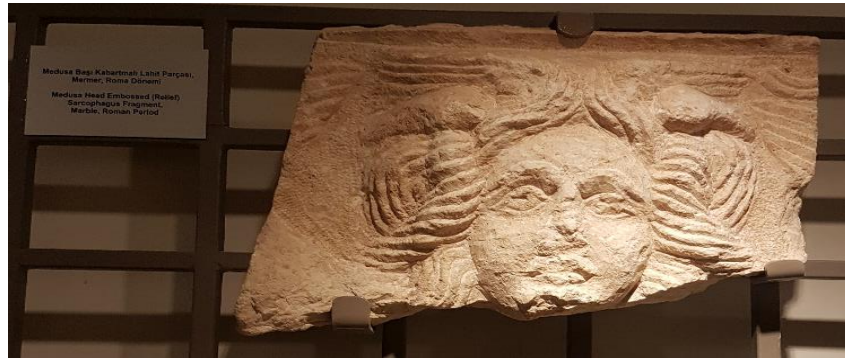
Resim 7.5 İkili Nemesis İzmir-Selçuk Müzesi

Sirenleri ise sesleriyle denizden geçen denizcileri kendilerine çeken güzel ama tehlikeli yaratıklardı. Onları gören hiçbir denizci göremezdi fakat hep görmeye çalışırlardı. Bazıları o büyülü sesleri duymak için kendileri gemi direklerine bağlarılardı. Sirenler'e çok benzeyen Harpia'lar ise Thaumas ve Elektra'nın üç kızına verilen isimdir. Kafaları kadın kafası, vücutları ise kuş şeklindedir. Tanrılar onları çocukları ve ruhları kaçırmakla görevlendirmişlerdir. Efsaneye göre Harpiyalar neye dokunurlarsa iğrenç kokularını bulaştırırlardı. Trakya kralı Phineus'un trajedisinde adları geçmektedir. Phineus tanrıları yanlış sözler söyleyince tanrılar onu harpiyalar ile cezalandırmıştır. Ne zaman yemek yese, Harpylar gelip yemeğinin üzerine kötü kokularını bırakırlar ve yedirmezlermiş. (Öztürk, 2016)

Resim 7.6 Harpy Tasviri (<https://wellcomecollection.org/works/efnwjrv2>: 18.05.2019)

Eris'ten bahsetmeden önce annesi Nyks'den bahsetmek gerekir. Nyks; karanlık gece anlamına gelmektedir. Bütün kötülükler, insanları mutsuz eden olaylar, ölümler ve dah bir çok kötü şeyin annesi Nyks'dir. Eris ise savaşın, kavganın, mücadelenin vücut bulmuş hali olan bir tanrıçadır. Özellikle savaşlardaki çekişmenin kötü hali olarak tasvir edilir. Savaş alanlarına musallat olur ve insan kanının akmasından hoşlanır. Uyumsuz doğasından dolayı Peleus ve Thetis'in düğününe çağrılmayan tek tanrıça olmuştur. Bu yüzden Truva Savaşının başlama sebeplerden biri de Eris olmuştur. Altın Elma'nın üstüne 'en güzeline' yazıp masalarına atmış ve olay çıkarmayı başarmıştır. (Erhat, 2012:106) Medusa'nın saçları yılan, yüzü korkunç derecede çirkindir. Ona bakan herkesi de gözleriyle taşa çevirmektedir. Önceleri çok güzel bir kadın olan Medusa, bir efsaneye göre Poseidon tarafından Athena'nın tapınağında tecavüze uğrar ve bunun üzerine Athena, kıskançlığından Medusa'yı cezalandırıp onu erkeklerin görebileceği en çirkin yaratığa dönüştürür. Bu mitolojik anlatıda göze çarpan bazen Tanrıçaların, Tanrılardan daha çok kadın düşmanı olabileceğidir.

Resim 7.7. Medusa Başlı Lahit Parçası-Gaziantep Arkeoloji Müzesi

Yunan mitolojinde son olarak verilebilecek örnek Medea'dır fakat onun iyi mi kötü mü olduğuna karar vermek diğer tanrıçalara ve ruhlara göre daha zordur. Hakkında yazılan trajediler, anlatılan efsaneler ve şartların etkisi bu durumu muallakta bırakmaktadır. Medea, Kral Aanes'in kızı ve mitolojik kahraman Aargonatların başı Jason'ın eşidir. Yunan mitolojisindeki en bilindik büyücülerinden biridir ve en etkili ilaçları hazırlayandır. Medea'nın dâhil olduğu en önemli olay Altın Post'un aranışı hikâyesidir. Argonatlar bu görev için kendilerini seçerler fakat yeterince güçlü olmadıklarından tanrılardan yardım isterler çünkü kral gerçekleşmesi imkânsız görevleri şart koşturmuştu. Eros, aşk tanrısı, burada devreye girer ve kralın kızı Medea'yı Jason'a âşık eder. Medea yardım etmeyi kabul eder fakat Jason ona sadık olacaktır. Şartı kabul edilen Medea büyücü güçlerini kullanarak bir ilaç hazırlar ve Jason görevlerin üstesinden kolaylıkla gelir ancak kral bunu fark eder. Medea, âşık olduğu Jason'ı ve adamlarını bu durumdan kurtarır. Kaçarlarken peşlerinden Medea'nın kardeşi Apsyrtos'u peşlerinden gönderir ve Medea, Jason'ın aşkından kendi öz kardeşini de öldürür. Bu olaylardan sonra Medea ve Jason evlenir ve iki çocukları olur. Jason, Medea'ya verdiği sözü unutur ve başka bir kadınla olmak istediğini söyler. Medea öcünü almak için evlenmek istediği kadına büyümlü ilaçlar sürdüğü elbiseyi hediye eder ve kadın elbiseyi giyer giymez yanarak can verir. Bununla da yetinmeyen Medea, çocuklarını da öldürerek Jason'dan tamamen öcünü almış olur. Medea, başlangıçta sadece büyücü bir kadındır fakat toplumda büyücü kadınlar iyi görülmediğinden ve trajedi yazarlarının farklı yansıtmalarından dolayı bambaşka bir portre ortaya çıkmıştır. (Hamilton, 2010:82-94)

7.2. Şekil Değiştiren Kadınlar

Türk mitolojisinde hayvan ya da başka bir şekle girmeye “don değiştirme” denmektedir. Don değiştirirken kimi zaman hayvan kimi zaman insan olurlar. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi kitabında don değiştirme için Gün Han, Ak Han ve Kara Han örneğini vermiştir.

“...Kara Kököl bir kuş olup uçtu ve Gün Han'ın penceresine kondu. Gün Han'ın kızıyla konuşmasını dinledi... (Gün Han kızını düşmanlardan kurtarmak için), “seni küçük bir kuş yapacağım ..., altın ve gümüşümü, kül ile kömüre çevireceğim.. Halkımı da, karga ve ve saksığan donuna koyacağım, dedi...” (Ögel, 2010:179)

Kuş dışında geyik de önemli figürlerden biridir çünkü geyik Türkler için kutsal bir hayvandır. Dişi geyikler ise Göktürkler için Tanrı ile bağlantısı olan bir ilahe, Tanrıçalardır. Altay Türklerinin yaradılış destanlarında Ak Ene görülmektedir.

Dünya yaratılmadan önce Tanrı Ülgen Ak Ene'den akıl alır çünkü bilgisine güvenilen bir dişi ruhtu. Ak Ene'nin kızlarına da 'Ak kızlar' denilirdi.

Türk Mitolojisinde kendi rızasıyla şekil değiştirme mevcutken Yunan mitolojisinde ise şekil değiştirme kendi rızasıyla olmaktan çok tanrılara ya da tanrıçalara yalvararak ya da bir ceza olarak gerçekleşmektedir. Kimi zaman ağaca kimi zaman bir çiçeğe ve çoğu zamanda bir hayvan şekline girmişlerdir. Mitolojilerinde her tanrıçanın kendisini temsil ettiği hayvanlar olmuş ve bazen onları temsil eden hayvanlara dönüşmüşlerdir. Bazıları ise yarı hayvan yarı insan vücutludur. İlk vereceğimiz örnek Daphne olacaktır. Daphne, kendini ana tanrıça adadığı için erkeklerden kaçan bir nyph'dir. Tanrı Apollon onu görmüş ve aşık olmuştur. Apollon onu kovalarken tanrılara kurtarması için yalvaran Daphne orada defne ağacına dönüştürülmüş. Erinys'ler dişi köpekler olarak tasvir edilen öç alma tanrıçalarıdır. İo ise Hera'nın gazabına uğramış sonradan ineğe dönüştürülmüş bir kadındır Zeus, Io'yu görüp aşık olur.Hera, bunu öğrenince kıskançlık yapar ve Zeus Io'ya zarar vermesin diye onu beyaz ineğe dönüştürür. Hera, ineğin kendisine verilmesini ister ve başına gözcü diker. Bekçinin sonradan atlatıldığını öğrenen Hera, Io'ya bir at sineği cezası koyar ve Io hep o sinekten kaçmak zorunda kalır. Son olarak Sphinks, tam olarak insan şeklinde olmayan bir yaratıktır. Kadın başlı, aslan vücutlu, kartal kanatlı ve yılan kuyrukludur.

Resim 7.8 Sphinks Heykeli

(<http://www.crystalinks.com/sphinxmyths.html> :18.04.2019)

Efsaneye göre yoldan geçen yolculara izin vermek için bulmaca sorar ve bilemezse onları öldürürdü. Sorduğu “sabahları dört, öğleden sonraları iki geceleri üç ayağı olan yaratık nedir?” sorusunu cevaplayamayanları yiyen Sphinks bu sorunun

cevabını veren Oedipus'u geçirmek zorunda kalır ve kendisini öldürür. Sümer mitolojisinde ise Türk ve Yunan mitolojisindeki gibi hayvan şekline girme pek görülmemektedir

SONUÇ

Tezin temelini oluşturan kadınların, mitolojide ve insanın var oluşunda da gelişiminde de en etkin güç olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Geçmişten günümüze ışık tutan mitler ve efsaneler sayesinde geçmişin aslında çok farklı olmadığı hatta geçmişte kadının da ön planda olduğu anlatıların olduğu aşikârdır. Evrenin yaratılmasını anlamlandırmaya çalışan insan bunu hep kadının doğurganlığına bağlar ve her şeyin temeli kadına dayandırılır. Kadının varlığı ortadan kalktığı zaman, anlam ortadan kalkacak ve oturtulan mantıklı düzen bozulacaktır. Bu düzensizlikle karşı karşıya kalmak istemeyen insan mitolojilerde isteyerek ya da istemeyerek baskın şekilde kadına yer vermiştir. Anlatıların çoğunun erkekler tarafından yapıldığı düşünülürse tek bir kişinin sözü ve bakış açısıyla yazılması zamanın bütün toplumunu etkilediği bir gerçektir.

Tezde incelenen Sümer, Türk, Yunan mitolojilerinin başlangıcında Tabiat Analar, Dişi Ruhlar ve Ana Tanrıçalar vardır. Bazı kavramlar için hiçbir tanrıça ya da dişi ruh örneği gösteremezken ocak, bereket, verimlilik gibi kavramlarla özdeşleşmeyen kadın bir tanrı bulmamak imkânsızdır. Ne zamanki erkekler tarım ile üretim sürecine dahil olur, kadının bereket ile olan ilişkisi azaltılıp geri plana itilmesi o zamana denk gelir. Sümer Mitolojisinde Inanna, Türk Mitolojisinde, Ak Ana, Umay Hatun ve Yunan Mitolojisinde Demeter, Hera, Hermes ve daha bir çok tanrıça başlı başına bereketi simgeleyen tanrıçalar olmuşlardır.

Üç mitolojinin de ortak özellikleri ve ayrılıkları gözler önüne serilirken, Sümer mitolojisinin yazılı en eski kaynağa sahip olmasına karşın Türk Mitolojisiyle ilgili kaynaklarla yeterli bilgiyi edinmek daha zor olmuştur. Geniş coğrafyaya yayılmış mitolojide görsel kaynakların yetersizlik olmasıyla birlikte dişi ruhların genel özellikleri hakkında bilgi edinilebilmiştir. Bu yetersizliklere rağmen, açıkça ortaya çıkan benzerlikler de mevcuttur. Her üç mitolojide de göze çarpan annelik, kadının bereketin ve bolluğun sembolü olması gibi ortak özellikler mevcuttur. Bu tip belirgin benzerliklerin yanı sıra Yunan Mitolojisinin aslında Anadolu Mitolojisi olduğu çıkarımları tamamen varsayımsal olmakla birlikte Azra Erhat'ın görüşü

desteklenerek aktarılmıştır. Anaerkil ve ataerkil bir toplum yapısı ise mitolojiden mitolojiye, coğrafyadan coğrafya farklılıklar göstermektedir. Kimisinden anaerkil başlayan düzen zamanla ataerkilleşirken kimisinde ise yapı hiçbir zaman anaerkil olmamıştır. Yunan Mitolojisinde karşımıza çıkan karakterler genellikle başkaldırı halindedir fakat ataerkil yapı hep hissedilmektedir. Buna sebep olarak ise yazılı kaynakları dönemin bakış açısına sahip olan erkeklerin yazması gösterilebilir. Ölümlü kadının yaratılma evresinde kadının insanlık için ceza olması da bu yapının bir örneğidir. Doğurganlık gibi mucizevi bir özelliğe sahip olan kadının adet görmesinin ve çocuk doğururken acı çekmesinin ceza olarak lanse edilmesi bir paradoksa sebep olmaktadır. Antik Yunan’da kız çocuklarının erkeklere göre daha değersiz olması çoğu kız çocuklarının doğduktan sonra terk edilmesine sebep olmuştur. Türklerde evlenmeden önce erkek tarafının verdiği “başlık parası” durumu Antik Yunan’da tam tersi şekilde kız tarafından bekleniyordu. Bu durum ailelerin kız çocuğu sahip olmak istememesinde başka bir etkendi. İki kız evlattan fazlasına sahip olanlar genellikle zengin ailelerdi. (Garland, 1993: 86) Evlilikte ise kadının söz hakkı yoktu bu yüzden de istediği kişiyle evlenemezdi. Evlendikten sonra ise tek özelliği çocuk doğurmak ve eşini soyunu devam ettirmektir. Bu durum Yunan Mitolojisine de yansımış ve kadının konumu çoğu yerde doğurganlıkla ve soyu devam ettiren bir araç olarak sınırlandırılmıştır. Karşımıza çıkan savaşçı, mücadeleci tipler ise azınlıkta kalmıştır. Aynı durum Türk Mitolojisi için geçerli değildir. Türklerin konargöçer yapıda olmaları onları sürekli bir mücadelenin içine itmiş bu yüzden kadına daha fazla görev düşmüştür. Kadın yine kadındır; toplumun ona dayattığı görevleri yapmak boynunun borcudur fakat bunun yanında ata binen, kılıç kuşanan, gerektiğinde zor durumda olan kocasını kurtarmaya giden, erkek çocuklarını savaşçı yetiştiren ve istediği kişiyle evlenme şansını bazı yerlerde elde eden bir konumdadır. Görüldüğü üzere, metinde geçen kadın tipinde aranan ilk özellik kadının doğurganlığı ve güzelliği değil savaşçı olmasıdır. Tabii ki bütün Türk Mitolojisini tek bir örnek üzerinden değerlendirmek mümkün değildir fakat Yunan Mitolojisiyle karşılaştırıldığında yapının biraz daha farklı olduğunu görebiliriz. Türk Mitolojisinde kutsallık ve kullanılan dilde kadın-erkek ayrımının yapılmaması da ayrıca hoş bir özelliktir. Bu açıdan bakıldığında iki mitolojinin de benzerlik gösterdiğini dile getirebiliriz. Sümer Mitolojinde ise durum tamamen farklıdır. Inanna başlı başına bir mitolojik unsur olduğundan ve kadın yönetici konumundan dolayı diğer iki mitolojide olmayan kadın tipini göstermektedir. Dünyanın en eski yazılı destanı olan

Gılgamış Destanında Inanna, daha önce sevdiği çoğu erkek gibi Gılgamış'ı da sevmiş ve ona ne isterse vereceğini söylemiştir fakat Gılgamış daha öncekilerin başına gelenleri bildiğinden bu teklifi reddetmiş ve reddedilmeye kabul edemeyen Inanna onu cezalandırmıştır. Inanna diğer mitolojilerdeki kadınlardan da ziyade tanrıçalar arasında bile en güçlü sayılabilecek bir konumdadır. İstedikini yapan ve buna karışılmasına izin vermeyen bir tanrıçadır. Güçlü olmasından dolayı erkeklerin ondan kaçması kaçınılmazdır. Günümüzde güçlü, kendi ayakları üzerinde duran, ekonomik bağımsızlığa sahip kadınlarla Inanna'yı özdeşleştirmek pek yanlış olmayacaktır.

Daha önce bu bakış açısıyla karşılaştırması yapılmamış olan bu üç mitolojinin kadınların ne kadar önemli bir konuma sahip olduğu gözler önüne serilmiştir. Geçmişten günümüze ışık tutan kaynaklar olan Gılgamış Destanında, Türk Mitolojisinde , Homeros'un eserlerinde ve daha birçok yazılı kaynakta benzer kadın tipleri mevcuttur ve bu tiplerin kimi tamamen kaybolmuşken çoğu hala günümüzde mevcuttur. İlk yazılı destan olan Gılgamış'ta görülen Inanna, Türk Mitolojisindeki Umay Ana Yunan Mitolojisindeki Athena ile şimdinin güçlü kadınlarından çok farklı değildir. Toplumlar, coğrafyalar, tarihler, kadına bakış açısı değişmiş fakat kadın hiç değişmemiştir. Günümüzden beklenen ise geçmişte var olan güçlü kadınları tekrar güçlü hale getirmek olmalıdır. Bunun için bilinçli ve araştıran insanlara dönüşmek gerektiğine dair inanç hiç azalmamalıdır.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- BARS**, Mehmet Emin. (2014). Alp Tipi Kavramı Çerçevesinde Manas. Tarih Okulu Dergisi, XVII, 345-357.
- BAYAT**,FuzuliBayat *Mitolojiye Giriş*, İstanbul, Ötüken Yayınları, ss. 20-25 (2007)
- BAYAT**, Fuzuli, *Türk Mitoloji Sistemi*, İstanbul, Ötüken Yay., 2007
- ÇİĞ**, Muazzez İlmiye, *Gilgameş*, İstanbul, Kaynak Yay., 2017
- ÇİĞ**, Muazzez İlmiye Çığ , *Bereket Kültü ve Mabet Fahişeliği*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul ,2012
- ÇORUHLU**, Yaşar, *Türk Mitolojisi Ana Hatları*, İstanbul Kabalcı Yay., 2013
- DONOVAN**, Joseph, (2016) *Feminist Teori*, İstanbul, İletişim Yayınları
- DÜRÜŞKEN**, Çiğdem, *Antikçağ Felsefesi*, Alfa Yayıncılık. İstanbul, 2000
- ELIADE**, Mirce (1999) *Şamanizm*, İmge Kitabevi, Ankara
- ERGİN** Muharrem (der) (1998) *Dede Korkut Kitabı* Boğaziçi yayınları, İstanbul
- ERGÜN**, Candan, (2007) *Türklerin Kültür Kökenleri*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul
- ERGÜN**, Metin, (2006) *Şor Kahramanlık Destanları*, Akçağ Yayınları, Ankara s.23-26
- ERHAT**, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi,2012
- ESİN**, Emel (2001) *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalcı Yayınları, İstanbul, s.2
- GARLAND**, Robert, *The Greek Way Of Life*, New York: Cornell UniversityPress,1993
- GORDON** Marshall, (1999) *Sosyoloji Sözlüğü*, Osman Akınay ve Derya Kömürcü (Çev) Bilim ve Sanat s.240
- FIRESTONE**, Shulamith, (1993) *Cinselliğin Diyalektiği*, Çev. Yurdanur Selman, İstanbul, Payel Yayınevi
- HAMILTON**, Edith, *Mitology*, çev. Ülkü Tamer, İstanbul, 2010
- HOOKS**, Bell, (2012) *Feminizm Herkes İçindir*, Bgst Yayınevi, İstanbul
- HUMM** Maggie (1994) *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, Say Yayınları, İstanbul, ss.93

İNAN, Abdülkadir (1986), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, 3. b. .Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. S.15

KAPLAN, Metin (2004) *Dede Korkut Kitabında Kadın*, Dergâh Yayınları, İstanbul s.39.

KAYA, Muharrem, *Türk Mitolojisinde Anne, Psikanaliz Yazıları*, Annelik, Bağlam Yay, 2007

KÖPRÜLÜ, Fuat, (2001) *Bektaşîliğın Menşeleri*, Tübitak Yayınları, Ankara s.69

KRAMER, Samuel Noah, BOTTERO, Jean, *Mezopotamya Mitolojisi*, çev. Alp Tümertekin, İstanbul, İş Bankası Yay., 2017

KRAMER, Samuel Noah, *Tarih Sümer’de Başlar*, İstanbul, Kabalcı Yay, 2017

KRAMER, Samuel Noah, *The Sumerians: Their History, Culture, and Character* (University of Chicago Press, 1971).

LVOVA, E. L., Oktyabrskaya, I. V., Sagalayev, A. M. Ve Usmanova, M.S. (2013): *Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri*, Çev. Metin ERGUN. Konya: Kömen Yayınları

ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi I. Ve II. Cilt*, İstanbul, Türk Tarih Kurumu, 2010

ÖZKAZANÇ, Alev, (2015) *Feminizm ve Queer Kuram*, Ankara, Dipnot Yayınevi

ÖZTÜRK, Özhan, (2016) *Dünya Mitolojisi*, Ankara Nika Yayın

SARI İbrahim (2016), *Babil İmparatorluğu*, Net medya Yayıncılık , s.47

SEPETÇİOĞLU, Mustafa Necati, *Dede Korkut Kitabı*, İrfan Yayımcılık Ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul, 1998, 220s.

TAŞ, İsmail, *İslam Öncesi Türk Düşüncesinde Kozmogoni-Kozmoloji*, Kömen Yayınları, Konya 2002, s. 80-82.

USLU, Bahattin, (2017) *Türk Mitolojisi*, İstanbul, Kamer Yayınları

YAYIN, Nerin, *Gök Tanrı İnancı Bağlamında Türk Mitolojik Değerlerinde Cinsiyet*, Üniversiteler Ofset, İzmir, 2012

YONAR, Gönül, *Yaratılış Mitolojileri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2015

WOLLSTONECRAFT, Mary, *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*, Çev. Deniz Hakyemez, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007

MAKALE

ADİLOĞLU, Adilhan. (2004). Karaçay-Malkar Nart Destanlarının Kadın Kahramanı: Satanay Biyçe. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, 18, 7-25, Ankara: TDK

BAYAT, Fuzuli, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 13 2010 ss 46.

- KÖKSEL**, Behiye, (2011) *Dergipark*, Orhon Yazıtlarında Kadın, sayı 6. s. 337
- KUMARTAŞLIOĞLU**, Satı, “*Türk Kültüründe Areş ve Ocak İyeleri*”, Balıkesir Üniversitesi Karadeniz Araştırmaları, Balıkesir 2014, S. 49
- MUHAMMETHACI**, Kambernisa. (1997). *Efsane ve Rivayetlerde Tasvir Edilen Kadın Tipleri Üzerine*. Sincan Üniversitesi İlim Dergisi, 1, 713-719.
- SAN**, Coşkun (1993), *Dergipark* Karşılaştırma Yönteminde Zaman ve Mekan Boyutları sayı 1-4 cilt (48) ss.155
- TAŞ**, Gün (2016) *Dergipark*, Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. ss.165-168

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- <https://gaiadergi.com/samanin-izinde-samanizm-ve-kadin/> (erişim tarihi: 10.06.2018)
- <http://ancientufo.org/2016/07/blood-type-rh-negative-proof-ancient-aliens-intervention/>) (erişim tarihi: 27.09.2018)
- <https://joannaparypinski.com/2012/08/22/10-days-to-pandora/>) (erişim tarihi: 22.09.2018)
- <http://www.ancient-origins.net/history-famous-people/nurturing-goddess-ninsun-worshipped-ancient-mesopotamians-and-mother-gilgamesh-020766>) (erişim tarihi: 14.01.2019)
- <http://www.mythencyclopedia.com/HoIv/Ishtar.html#ixzz5GvpUh7Qo> (erişim tarihi: 24.02.2018)
- <https://turkcetarih.com/albasti-turk-mitolojisi/> (erişim tarihi: 10.06.2018)
- Oxford Dictionary, Feminizm Tanımı,
https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/feminist_2019 (erişim tarihi: 16.06.2018)
- Sümer Tarihi (2019) <http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/sumerler-313> (erişim tarihi: 12.05.2019)
- Yunan Uygarlığı (2019) <https://www.tarihyolu.com/ege-ve-yunan-uygarligi/> (erişim tarihi: 22.03.2019)
- Nammu (2013-2019), <https://www.ancient-origins.net/myths-legends-europe/nammu-forgotten-tale-sumerian-mother-gods-0010041> Feyza Açıkgoz (çev) (erişim tarihi: 04.02.2019)
- Annunaki, (2019) <https://www.annunaki.org/> Feyza Açıkgoz (Çev) (erişim tarihi: 07.04.2019)

Joanna Parypinski (2012) 10 Days to Pandora

<https://joannaparypinski.com/2012/08/22/10-days-to-pandora/> Feyza Açıkgöz (çev) (2019) erişim tarihi: 13.04.2019

Lilith (2019) <http://www.lilithgallery.com/library/lilith/> Feyza Açıkgöz (Çev) (erişim tarihi: 14.04.2019)

Inanna (2019) (<https://www.ancient.eu/Inanna/>) Feyza Açıkgöz (çev) (erişim tarihi: 25.04.2019)

Silvestra (2012) Inanna Feyza Açıkgöz (çev) (<https://goddessinspired.wordpress.com/2012/05/13/the-original-venus-goddess-of-heaven-earth-and-the-underworld/>) (erişim tarihi: 10.06.2018)

Ninsun (2018) <http://www.ancient-origins.net/history-famous-people/nurturing-goddess-ninsun-worshipped-ancient-mesopotamians-and-mother-gilgamesh-020766>

Feyza Açıkgöz (çev.) (erişim tarihi: 10.06.2018)

(<https://www.ancient.eu/Ninhursag/>) (erişim tarihi: 24.03.2019)

<http://www.mythencyclopedia.com/Ho-Iv/Ishtar.html#ixzz5GvpUh7Qo> Ayşe

Duvarcı (2017) *Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar* <https://turkcetarih.com/albasti-turk-mitolojisi/> (erişim tarihi: 03.02.2019)

<https://gaiadergi.com/samanin-izinde-samanizm-ve-kadin/>

Burney Relief, Babylon (1800-1750 BCE) (erişim tarihi: 10.06.2018)

https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1355376&partId=1 (erişim tarihi: 16.01.2019)

<https://wellcomecollection.org/works/efnwjrv2> erişim tarihi: (18.05.2019)

<http://www.crystalinks.com/sphinxmyths.html> (erişim tarihi: 18.04.2019)

ÖZGEÇMİŞ

Mevlûde Feyza Açıkğöz 1993 yılında Sivas'ta doğdu. Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2015 yılında üçüncülük ile mezun oldu ve aynı sene pedagojik formasyon eğitimi aldı. Mezun olduktan altı ay sonra Gaziantep'in Şahinbey ilçesinde bir liseye İngilizce Öğretmeni olarak atandı. 2016 yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı. Yüksek lisans tezi olarak, "Sümer, Türk, Yunan Mitolojilerinde Kadın Kahramanlar ve Dişi Ruhlar Üzerine Karşılaştırmalı İnceleme" konulu tez üzerine çalışmıştır.

VITAE

Mevlude Feyza Acikgoz was born in 1993 in Sivas. She graduated from Gazi University, Faculty of Arts and Sciences, English Language and Literature Department in 2015 with the third rank and the same year she studied pedagogical formation. Six months after his graduation, he was appointed as an English teacher to a high school. In 2016, she started her master degree at Gaziantep University, Institute of Social Sciences, Department of Women Studies. In her master's thesis, she studied on a thesis entitled "Sumerian, Turkish and Greek Mythologies on Comparative Analysis of Female Heroes and Female Souls